ELS ÀGER
I SANTA MARIA DE VALLVERD

Xavier Mora Giné

Veersió 1.1, 12 març 2025

Arcosoli del monestir de Vallverd (novembre 2020)

L'autor agrairà qualsevol comentari que se li faci arribar,
especialment als efectes de corregir possibles errors;
correu electrònic de contacte: Xavier.Mora@uab.cat.

El dia 7 de març de 1172 —ara fa uns 850 anys— l'església de Santa Maria del Pla de Tragó rebia una donació que en els anys subsegüents donaria lloc al monestir de Santa Maria de Vallverd. Els donadors eren Ermessenda d'Àger i el seu marit Arnau d'Anglesola, que encapçalaven la casa dels Àger. En aquest article passem revista a aquesta nissaga amb especial atenció al seu paper de promotors del monestir de Vallverd.

Com es veurà, el cognom d'aquesta família respon al càrrec de veguers o senyors del castell d'Àger que van ostentar des de mitjan segle XI fins a, almenys, mitjan segle XII. A més, senyorejaven diversos castells de la frontera meridional de la vall d'Àger, entre els quals els de Blancafort i Tragó, que finalment van quedar sota el domini del monestir de Vallverd. També és remarcable la seva relació amb l'orde del Temple, a on van ingressar quatre homes d'aquesta família. Un d'ells, Ramon Berenguer IV d'Àger, destaca per les seves múltiples actuacions a l'entorn del rei Jaume I, en particular com a mediador entre dit rei i els Cabrera.

Tot sembla indicar que Ramon Berenguer IV d'Àger no va deixar descendència. Això deuria contribuir al declivi que va patir el monestir de Vallverd des de mitjan segle XIII. Dit això, en dates posteriors encara apareixen algunes persones de cognom Àger en relació amb aquest monestir. Això ens portarà a investigar dues altres famílies de cognom Àger, a saber els Àger de Montlleó i els Àger de Pilzà.

Els documents que recollim a l'apèndix són inèdits, llevat del doc. **10**, on indiquem la possibilitat d'una lectura alternativa a la de l'edició existent.

1. Oriunds d'un castell de Sant Jaume

Retrocedint en el temps, la nissaga dels Àger ens porta a Isarn de Sant Jaume i un castell d'aquest nom.

Isarn de Sant Jaume només està documentat una vegada, l'any 1045, com a testimoni d'una donació d'Arnau Mir de Tost i la seva esposa Arsenda a Sant Pere d'Àger [*Chesé 2011* : doc. 20]. Immediatament després de la seva signatura hi ha la de Berenguer Isarn. El fet que el nom el primer coincideixi amb el cognom del segon i que apareguin un a continuació de l'altre suggereix que el primer és pare del segon. Però certament això no és prova suficient. El principal argument a favor d'aquesta filiació —proposada per primera vegada per [*Boix 1996*]— és el fet que un segle més tard Ramon Berenguer II d'Àger, net de Berenguer Isarn, disposava del castell de Sant Jaume a favor de la seva filla Berenguera (vegi's § 4, 5).

Quant a la identitat i situació d'aquest castell de Sant Jaume, segurament es tracta del castell de Sant Jaume del Cadí, situat a l'actual municipi

d'Alàs i Cerc [*Villaró 1992*]. La principal raó per creure-ho així és un document de l'any 1203 que revela que els Àger havien tingut possessions en aquesta zona [doc. **12**]. Més concretament, el document registra com el bisbe de la Seu infeudava el castell de Lletó junt amb un feu que havia pertangut a Ramon Berenguer [III] d'Àger i el seu germà Arnau d'Anglesola (vegi's § 8 i § 9) el qual feu estava situat a la vila vella de Lletó i havia estat permutat amb el bisbe de la Seu. Aquesta notícia és rellevant ja que Lletó es troba en les proximitats del castell de Sant Jaume del Cadí.

Pel que sembla, les arrels alt-urgellenques dels Àger s'estenien també per la vall de Tost. Així ho suggereix el fet que el 1172 Ermessenda d'Àger i el seu marit Arnau d'Anglesola feien tractes sobre una honor que tenien en aquesta vall, la qual honor estava llavors empenyorada per 100 morabatins al capítol de la Seu. Concretament, el capítol condonava la penyora a canvi de rebre dita honor a la mort d'Ermessenda i Arnau. També s'especificava que els òbits d'aquestes dues persones serien escrits al capítol de la Seu [*ACU I*: doc. 1671]. Posteriorment, el 1194, la mateixa Ermessenda d'Àger i el seu marit Arnau d'Anglesola, junt amb els seus fills Ramon Berenguer [III] d'Àger i Arnau d'Anglesola, i encara Eldiarda, esposa de Ramon Berenguer [III], transferien ja dita honor a l'església de la Seu a canvi de 100 morabatins d'or i mil sous barcelonesos [*ACU I*: doc. 1867].

Segons [*Villaró 1992*] el castell de Sant Jaume del Cadí es trobava al *Turó de Castellassos*, on hi ha unes restes molt escasses que correspondrien a l'antiga fortificació. Tanmateix, també podria trobar-se uns 4 km més a l'Oest, on el mapa registra un lloc anomenat *Sant Jaume* i un barranc del mateix nom.

El castell de Sant Jaume del Cadí deu ser el *castrum Sancti Jacobi* que el 1167 és esmentat en el testament del comte Ermengol VII entre els castells que transfereix al seu fill Ermengol VIII [*ACU I*: doc. 1621]. El 1191 és esmentat també en el pacte d'aquest últim amb el rei Alfons el Cast com un dels castells que tenia el vescomte Ponç III de Cabrera i que eren assignats al comte d'Urgell [*RC*: perg. Alfons I, núm. 597].

El castell de Sant Jaume del Cadí deu ser també el *castrum Sancti Jacobi* que apareix diverses vegades en la documentació de Sant Pere d'Àger [*Chesé 2011*: doc. 41, 99, 104] junt amb una *ecclesia Sancti Jacobi castelli* o *ecclesia sancti Jacobi que est in castro ipso* [*Chesé 2011*: doc. 87, 88, 99]. En el seu testament de 1072 [*Chesé 2011*: doc. 99], Arnau Mir de Tost assignava a aquesta església un alou del qual es diu que Arnau Mir i la seva dona l'havien comprat a *Mirone Calvuz*. De fet, aquesta deixa no era més que la confirmació d'una donació que s'havia fet el 1067 [*ACU I*: doc. 796] en la qual s'especifica que aquest alou comprat a *Mir Calvucio* estava situat a la vila d'*Esduc*. Aquestes dades (compra a Miró Calvuç i situació a Esdús) permeten identificar el mateix alou en un document anterior [*Chesé 2011*: doc. 45] que n'especifica les següents affrontacions: E *terminos de Cerdia*, S

Cadino, O *flumen Sigor*, N *Virarzell*. La referència a Esdús [Ordeig 2001] i l'afrontació meridional amb el Cadí concorden amb l'entorn del castell de Sant Jaume del Cadí.

Alternativament, Josep Sansalvador i Eliseu Peidró proposen que el castell i l'església de Sant Jaume als quals es refereix el testament d'Arnau Mir de Tost corresponen a les restes que hi ha al *Roc dels Racons*, prop del poble de Torà de Tost [Sansalvador Peidró 1998].

Una altra alternativa a tenir en compte és el topònim *Sant Jaume* que hi ha al Montsec d'Alsamora (part nord-occidental del Montsec d'Ares, a tocar de la Vall d'Àger). Efectivament en aquesta contrada hi ha una petita vall que és recorreguda pel *barranc de Sant Jaume* i que inclou el *corral de Sant Jaume* així com el *pont de Sant Jaume* (per on passa el camí del congost de Montrebei). Aquesta vall inclou l'important jaciment arqueològic dels *Altimiris*, que s'ha datat dels segles VI–VIII i conté restes d'una església i d'altres edificis [Sancho Sales Alegría 2019]. El fet que un dels accessos a aquest punt es conegui tradicionalment com a *Pas de Santa Cecília* porta a creure que l'església en qüestió estaria dedicada a aquesta santa. Per tant, la raó de ser del nom de Sant Jaume caldria buscar-la en tot cas a algun altre lloc de la vall.

A més de Berenguer Isarn, amb qui comença la línia dels Àger, Isarn de Sant Jaume seria també el pare de Miró Isarn, de qui descendeixen els futurs castlans i després senyors d'Estopanyà i de Camporrells. Per aquesta línia, que no tractarem aquí, referim el lector a [Boix 1996].

2. Berenguer Isarn

De Berenguer Isarn se n'ha conservat el seu testament sacramental, jurat per la seva dona Bel·lisenda i pel seu fill Ramon Berenguer [Chesé 2011: doc. 158]. Aquests declaren que el difunt havia mort el 5 de març de 1093, pocs dies després d'haver caigut escales avall dins del castell d'Àger, quan intentava tornar a la seva habitació de nit després d'haver-li estat practicada una sagnia.

El document es refereix a ell com a "senyor del castell d'Àger" (*senioris Aggerensis castri*) i, com acabem de veure, deixa clar que residia en dit edifici. Possiblement ja era així el 1061, en què consta com a veguer (*vicarius*) i actua junt amb un jutge i en presència d'Arnau Mir de Tost en una cambra de dit castell per a resoldre una disputa entre dues persones [Chesé 2011: doc. 48]. Com es veurà més avall, aquesta associació amb el castell d'Àger es manté en el seu fill Bernat Berenguer i en el seu net Ramon Berenguer II, la qual cosa explica que acabessin essent cognomenats "d'Àger".

Com passa tot sovint, el testament no especifica les possessions que es llegaven, sinó que s'hi refereix genèricament: tot el que tenia en alou ho deixava

a la seva esposa mentre aquesta visqués i després al seu fill Ramon Berenguer [I]; i el que tenia en feu, pel vescomte Ponç Guerau I de Cabrera, o pel seu fill Guerau Ponç II o per diversos altres senyors, ho deixava directament al seu fill Ramon Berenguer [I], i si aquest hagués mort, llavors al seu net (del qual no dona el nom, però deuria tractar-se de Ramon Berenguer II, fill del precedent).

La deixa que fa a Sant Pere d'Àger d'un home a Millà i un altre a Blancafort suggereix que les seves possessions alodials incloïen aquests castells de la part sud-occidental de la Vall d'Àger (els quals apareixen més tard en poder del seu net, junt amb el castell intermig d'Alaric). Aquests castells ja formarien part del patrimoni del testador el 1065 [*Mora 2010*: §1.6] - [*Chesé 2011*: doc. 75].

D'altra banda, per aquesta mateixa època Berenguer Isarn també havia jurat fidelitat als comtes de Barcelona pel castell d'Estopanyà [*LFM*: (f. 26r)], el qual havia estat donat en feu al seu cosí germà Gerbert Miró [*LFM*: (f. 25r–26r)]. En aquesta donació s'estipula que dit Gerbert hi havia de posar un o més castlans els quals havien de jurar fidelitat als comtes de Barcelona. Un d'aquests castlans seria el seu cosí al qual ens estem referint, i altres serien Arnau Baró i Hug Arnau, dels quals també s'han conservat sengles juraments de fidelitat sense data pel mateix castell [*LFM*: (f. 26r–26v)].

> Aquest Hug Arnau podria ser el personatge del mateix nom que el 1057 apareix junt amb Miró Isarn com a receptors del castell d'Avellanes per donació dels comtes d'Urgell Ermengol III i Clemència [*Mora 2010*: doc. 2].

També hi ha constància que Berenguer Isarn tenia un alou a Estopanyà el qual havia comprat a Cid i la seva esposa Bellida [*Chesé 2011*: doc. 236]. Les afrontacions d'aquest alou coincideixen essencialment amb les de tot el terme d'Estopanyà (N riu Guard, E coll de la Irena, S terme de Miravet, O terme de Pilzà, *in podio de Sega*) la qual cosa segurament s'ha d'entendre en el sentit que es tractava de tot el que els venedors tenien dins d'aquests límits.

> La presència del comtat de Barcelona a l'espai ribagorçà deriva del pacte que Ramon Berenguer I de Barcelona havia signat el 1050 amb el rei musulmà de Lleida, Yūsuf al-Muẓaffar, que li va cedir els castells de Camarasa i Cubells, i dels pactes subseqüents entre el comte de Barcelona i el d'Urgell, i entre aquest i Arnau Mir de Tost. Aquest últim va tenir en feu pel comte de Barcelona els castells de Camarasa i Cubells, però després es va comprometre a no acceptar el d'Estopanyà ni cap altre pel comte de Barcelona sense el permís del comte d'Urgell [*Mora 2010*: §1.4].

Tornant al testament de Berenguer Isarn, altres deixes tenien a veure amb l'origen de la seva dona, Bel·lisenda. Aquest és el cas de la fortalesa de Ballarà, de la qual el testador en tenia una meitat la qual llega al monestir

de Ripoll. Aquesta fortalesa és avui una masia i es troba a Sorba (Berguedà, municipi de Montmajor). La connexió d'aquesta possessió amb Bel·lisenda, esposa del testador, es dedueix del fet que el 1054 els esposos Berenguer i Bellisenda havien venut una heretat situada a Timoneda (Solsonès, municipi de Lladurs) que ella havia rebut del seu pare Mir Arnau [*ACS I*: doc. 109], i que el 1089 i 1090 unes heretats de Ballarà i de Timoneda eren donades a Santa Maria de Solsona per Guillem Arnau, que deuria ser germà de dit Mir Arnau [*ACS II*: doc. 300, 316].

El testament de Berenguer Isarn destaca també per les deixes que fa als grans destins de pelegrinatge cristià de l'època i a diverses esglésies assenyalades dels seus camins: Sant Sepulcre de Jerusalem; Sant Pere de Roma; Sant Jaume de Galícia; Santa Maria del Puig (que interpretem com la de Puy-en-Velay, Auvèrnia, al camí de Sant Jaume); Santa Fe de Conques (Roergue, també al camí de Sant Jaume); Sant Miquel de Monte Gàrgano (Monte Sant'Angelo, Pulla, camí de Jerusalem); i Sant Nicolau de Bar(i) (Pulla, també camí de Jerusalem).

Aquesta última església era llavors de molta actualitat: les relíquies del seu patró hi havien fet cap el 1087 i llavors s'hi estava construint una nova església. Aquesta no es va finalitzar fins el 1097, però el papa Urbà II ja n'havia consagrat la cripta el 1089. Sens dubte, la fama que llavors tenia aquesta església va influir en el fet que també fos dedicada al mateix Sant Nicolau la nova església d'Àger, consagrada el 1101/02 pel bisbe de Barcelona. Aquest va venir a precs de l'abat d'Àger, del senyor del castell —Bernat Berenguer, fill de Berenguer Isarn— i de Bel·lisenda, mare de dit Bernat [*Chesé 2011*: doc. 187]. L'acta de consagració deixa constància que s'hi van posar relíquies de Santa Fe, verge i màrtir —la de Conques— i de Sant Gregori, confessor.

A més de les esglésies esmentades, el testament de Berenguer Isarn també fa certes assignacions a la canònica de Sant Pere d'Àger, a l'església de Santa Maria de Sorba (d'on hem vist que provenia la seva dona) i a la de la Seu d'Urgell.

En comú amb el testament d'Arnau Mir de Tost [*Chesé 2011*: doc. 99] i el de Galceran Erimany [*Chesé 2011*: doc. 165], el de Berenguer Isarn deixava també una quantitat de diners —concretament 50 mancusos— *ad pontem de Nogaria*, que formaria part del camí de Terradets [*Fité Bolós 1994*].

3. Bernat Berenguer

Com s'ha dit més amunt, en principi Berenguer Isarn va designar com a hereu el seu fill Ramon Berenguer [I], i en el seu defecte el seu net, [Ramon Berenguer II], fill del precedent. Un any després del testament del seu pare, el

primer apareix com a marmessor de Galceran Erimany [*Chesé 2011*: doc. 274]. Tanmateix, aquesta és l'última notícia que tenim d'ell. Posteriorment ja hem vist que el 1101/02 actuava com a senyor del castell d'Àger el seu germà Bernat Berenguer.

El 1098 Bernat Berenguer i la seva esposa Beatriu van rebre del vescomte Guerau Ponç II i la seva esposa Elvira una meitat del castell de Tragó [*Mora 2010*: doc. 3] - [*Vallverd*: doc. 1]. L'altra meitat la rebien el seu cosí germà Berenguer Miró, d'Estopanyà, i la seva esposa Ermessèn. Aquest document especifica que Tragó formava part del comtat de Barcelona (com Estopanyà, malgrat que un i altre es troben en costats diferents de la Noguera Ribagorçana). Això obeïa a un acord que els comtes de Barcelona i d'Urgell havien signat el 1062 i que tenia com a contrapartida l'assignació de Monteró al comtat d'Urgell (com Llorenç, malgrat que un i altre es troben en costats diferents del Segre) [*Mora 2010*: §1.4].

Aquesta no era la primera vegada que es conqueria Tragó. En el seu testament del 1094, Galceran Erimany havia deixat aquest castell a la seva filla Arsenda "si Déu el tornava a donar a dom Guerau, ja que hi tinc molt dret" [*Chesé 2011*: doc. 274]. Tanmateix, ja hem vist que el vescomte Guerau Ponç II va decidir cedir-lo a una altra família.

Bernat Berenguer va ser mort pels sarraïns vers 1117/19. El seu cos va ser traslladat a Àger, on va ser enterrat davant les portes de l'església de Sant Pere [*Chesé 2011*: doc. 236, 247]. Arran de la seva mort, el seu nebot Ramon Berenguer II d'Àger va donar a Sant Pere l'alou d'Estopanyà, llevat que aquest continuaria en mans d'Adalez, *tia* del donador, mentre aquesta visqués [*Chesé 2011*: doc. 236].

> En principi el terme *tia* voldria dir una germana del pare, en llatí classic *amita* [*du Cange*: tia]. Tanmateix, la terminologia medieval de parentiu sovint es desvia de l'ús clàssic en la direcció de l'ús actual. Així, per exemple, Ramon Berenguer II es refereix a Bernat Berenguer, germà del seu pare, com a *avunculus*, que en principi vol dir el germà de la mare (el terme clàssic per al germà del pare és *patruus*). Davant d'això, no es pot descartar que la *tia* Adalez que continuaria tenint l'alou d'Estopanyà mentre visqués fos la dona del seu oncle patern Bernat Berenguer. Dit això, més amunt hem vist que el 1098 Bernat Berenguer apareix casat amb una Beatriu, de manera que s'hauria de tractar d'una segona dona (o tal vegada d'un altre cas de "doble nom", com el que trobarem més avall amb la segona dona de Ramon Berenguer II).

La donació de 1117/19 va ser confirmada i ampliada el 1121, d'on provenen els detalls de més amunt sobre la mort de Bernat Berenguer, així com la informació que aquest havia mort intestat [*Chesé 2011*: doc. 247]. Aquesta

nova donació inclou també l'alou d'Estopanyà, però ja no fa cap referència a la tia Adalez.

Tant la donació de 1117/19 com les de 1121 es feien no solament per l'ànima de Bernat Berenguer, sinó també per les d'altres parents difunts, els quals concorden amb les dades que donem a l'esquema de les pàgines 26–27.

4. Ramon Berenguer II d'Àger

Segons hem vist més amunt, Ramon Berenguer II d'Àger havia nascut abans de 1093; en aquest any el testament sacramental de Berenguer Isarn es refereix a ell sense dir-ne el nom, com a net del testador i fill de Ramon Berenguer [I].

Com el seu avi, Ramon Berenguer II d'Àger apareix una vegada com a veguer del castell d'Àger. Concretament, així ocorre el 1132 en el testament sacramental del vescomte Guerau Ponç II [*Chesé 2011* : doc. 274]. En aquest document també hi consta un castlà anomenat Bertran, de manera que queda clar que 'veguer del castell' no és pas sinònim de 'castlà'.

També com el seu avi, se n'ha conservat el testament, que data de l'any 1158 [*Chesé 2011* : doc. 339] - [*Mora 2021b* : doc. 1]. Però aquesta vegada sí que s'hi especifiquen les diverses possessions que es lleguen als diversos destinataris.

El testament de Ramon Berenguer II comença deixant el seu cavall a l'orde del Temple (*ad ipsam Cavalleriam Jerusalem*). Curiosament, tot seguit la seva esposa, Maria, disposa també de la seva mula, la qual llega al lloc on reposi el seu cos.

A continuació Ramon Berenguer II dona diverses propietats per la seva ànima a l'església de Sant Pere d'Àger. Aquestes propietats són, concretament, la Torre dels Oms (actualment terme de Castelló de Farfanya), així com una coromina a Viladòs (Claramunt, Vall d'Àger) i una vinya a Agulló, les dues últimes en el benentès que les seguirà tenint la seva dona mentre visqui.

Segueixen diverses donacions de vassalls al Temple, a l'Hospital, a Santa Maria de Ripoll i a Sant Pere d'Àger. I també sengles donacions d'olives per les llumenàries de Santa Fe de Blancafort i de Sant Pere d'Àger.

Tot seguit disposa dels seus castells de Millà i Alaric a favor de la seva filla Berenguera, llevat d'una tercera part del domenge, la qual deixa a Magença, també filla seva, mentre aquesta visqui.

Finalment, distribueix la resta dels seus castells i altres drets entre les seves filles i la seva dona: A la seva filla Berenguera li deixa els castells de Castelló de Farfanya, Os, Tartareu, Santalinya i Sant Jaume. A Ermessenda, també filla seva, li deixa el seu lloc al castell d'Àger, així com els castells

de Claramunt, Ivars, Algerri i Blancafort, i també una honor que tenia pel testador un home anomenat Odaz. A la seva dona, Maria, li deixa la part que el testador tenia en el castell de Tragó, així com els seus béns mobles i l'encàrrec de pagar els deutes. I a la seva filla Magença li deixa els castells de Pinyana i Boix, amb l'afegit que mentre visqui tindrà també els domenges d'aquests llocs.

Com es pot veure, el patrimoni de Ramon Berenguer II s'estenia majorment per les contrades de més a migdia que la Vall d'Àger. L'única excepció a això seria el castell de Sant Jaume, d'on provenia el seu llinatge.

Amb posterioritat a aquest testament, del 1164 al 1166 Ramon Berenguer II va confirmar i ampliar diverses vegades les seves donacions a l'església de Sant Pere [*Chesé 2011*: doc. 372, 378, 395]. En l'últim d'aquests documents actua conjuntament amb el seu gendre, Arnau d'Anglesola, i les seves filles Berenguera i Ermessenda. Una les donacions que es confirmen en aquesta ocasió és més aviat una restitució, ja que es tracta d'una vinya situada a Agulló que l'abat d'Àger havia cedit a Ramon Berenguer mentre visqués. A canvi de les donacions, s'espera que Ramon [Berenguer II] sigui admès com a canonge i que se li proporcionin aliments i vestit mentre visqui.

L'últim document que duu la signatura de Ramon Berenguer II data de l'1 de setembre de 1166 [*Chesé 2011*: doc. 400] - [*Mora 2021b*: doc. 2] i registra el fet que la seva filla Magença es va donar en cos i ànima a l'església de Sant Pere d'Àger junt amb els béns que posseïa a Millà, els quals incloïen la torre del castell d'Alaric [*Mora 2021b*: §2.3].

El fet que Magença es donés a l'església de Sant Pere contrasta amb els matrimonis que van contraure les seves germanes Berenguera i Ermessenda (dels quals ens n'ocuparem més avall). En el testament de Ramon Berenguer II es constata també que Magença rep una part menor en comparació amb les seves germanes. D'altra banda, també crida l'atenció que l'admissió del pare com a canonge compta amb la signatura de Berenguera i Ermessenda, però no de Magença. Aquesta diferència entre germanes tal vegada podria respondre a que no fossin totes filles de la mateixa mare.

Sobre les dones de Ramon Berenguer II d'Àger, sabem que van ser almenys dues. Una d'elles, de la qual no en sabem el nom, consta com a difunta el 1121 [*Chesé 2011*: doc. 247] però encara no el 1117/19 [*Chesé 2011*: doc. 236]. Una altra és la que apareix amb el nom de Maria en el testament de 1158 i també en una donació a Poblet de 1163 [*Altisent 1993*: doc. 236]. I encara n'hi hauria una altra, anomenada Toda, la qual consta com a esposa seva el 1141 [*ACB*: doc. 787].

L'entorn familiar d'aquesta última ha estat estudiat per [*Tomás 2014*], que la identifica com a viuda de Berenguer Gombau de Lierp i senyora de Castarllenes (Ribagorça) i interpreta el seu matrimoni amb Ramon Berenguer II d'Àger en clau dels interessos d'aquest últim per a enfortir les seves posicions en terres aragoneses. D'aquesta Toda se n'ha conservat també el testament [*Roda*: doc. 321], que data de vers 1165 [*Tomás 2014*].

Tot plegat resulta problemàtic: Ramon Berenguer II d'Àger marit de Toda el 1141, marit de Maria el 1158 i 1163, Toda encara viva vers 1165. Davant d'això, [*Tomás 2014*] proposa que Toda i Maria podrien ser la mateixa persona, de manera similar a altres casos coneguts de duplicitat de noms (vegi's per exemple [*Costafreda 2020*: p. 159]). En favor d'aquesta teoria obra el fet que el testament de 1158 on s'esmenta l'esposa Maria està escrit en un pergamí que a l'altra cara conté uns documents ribagorçans, entre els quals un que fa referència al lloc de Villacarlí, que era domini de Toda. En contra obra el fet que l'esmentat testament de Toda, de vers 1165, no fa cap esment dels Àger.

5. Berenguera d'Àger

Berenguera d'Àger es va casar el 1137 amb Arnau Berenguer II d'Anglesola, fill del senyor d'Anglesola Arnau Berenguer I (vegi's [*Feliu 2010*]). Amb motiu d'aquest matrimoni, el nuvi va ser declarat hereu pel seu pare, llevat que aquest es va reservar certs castells per a ell mateix amb caràcter vitalici i similarment en va reservar uns altres per a la mare del nuvi [doc. **1**]. Al cap de pocs dies el nuvi donava a la núvia en concepte d'esponsalici la meitat d'Anglesola; tanmateix, mentre visqués la mare del nuvi aquesta donació seria substituïda per Balaguer [doc. **2**]. Al seu torn, Ramon Berenguer II d'Àger donava a la seva filla Berenguera els castells de Millà, Santalinya, Os, Tartareu i Sant Jaume [doc. **2**] (que, com hem vist més amunt, van ser confirmats després a Berenguera en el testament del seu pare).

Arnau Berenguer II d'Anglesola encara era viu el 1149 [*Sarobe 1998*: doc. 20]. Però segurament ja era mort el 1159, en què el trobem a faltar en la donació d'una honor situada entre Castelló de Farfanya i Os la qual havia pertangut a Arnau Berenguer I d'Anglesola [*Chesé 2011*: doc. 345]. En lloc d'Arnau Berenguer II, aquesta donació és atorgada pel seu fill Arnau d'Anglesola, conjuntament amb dues germanes d'aquest, Sança i Elicsèn, i d'acord amb Berenguera, mare de tots tres.

Posteriorment, els anys 1163–66, Arnau d'Anglesola segueix actuant junt amb la seva mare ([doc. **3**, **4**, **5**] i [*Chesé 2011*: doc. 395, 400]). D'aquests documents, els dos primers estan signats també per les seves germanes, que aquí són anomenades Sança i Agnés. D'altra banda, en tots ells apareix acompanyat també per la seva esposa Ermessenda, més endavant cognomenada d'Àger

([Chesé 2011 : doc. 562] i [Vallverd : doc. 13–17, 23]). Segons veurem tot seguit, aquesta era al mateix temps una parenta propera seva per via materna; més concretament, o bé era la mateixa Ermessenda d'Àger que ja ha aparegut més amunt, germana de sa mare, o bé era una filla seva.

6. Ermessenda d'Àger, una o dues?

Per tal d'analitzar la qüestió, tot seguit distingirem entre dues persones homònimes que tal vegada siguin la mateixa, a saber:

- Ermessenda I d'Àger, filla de Ramon Berenguer II d'Àger,
- Ermessenda II d'Àger, esposa d'Arnau d'Anglesola i cofundadora amb ell del monestir de Vallverd.

En versions anteriors del nostre treball [Mora 2021a] havíem suposat que es tractava d'una mateixa persona, però per estar-ne segurs convindria tenir més evidència en aquest sentit, especialment davant l'alternativa que la segona fos filla de la primera. Noti's que si són la mateixa persona llavors el seu marit Arnau d'Anglesola seria també el seu nebot, ja que era fill de Berenguera d'Àger, germana d'Ermessenda I. Si, en canvi, Ermessenda II fos filla de Ermessenda I, llavors els esposos Arnau i Ermessenda II serien cosins germans.

Quant a Ermessenda I, està establert que es va casar amb Berenguer de Torroja, germà del futur mestre major del Temple Arnau de Torroja. Tot i que no coneixem cap document on consti explícitament aquesta relació matrimonial, en el seu testament, que data de 1160 [Sarobe 1998 : doc. 98, 102] Berenguer de Torroja esmenta com a sogre seu un Ramon Berenguer que, d'acord amb els vescomtes de Cabrera Ponç II i Guerau III, li havia confiat els castells d'Àger, Claramunt, Fet, Finestres, Blancafort, Algerri i Ivars.

> Els dos documents es refereixen al vescomte Ponç II de Cabrera com a *comes Poncius*. Això respon al fet que tenia el títol de comte al regne de Lleó [Fernández-Xesta 1991].

Els castells esmentats eren assignats per Berenguer de Torroja a la seva filla (de la qual no diu el nom) però aquest heretament era condicionat a que dita filla seva no fos desheretada per sa mare (l'esposa del testador, de la qual tampoc no en diu el nom) ni pel seu avi (el sogre dalt esmentat). Dels set castells en qüestió, cinc d'ells coincideixen amb els que Ramon Berenguer II d'Àger havia assignat el 1158 a la seva filla Ermessenda (vegi's p. 10). De tot això se'n dedueix de manera prou convincent que aquesta filla de Ramon Berenguer II d'Àger era l'esposa de Berenguer de Torroja. Aquest enllaç hauria tingut lloc abans de 1151, quan Berenguer de Torroja apareix diverses vegades al costat de Ramon Berenguer II d'Àger en la documentació [Chesé 2011 :

doc. 306, 308, 318]. L'últim d'aquests documents es refereix també a l'esposa de Berenguer de Torroja. però tampoc no en diu el nom.

De Berenguer de Torroja destaca el fet que apareix freqüentment com a testimoni en els documents del comte Ramon Berenguer IV de Barcelona, especialment els de caràcter diplomàtic [Ferrer 2009 : vol. I.1, p. 191–192].

Quant a Ermessenda II, el seu matrimoni amb Arnau d'Anglesola està documentat des de 1165 [doc. **4**, **5**]. Per les dates, en principi podria tractar-se d'un segon matrimoni de la viuda de Berenguer de Torroja. Tanmateix, també hi ha una altra possibilitat. A saber, que Ermessenda II fos la filla de Berenguer de Torroja que apareix sense nom en el seu testament. A favor d'aquesta teoria es poden donar els següents arguments: (a) En primer lloc, i com ja hem dit, l'enllaç d'Ermessenda II amb Arnau d'Anglesola seria llavors un matrimoni entre cosins germans, més plausible que un altre entre tia i nebot, com seria el cas si Ermessenda I i Ermessenda II fossin la mateixa persona. (b) Les dates tampoc s'adiuen gaire a la hipòtesi d'una mateixa persona; si més no, en el supòsit que aquesta fos filla de la primera dona de Ramon Berenguer II, morta abans del 1121, ja que Ermessenda II encara vivia el 1200, i una longevitat de 80 anys no era habitual en aquella època. (c) Segons el testament de Berenguer de Torroja, la seva filla hauria heretat, entre altres, el castell de Blancafort; això quadra amb la identificació d'aquesta filla amb Ermessenda II, la fundadora del monestir de Vallverd, ja que aquest monestir tenia aquell castell com a seu.

Malauradament, les fonts documentals que coneixem no aporten proves més concloents. De tota manera, els arguments precedents ens porten a creure que *Ermessenda I i Ermessenda II deurien ser mare i filla i no una mateixa persona.* D'ara endavant ho suposarem així, si més no com a hipòtesi de treball.

És de notar que el testament de Berenguer de Torroja no esmenta cap altre fill ni filla que aquesta que nosaltres assimilem a Ermessenda II d'Àger.

Qui sí que apareix en dit testament és Ramon II de Torroja, nebot del testador, el qual encapçalava ja la línia troncal dels Torroja; aquest heretava, entre altres, una part del patrimoni dels Torroja que se n'havia disgregat a la generació anterior. També rep un llegat significatiu el futur frare templer Arnau de Torroja, germà del testador.

Tornant a la filla única, la nostra Ermessenda II d'Àger, el testament li destina els castells d'Almenara i de Carratalà, així com el d'Àger i els sis més que hem detallat més amunt (p. 12). En relació amb això és especialment significatiu el fet ja esmentat que aquests castells provenien de la mare i l'avi de la interessada, i que el testament dona a aquestes persones l'última paraula al respecte: si dits mare o avi la desheretaven, llavors el pare també ho feia.

Això revela una preeminència d'Ermessenda I d'Àger sobre el seu marit

Berenguer de Torroja, la qual cosa recolza la tesi que ella i la seva filla formen part realment de la línia troncal dels Àger.

Aquesta potestat dels Àger sobre la filla de Berenguer de Torroja també està present quan aquest últim encomana dita filla a Arnau de Torroja, amb l'encàrrec específic de donar-li marit. En efecte, aquí també s'estipula que això es faci d acord amb els "parents" de la noia, on és natural entendre que s'està fent referència als esmentats mare i avi i la seva família.

I en cert sentit aquest requeriment no es podria haver complert millor, ja que, com hem vist, es va triar com a marit un membre d'aquesta mateixa família. El matrimoni entre Ermessenda II d'Àger i el seu cosí germà Arnau d'Anglesola s'hauria planejat amb la intenció de reunificar el patrimoni dels Àger. Com hem vist més amunt, Ramon Berenguer II d'Àger l'havia dividit principalment entre les seves filles Ermessenda I i Berenguera, les quals haurien estat succeïdes respectivament per Ermessenda II i Arnau d'Anglesola.

D'Ermessenda II d'Àger i Arnau d'Anglesola estan documentats dos fills: Ramon Berenguer III d'Àger i un segon Arnau d'Anglesola. Del primer en parlarem a § 9. Les poques dades que tenim del segon les donarem a § 8. També es té constància d'una filla anomenada Beatriu [*Sarobe 1998*: doc. 380]. I segurament també n'era filla la Brunissenda que apareix al costat de Ramon Berenguer III a [*Vallverd*: doc. 4], ja que el document diu ser atorgat per Arnau i Ermessenda junt amb *filiis vel filiabus nostris*.

El 1242 trobem una altra Ermessenda d'Àger, definitivament diferent de la o les anteriors; aquesta era casada amb Arnau de Liminyana, batlle del preceptor de la comanda hospitalera de Siscar [*Bonet Sanmartí 2018*: doc. 155].

7. Fundadors del monestir de Vallverd

Ermessenda II d'Àger i el seu marit Arnau d'Anglesola destaquen pel fet d'haver fundat el monestir de Santa Maria de Vallverd.

L'impuls inicial va tenir lloc el 7 de març de 1172, amb una donació seva a l'església ja existent de Santa Maria del Pla [*Vallverd*: doc. 4]. Concretament, hi donaven la desena part dels seus delmes i collites. A canvi, el capellà d'aquesta església, que s'anomenava Bernat, havia de pregar per ells i pels seus avantpassats durant tota la seva vida, i després d'ell havia de fer el mateix un altre capellà.

A més dels donants, el document cita com a signants diverses altres persones. Entre elles destaquen diversos personatges de rang superior que denoten una certa solemnitat. Així, hi trobem: Ramon, abat d'Àger; Arnau Mir, comte de Pallars Jussà; Ramon VI de Pallars Jussà, fill del precedent;

Figura 1: L'església de Santa Maria de Vallverd, vista des de l'Est (2022)

i Ponç [III] de Cabrera. Curiosament, aquest últim no hi apareix com a vescomte, tot i que ja ho era. Dit això, també és cert que les creus de signatura d'aquests personatges estan totes elles mancades del punt superior dret, la qual cosa indica que en realitat no haurien arribat a ser presents.

Altres signants —també absents— són Ramon Berenguer [III d'Àger], fill dels donants, i Brunissenda, que ja hem esmentat com segurament filla també dels donants. Ramon Berenguer apareix com *Raimundi Berengarii, junioris*, on l'adjectiu faria referència al seu besavi que havia mort sis anys abans.

Finalment, les signatures inclouen altres personatges —alguns absents i altres presents— d'un rang similar al dels donants: Guillem de Meià, Ramon de Curridà, Pere de Sant Just, Ramon de Claramunt i Ramon de Sant Llorenç.

Uns quants anys més tard, vers 1189, hi ha una altra donació de la mateixa família a la mateixa església a canvi de ser enterrats en ella [Vallverd : doc. 10]. En aquest cas consten com a donadors Arnau d'Anglesola i el seu fill Ramon Berenguer [III d'Àger], conjuntament amb les seves respectives esposes.

Per aquesta mateixa època, 1189–90, Arnau d'Anglesola i la seva esposa Ermessenda II d'Àger apareixen com a compradors en dues vendes a favor de l'església de Santa Maria del Pla de certs drets sobre Canelles [Vallverd : doc. 8, 11]. Abans d'ells, també hi consten com a compradors el capellà Bernat

Figura 2: L'església de Santa Maria de Vallverd, vista des de l'Oest (2020)

—possiblement el mateix d'aquest nom que rebia la donació fundacional el 1172— i "tot el convent de germans i germanes". I després d'ells encara hi consta Ameli [de Millà], que també acompanya Arnau i Ermessenda en altres documents i deuria ser una persona de la seva confiança.

> Sembla prou raonable identificar l'*Ameli* d'aquests documents amb l'*Ameli de Millà* que apareix en l'assemblea de Pau i Treva de 1187 [*Chesé 2011* : doc. 577].

Més endavant, vers 1196–98, Ermessenda II i Arnau continuen signant la major part de les adquisicions a favor del monestir [*Vallverd* : doc. 13–18, 21]. Juntament amb ells hi apareixen també el seu fill Ramon Berenguer [III d'Àger], l'esposa d'aquest, Eldiarda [de Cervera], i també, llevat de l'últim document citat, un Arnau el qual interpretem com un altre fill d'Arnau d'Anglesola i Ermessenda II d'Àger.

Dit això, en aquests documents els compradors o donataris pròpiament dits no són aquests personatges, sinó un cert Pere de Besora conjuntament amb els "germans i germanes que servien a Déu en aquest lloc". Un altre document [*Vallverd* : doc. 22] es refereix a Pere de Besora, com a "procurador" del monestir.

> El procurador Pere de Besora era el fill hereu d'un personatge del mateix nom que en el seu testament de l'any 1166 s'havia donat a l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, alhora que encomanava la tutela del seu fill Pere al mateix orde i a diversos cavallers, entre els quals Arnau d'Anglesola [*ADS*: doc. 398]. El pare encara vivia el 1170, en què actuava com a frare de l'Hospital [*Sarobe 1998*: doc. 212]. El 1182–84 el fill era casat amb Anglesa de Paganell i actuava junt amb ella i els germans d'aquesta en la venda o donació al Temple de diversos drets al Pla d'Urgell [*Sarobe 1998*: doc. 411, 424, 450]. A més de la documentació relativa al monestir, el fill també acompanya Arnau d'Anglesola i Ermessenda II d'Àger en altres documents de 1184 i 1190 [*Chesé 2011*: doc. 562, 596]. Com veurem de seguida, el procurador va ser succeït per un tercer Pere de Besora.

> El 1192 hi ha notícia d'un altre Pere de Besora que sembla diferent dels precedents; en aquesta data, ell i el seu fill Guillem Arnau empenyoraven el castell de Lavit a l'orde de l'Hospital per 100 morabatins, però dit orde en retenia 50, que li eren deguts pel testament d'Elicsenda, muller de dit Pere de Besora [*Miret 1910a*: p. 119, 273].

Per aquesta època, el cenobi comença a rebre la demoninació de "monestir" [*Vallverd*: doc. 13–17] i el nom de Vallverd [*Vallverd*: doc. 21]. Aquest últim document és també el primer on hi consta una abadessa, anomenada Petronil·la.

Aquests canvis possiblement anessin acompanyats per l'adopció de la regla del Cister. En relació amb això, cal tenir en compte que fins entrat el segle XIII aquest orde es resistia a admetre oficialment monestirs femenins. Això no impedia que algunes comunitats adoptessin unilateralment la seva regla i que amb el temps l'orde acabés reconeixent-los tàcitament [*Fontette 1966*: p. 29–31].

> En el cas del monestir de Casbas consta que el 1196 el papa Celestí III es dirigia a la seva abadessa, anomenada Catalana (a causa del seu origen?), tot aprovant que aquest monestir adoptés la regla del Cister [*Casbas*: doc. 14] i que el 1208 o una mica abans la mateixa abadessa donava certs dominis a l'abadia de Morimond [*Casbas*: doc. 20]. Segons una obra del segle XVII [*Abarca*: p. 12], les primeres monges de Casbas haurien provingut de Vallverd. L'estudiós de Vallbona Josep Joan Piquer també diu que Casbas seria una filial de Vallverd [*Piquer 1967*]. Tanmateix, els documents originals d'un i altre monestir [*Vallverd*, *Casbas*] no permeten corroborar aquesta afirmació més enllà que el nom de l'abadessa Catalana podria indicar el seu origen català.

> Tampoc hi ha cap base documental en l'afirmació que fan diversos autors, començant pel mateix Josep Joan Piquer, que Vallverd seria una filial de Vallbona.

Plausiblement, els canvis organitzatius dalt esmentats haurien comportat la fixació del caràcter femení del monestir de Vallverd, si més no a l'efecte de futures admissions. En tot cas, fins al 1200 és habitual que els documents es refereixin als "germans i germanes" que formaven la comunitat (presidida per l'abadessa el 1198) i que a partir d'aquesta data només facin referència a les seves monges. Són excepcions a aquesta regla un parell de documents anteriors al 1200 que només parlen de frares [*Vallverd*: doc. 9, 19] i un document de l'any 1248 que encara parla dels germans i germanes [*Vallverd*: doc. 44]; segurament tant en un cas com en l'altre l'escrivà mantenia una fórmula d'altres documents.

L'última notícia que tenim de l'abadessa Petronil·la és del mes de febrer de l'any 1203 o 1204, data en la qual jurava, junt amb el prevere Egidi i altres persones, el testament sacramental del procurador Pere de Besora [*Vallverd*: doc. 26]. Per aquest document sabem que dit procurador havia mort a mitjan octubre de l'any anterior i que tenia el castell del Vilosell (Garrigues) i la Torre de Segrià (a l'actual municipi de Vilanova de Segrià), les quals possessions eren deixades al seu fill Pere. Al monestir de Vallverd s'hi destinaven 500 sous, i també la Torre de Segrià si el fill del difunt morís sense descendència legítima.

Reculant una mica en el temps, també es fa esment de l'abadessa, però sense dir-ne el nom, el setembre de l'any 1200. Aquesta vegada apareix com a destinatària d'una carta mitjançant la qual l'abat i canonges d'Àger intentaven evitar que el monestir de Vallverd comprés el castell de Salaverd [*Vallverd*: doc. 23]. Però la carta no era adreçada només a l'abadessa. Tot seguit després d'ella hi consta també com a destinatària *Ermessende de Àgger, nobili domine atque sanctimoniali*, i finalment *ceterique conventui ejusdem loci*.

Segons aquesta notícia, doncs, que és l'última que tenim d'Ermessenda II d'Àger, aquesta senyora va acabar els seus dies com a monja del mateix monestir de Vallverd. D'altra banda, també és de destacar el fet que es faci referència a ella com a *nobili domine*. Aquesta expressió, i més concretament el terme *domina*, és a dir *senyora*, cal entendre-la en el sentit que li donen els estudiosos d'aquests temes: "La *senyora* d'un monestir pertanyia a la família dels promotors i s'encarregava fonamentalment de gestionar els afers materials del cenobi, valent-se de la seva situació social privilegiada i reservant els afers espirituals per a l'abadessa" [*Alonso 2007*: p. 704] (vegi's també [*Baury 2013*] i [*Cavero 2021*]). No estarà de més afegir que això solia comportar la residència al monestir en qüestió, potser com a monja —com en el nostre cas— o potser no.

Des d'aquest punt de vista, el cas d'Ermessenda II d'Àger en relació amb el monestir de Vallverd és bastant similar al de (la seva parenta política)

Berenguera de Cervera i Anglesola (cognoms respectivament conjugal i patern) en relació amb el monestir de Vallbona [Sans 2002]. Un altre cas similar és el de la comtessa d'Urgell Dolça de Foix en relació amb el monestir de les Franqueses [Bertran 1978]. I encara un altre és el de la comtessa de Pallars Òria d'Entença en relació amb el monestir de Casbas [Casbas: doc. 3, 5, 6, 7]. Vegi's [Cavero 2021] on se subratlla la similitud entre aquests altres tres casos, però faltaria afegir-hi el d'Ermessenda II d'Àger i Vallverd.

Com veurem més avall, el patronat dels Àger sobre Vallverd no va finalitzar a la mort d'Ermessenda II, sinó que va continuar amb els seus fill i net Ramon Berenguer III i IV d'Àger.

8. La connexió amb l'orde del Temple

A diferència de les seves homòlogues que acabem d'assenyalar, Ermessenda II d'Àger no era viuda quan es va retirar al monestir de Vallverd. En efecte, del seu marit Arnau d'Anglesola en sabem que el 27 de gener de 1200 professava com a frare del Temple, orde al qual ja s'havia donat el 1179 [Sarobe 1998: doc. 350, 746] - [doc. **10**], i que en algun moment de l'any 1201 (possiblement de l'Encarnació) actuava com a frare en la recepció d'un nou donat [doc. **11**].

Tant la donació d'Arnau d'Anglesola el 1179 com la seva professió el 1200 van comptar amb l'aprovació de la seva esposa Ermessenda II i del seu fill Ramon Berenguer III d'Àger; en la segona ocasió els acompanyava també Eldiarda, l'esposa de Ramon Berenguer III.

> En la professió de 1200 [Sarobe 1998: doc. 746] - [doc. **10**] Arnau i la seva família van donar al Temple una meitat de les seves dominicatures a un castell que podria ser el de Tragó. Malauradament, el nom del castell està afectat per una mutilació del pergamí. El poc que resta —*in castr? ?????nis*— és compatible amb Tragó —*in castr[o Trogo]nis*— i també amb Corbins —*in castr[o Corbi]nis*—. A favor de Corbins obra el fet que els Anglesola tenien importants drets en aquest castell. Tanmateix, en principi aquests drets ja havien estat cedits al Temple en la donació de 1179 [Sarobe 1998: doc. 350]. A favor de Tragó es pot adduir que la mateixa família hi tenia drets per part dels Àger. De fet, el 1224 Ramon Berenguer IV d'Àger, net d'Arnau i Ermessenda, encara disposava tant de Corbins com de Tragó en els seus tractes matrimonials amb Agnés Pédriç [doc. **15**].

L'abril de 1209 es va donar al Temple un altre Arnau d'Anglesola [doc. **13**]. Aquest deu ser l'*Arnaldus* que el 1194 consta com a fill d'Arnau d'Anglesola i Ermessenda [II d'Àger], i com a germà de Ramon Berenguer [III d'Àger] [*ACU I*: doc. 1867]. En diversos documents de Vallverd de 1196, Ermessenda, el seu marit Arnau d'Anglesola, i el seu fill Ramon Berenguer apareixen acompanyats d'un *Arnallo* (3 vegades) o *A.* (3 vegades més) que deu ser aquesta

mateixa persona [*Vallverd*: doc. 13–18]. Posteriorment, els acompanya també en un document de 1199 [doc. **9**], on consta com a *Arnaldi, filii eorum* (entenem d'Arnau i Ermessenda). D'altra banda, el 1203 apareix com a *A. de Anglerola* i consta com a germà de *Raimon Berenguer d'Àger* [doc. **12**].

En la mateixa data que aquest Arnau d'Anglesola junior, també es donava al Temple en "Ramon d'Àger, fill del frare Ramon Berenguer d'Àger" [doc. **13**]. Aquest nou donat no pot ser altre que Ramon Berenguer IV d'Àger, fill de Ramon Berenguer III d'Àger i net d'Arnau d'Anglesola (el que havia pres l'hàbit el 1200).

Així doncs, la família va continuar relacionada amb l'orde del Temple. De fet, aquesta relació va pujar de categoria, ja que tant Ramon Berenguer III com Ramon Berenguer IV d'Àger van ser comanadors de Gardeny (vegi's més avall).

> En relació amb l'orde del Temple és de notar que ja el 1143 Ramon Berenguer II d'Àger havia estat un dels signants de la concòrdia de Girona, en la qual el Temple havia renunciat als seus drets sobre el tron d'Aragó (atorgats per Alfons el Bataller en seu testament) a canvi de determinats castells [*ACB*: doc. 822]. Un altre dels signants del mateix document és Berenguer de Torroja, el (futur?) marit d'Ermessenda I d'Àger. Més amunt, ja hem esmentat també la rellevància d'Arnau de Torroja, germà del precedent, dins l'orde, del qual fou successivament frare a Gardeny (1162–1166) mestre provincial (1166–1181) i mestre major (1181–1184) [*Sans 2006*].
>
> A més del Temple, Arnau d'Anglesola i la seva família van fer també diverses donacions a l'orde de l'Hospital [doc. **3**, **4**, **5**, **6**, **8**].

9. Ramon Berenguer III d'Àger

Ramon Berenguer III d'Àger era fill d'Ermessenda II d'Àger i d'Arnau d'Anglesola ([doc. **6**, **7**, **8**], [*Chesé 2011*: doc. 537], [*ACU I*: doc. 1671, 1867]). Les primeres mencions que tenim d'ell són del 1172, en la donació fundacional del monestir de Vallverd [*Vallverd*: doc. 4] i en la ja esmentada condonació de l'honor de Tost [*ACU I*: doc. 1671]. Tanmateix, llavors deuria ser un infant, ja que, segons hem vist, els seus pares s'haurien casat entre 1160 i 1165.

Vers 1189 ja era casat [*Vallverd*: doc. 10]. La seva dona era la seva cosina segona Eldiarda de Cervera, filla de Guillem III de Cervera i de Berenguera d'Anglesola, la fundadora del monestir de Vallbona. Aquesta filiació la coneixem sobretot per la documentació de Vallbona, on "Eldiarda d'Àger, esposa de Berenguer d'Àger" apareix com a monja des del 1210 i posteriorment com a abadessa (1230–1241) [*Vallbona*].

Així doncs, Ramon Berenguer III d'Àger i la seva esposa Eldiarda de Cervera van seguir la tradició familiar: Similarment a les mares d'un i altra,

ella va ingressar en un monestir, concretament el de Vallbona, que havia fundat sa mare. I com hem vist, ell va ingressar al Temple, com el seu pare.

Segons la dada que hem donat més amunt, Ramon Berenguer III d'Àger ja era frare del Temple el 1209, quan es donaven a aquest orde tant el seu germà, Arnau d'Anglesola, junior, com el seu fill, Ramon Berenguer IV d'Àger. Ramon Berenguer III va ser comanador de Gardeny en el període 1211–1214 [*Miret 1910a*: p. 516, 343, 348]. Amb aquest càrrec el trobem el 10 de setembre de 1211 en la capitulació de Llorenç [*Miret 1904*: p. 23–25] i el 1212, acompanyat del seu fill (*Ramonet Berenguer de Àger*) en la concessió la carta de població de Vilanova de la Barca [*Font 1969*: doc. 236]. Posteriorment, el trobem com a preceptor de Montsó; amb aquest càrrec consta el setembre de 1214 en un document atorgat pel seu fill Ramon Berenguer [IV] d'Àger, *juvenis*, el qual venia o donava al Temple el castell de Cellers, pertanyent al comtat de Pallars [doc. **14**].

10. Ramon Berenguer IV d'Àger

Ramon Berenguer IV d'Àger, fill de Ramon Berenguer III i Eldiarda, destaca pel fet d'aparèixer sovint en la documentació del rei Jaume I. Moltes vegades hi apareix simplement com a testimoni. Però altres vegades hi juga un paper més important.

> Moltes de les dades que segueixen han estat obtingudes a partir de [*Benseny 2015*].

En particular, està present sistemàticament en els successius tractes entre el rei i els Cabrera, primer Guerau IV i després el seu fill Ponç IV, sobre el comtat d'Urgell; el primer d'aquests tractes data de 1217 i el darrer de 1243 [*Huici Cabanes*: doc. 2, 39, 88, 231, 362]. Pel que sembla, Ramon Berenguer IV va saber mantenir la confiança d'ambdues parts alhora. Així, per exemple, el 1215 prestava homenatge a la vescomtessa Marquesa pels castells d'Àger i de Castelló de Farfanya, els quals ella posseïa per esponsalici però els havia cedit al seu fill Guerau IV per a treure'l de la presó; al mateix temps també s'estipulava, però, que Ramon Berenguer IV no havia de respondre de dits castells a la vescomtessa, sinó a Guillem IV de Cervera —l'oncle de Ramon Berenguer IV— en nom del rei [*Àger SP*: B 4245, doc. 19]. Posteriorment, i sense deixar de fer presència en els documents reials, trobem a Ramon Berenguer IV el 1223 com a marmessor testamentari del mateix Guerau IV [*Àger SP*: B 4245, doc. 3], l'abril de 1228 com a fiança donat per Ponç IV en una carta de franquesa a la vila d'Àger [*Font 1969*: doc. 252], l'agost de 1228 com a proponent, junt amb el seu oncle Guillem IV de Cervera, de la protecció que el rei va atorgar a l'abadia d'Àger i a diversos castells de la seva jurisdicció [*Àger SP*: Co 501], i encara el juny de 1243 com a marmessor de Ponç IV de Cabrera, comte d'Urgell

[*Gascón 2021* : doc. 13].

Una altra mostra significativa d'aquesta posició mediadora la trobem l'octubre de 1228 en la finalització del setge del castell de Balaguer [*Ll Feits* : cap. 43–44] - [*Domingo 2007* : p. 91–92]. El castell era assetjat pel rei i retingut per Ponç IV de Cabrera (el Llibre dels Fets diu Guerau, però ja feia més d'un any que aquest havia entrat al Temple i havia deixat el comtat d'Urgell al seu fill). Doncs bé, la solució va consistir simplement en acordar que el castell quedaria en poder de Ramon Berenguer [IV] d'Àger fins que la justícia no dirimís els drets de Ponç i d'Aurembiaix. Dit això, en realitat el rei ja havia aconseguit que els prohoms de la vila es posessin a favor d'Aurembiaix, la qual cosa feia innecessària a la pràctica la participació la justícia. A més d'això, també va passar que en ser lliurat el castell, el rei va fer que hi onegessin les quatre barres del casal d'Aragó i no pas els escacs d'Urgell, donant a entendre que en tot cas aquest castell es tindria en feu pel rei.

Altres vegades, Ramon Berenguer IV d'Àger apareix explícitament com a àrbitre o jutge. Així, el 1224 era elegit com a àrbitre de les diferències que poguessin sorgir entre els vescomtes Guerau IV de Cabrera i Ramon Folc IV de Cardona arran d'un pacte entre ells contra el vescomte de Bearn Guillem II de Montcada [*Serra 1908*]. I el 1234 dictava sentència conjuntament amb el bisbe de Lleida i Pere de Vilamur en una qüestió entre el rei Jaume I i Ramon de Peralta sobre la potestat de certs castells de la Llitera [*RC* : reg. 287, f. 190v–191r].

> Un d'aquests castells era el de Montmagastre. Aquest castell es troba a la Llitera, en l'actual municipi de Peralta i Calassanç, i no s'ha de confondre amb el castell del mateix nom que es troba a la Noguera oriental, a l'actual municipi d'Artesa de Segre. El de la Llitera també es coneix com castell de la Mora.

Posteriorment, el 1250 consta entre la quinzena de persones elegides com a jutges per a tractar certes qüestions entre el rei Jaume I i els infants Alfons d'Aragó i Pere de Portugal [*Huici Cabanes* : doc. 535] i el 1252 és un dels tres jutges que tracten una qüestió entre el rei i el vescomte Ramon Folc V de Cardona [*Huici Cabanes* : doc. 602].

En consonància amb tot això, també trobem Ramon Berenguer IV d'Àger en les corts de Barcelona 1228, Tarragona 1235, Montsó 1236 i Barcelona 1251 [*Huici Cabanes* : doc. 111, 112, 217, 238, 563].

Com és sabut, en les corts de 1228 el rei va marcar com a objectiu la conquesta de les Balears. Entre els 14 nobles que de seguida es van comprometre a participar-hi hi figura el nostre personatge, el qual va jurar d'anar-hi amb 50 cavallers i un nombre no especificat de peons [*Huici Cabanes* : doc. 113]. Posteriorment va formar part de la comissió encarregada de fer el repartiment

[Cateura 1997: p. 20]. I ell també en va rebre una part, a saber 341 cavalleries, la meitat dels drets de dos molins, i unes cases a prop de l'Almudaina [Rosselló 2007].

> El terme 'cavalleria' tindria aquí el següent significat que trobem a [DCVB]: "Extensió de terra, de cabuda deu sesters de blat de sembradura, que integrava la part donada en feu al cavaller per tal que aquest, a més de casa, posseís prou terres per a tenir armes i cavall sempre disposts a la defensa del senyor i de la contrada."

El 1238 Ramon Berenguer IV d'Àger també va participar activament en la conquesta de València [Ll Feits: cap. 269–281]. En el posterior repartiment va rebre la vall de Veo així com el castell i la vila de Vilafamés vall[RC: reg. 5, f. 50v; reg. 6, f. 28r i 31r].

En un terreny més personal, sabem que el 1224 Ramon Berenguer IV d'Àger contreia matrimoni amb Agnés Pédriç. Amb aquest motiu li donava 6 000 morabatins alfonsins d'or, 4 000 dels quals els havia rebut com a dot [doc. **15**]. Com a garantia, ell posava els llocs de Palau d'Anglesola, Sarsènit, Corbins i Tragó, així com altres no especificats que havien format part de l'esponsalici de sa mare. El document està datat a Osca, on també estava llavors el rei. Els testimonis inclouen diversos membres de la cort i algunes persones que semblen pertànyer a l'entorn del nuvi, però no cap, aparentment, de l'entorn de la núvia. Això, junt amb el cognom patronímic de la núvia i la importància de les quantitats aportades per banda i banda, suggereix que ella podria ser una filla il·legítima del rei Pere el Catòlic (de manera que els membres de la cort vindrien a representar, de fet, la part de la núvia). Si fos aquest el cas, llavors caldria afegir-la a la llista coneguda de la prole il·legítima del rei Pere el Catòlic [Cingolani 2022].

> Els testimonis pertanyents a la cort són Nunó Sanç, comte de Rosselló i Cerdanya, que era cosí germà de Pere el Catòlic i conseller del jove rei Jaume I, Ató de Foces, majordom del regne d'Aragó, i Guillem Rabaça, notari del rei (el qual intervenia aquí només com a testimoni). Un altre testimoni és Guillem [IV] de Cervera, oncle del nuvi però també conseller de Jaume I i anteriorment home de confiança de Pere el Catòlic. Els altres testimonis són Guillem d'Anglesola i Guillem d'Alcarràs, que semblen més aviat de l'entorn del nuvi.

En qualsevol cas, no coneixem cap notícia posterior de l'Agnés ni de cap fill de Ramon Berenguer.

D'altra banda, després que el seu oncle Guillem IV de Cervera hagués professat com a monjo a Poblet, Ramon Berenguer IV d'Àger va heretar *de facto* el patrimoni de dit Guillem a Catalunya. Inicialment no va ser així, ja

que el 1230, essent encara novici, Guillem IV de Cervera havia fet testament i nomenat hereu el seu fill Folc de Pontevés [*Piquer 1968*: doc. VII]. Tanmateix, aquest va morir al cap de poc i llavors Guillem IV de Cervera va preferir el seu nebot d'Àger al fill i filles de Folc de Pontevés [doc. **18**]. Tot i que ja havia professat, i per tant havia renunciat al patrimoni personal, el 1234 Guillem va aconsequir que el rei concedís a Ramon Berenguer IV d'Àger els feus reials de Lleida i Castelldans tal com els havia tingut el mateix Guillem [*Huici Cabanes*: doc. 204]. En particular, el feu de Lleida incloïa l'anomenat palau Cervera. D'altra banda, sembla que també va aconseguir que els béns que havia aportat al monestir de Poblet fossin cedits a Ramon Berenguer a canvi de 100 auris anuals [doc. **18**]. També és de notar que posteriorment el rei Jaume I va comprar Castelldans a Ramon Berenguer i el 1257 va cedir aquest castell a Ramon de Cervera, fill de Folc de Pontevés [*Huici Cabanes*: doc. 737].

El nostre personatge va tenir també durant un cert temps els castells de Seròs, Aitona, Camarasa, Segura, Monteró, Cubells i Montgai. Aquests els va rebre el 1230 de la infanta Constança d'Aragó, viuda de Guillem Ramon II de Montcada [doc. **17**]. En principi, la donació valia (només) mentre ella visqués. Tanmateix, això no es va complir en el cas dels castells de Camarasa, Cubells i Montgai, que dita infanta va retornar al patrimoni reial el 1242 (vegi's [*Monjo 2005*: p. 329–330]).

Ramon Berenguer IV d'Àger no apareix com a frare del Temple fins el 1255 [*GPC*: cp. 40, núm. 214]. En aquella data el trobem ja com a comanador de Gardeny, càrrec que va ostentar fins el 1260 [*GPC*: cp. 48, núm. 634]. El fet que no en tinguem cap notícia posterior, i que en algun moment suposadament posterior del mateix any consta un nou comanador de Gardeny, a saber Berenguer de Palau [*Miret 1910a*: p. 516], porta a creure que Ramon Berenguer IV d'Àger hauria mort aquest any 1260.

Abans de prendre l'hàbit, hauria disposat dels seus béns temporals. Un d'ells era el castell de Santalinya. Aquest l'havia adquirit per partida doble. D'una banda, el 1228 per donació de la comtessa Aurembiaix [doc. **16**]. I d'altra banda, el 1234 del comte Ponç per intercanvi amb el castell de Casserres, a la Ribagorça [*Àger SP*: Co 1533]. Tanmateix, el testament del comte Ponç [*Gascón 2021*: doc. 13] dona a entendre que llavors (1243) Ramon Berenguer IV d'Àger devia al comte una quantitat important (1000 morabatins alfonsins) en virtut de cert acord sobre Santalinya. Sigui com sigui, el 1253 ja apareix com a senyor de Santalinya Guillem de Cardona [*Bellpuig Cart*: vol. I, f. 168r–170r] (sobre la identitat d'aquest personatge vegi's [*Mora 2021b*]).

El 1204 Ramon Berenguer III ja havia rebut d'Ermengol VIII el domenge de Santalinya [*Bonet Sanmartí 2018*: doc. 98]. Tanmateix, només l'ha-

via rebut amb caràcter vitalici, i segons el testament d'aquest comte [*Bellpuig Cart*: vol. I, f. 48r–49v] dit domenge havia de passar al monestir de Bellpuig d'Avellanes. Dit això, abans del 1224/5 Ramon Berenguer IV havia donat un alou de Santalinya (situat a la quadra de *Quarquanser* ¿=? *Corbanser*) a Arnau de Conques i la seva dona Ramona, que en aquella data el venien a Sant Pere d'Àger [*Àger SP*: Co 2063].

També hi ha constància que el 1250 Ramon Berenguer IV d'Àger donava a Berenguer de Montllor els seus drets sobre el castell d'Avellanes [*Siscar Esp*: extracte del pg. XI]. I el 1256 hi ha notícia que en temps anteriors Ramon Berenguer IV d'Àger havia venut les torres d'Agulló i de Fontdepou, així com diverses altres possessions a Ramon de Llimiana [*Àger SP*: Co 2132] (la venda d'Agulló dataria de 1227 [*Àger SP*: B 4129]).

Pel que fa al castell d'Àger, un document de 1253 [doc. **19**] ens informa que algun temps abans d'aquesta data Ramon Berenguer IV d'Àger (o tal vegada un personatge homònim?) n'havia venut certs drets al comte Àlvar d'Urgell. Tanmateix, els drets en qüestió no semblen ser pas els mateixos que havien tingut els Àger de segles anteriors. En efecte, segons aquest document, dit Ramon Berenguer havia tingut dit castell en feu per un Bernat d'Àger, el qual n'havia aprovat la venda. El document a què ens estem referint registra la donació que Ramon Berenguer feia a Bernat d'un vassall anomenat Guillem de Puigverd i de la seva dona Elicsenda, als quals estava subinfeudat el castell.

Tot plegat porta a preguntar-se si aquests dos personatges de cognom Àger eren parents, però sembla bastant que no (vegi's §12.2, p. 33).

11. El monestir de Vallverd es queda sense padrins

Pel que fa al monestir de Vallverd, ja el 1212/13 Ramon Berenguer IV d'Àger hi donava la jova que tenia a Tartareu [*Vallverd*: doc. 30]. Més endavant, el 1233 hi donava un mas de Tragó [*Vallverd*: doc. 36] i el 1235 el delme de les olives d'aquest lloc [*Vallverd*: doc. 37].

Aquesta última donació establia com a contrapartida que cremés permanentment una làmpada en l'església antiga de Santa Maria. Això indica que en aquell moment coexistien al monestir dues esglésies. I que l'antiga tenia un significat especial per al donador, la qual cosa seria molt natural si hi estiguessin enterrats els seus avantpassats, com aquests havien promès el 1189 (§ 7).

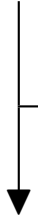
D'altra banda, la documentació de Vallverd també inclou una donació que Ramon Berenguer IV d'Àger va fer el 1244/45 al monestir de Vallbona [*Vallverd*: doc. 41]. Aquesta donació deuria estar motivada per la mort de sa mare, que havia estat abadessa d'aquell monestir i havia mort vers 1242 (§ 9).

Els Àger, branca principal

1 ISARN de SANT JAUME.
doc 1045.
⟶ Berenguer ↓.
⟶ Miró: *doc* 1055–1067; ⚭ Girberga; → els Miró d'Estopanyà.

2 BERENGUER ISARN.
doc 1043–1093.
veguer (1061, *vicarius*) o senyor del castell (1093, *senior castri*) d'Àger.
senyor dels castells de Millà, Blancafort i Alaric (<1065).
feudatari del comte de Barcelona pel castell d'Estopanyà (1064).
⚭ BEL·LISENDA, filla de Mir Arnau; *doc* 1054–1101.
⟶ Ramon ↓.
⟶ Bernat ↓.
† 5 mar 1093; ✉ sacramental.
† Bel·lisenda: 1101/1119.

3 RAMON BERENGUER I.
doc 1090–1094.
⟶ Ramon ↓.
† <1101/02.

BERNAT BERENGUER.
doc 1092–1116.
senyor del castell d'Àger 1101/02.
Guerau Ponç II de Cabrera li dona una meitat del castell de Tragó (1098).
⚭ BEATRIU, *doc* 1098
(¿=? ADALEZ, *doc* 1117/19).
† ∼1117/19, mort pels sarraïns; enterrat a Àger.

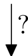

4 RAMON BERENGUER II d'ÀGER.
doc 1093–1166.
veguer del castell d'Àger (1132).
[1]⚭ ♀ († <1121).
⟶ Berenguera: *doc* 1137–1166; ⚭ 1137 amb Arnau Berenguer II d'Anglesola, senyor d'Anglesola, fill d'Arnau Berenguer I d'Anglesola.
⟶ Ermessenda ↓.
⟶ Magença: *doc* 1158–1166; 1 set 1166: dona el seu cos i ànima a S. Pere d'Àger.
[2]⚭ <1141 amb TODA, també anomenada MARIA; *doc* 1141, 1158, 1163; senyora de Castarllenes, viuda de Berenguer Gombau de Lierp, filla d'Ènnec Sanç, *alias Minnaia*, i d'Endregot d'Asieso.
✉ Toda: ∼1165.
† Ramon Berenguer: ∼1166; ✉ 23 jun 1158, 12 gen 1165.

5 ERMESSENDA I d'ÀGER, *doc* ∼1151–1160.
⚭ ∼1150 amb BERENGUER de TORROJA, fill de Bernat Ecard de Torroja i de Valença; *doc* 1143–1160.
✝ Berenguer: 31 ago 1160; ✉ 31 mai 1160.

6 ERMESSENDA II d'ÀGER, *doc* 1165–1200.
⚭ <1165 amb ARNAU d'ANGLESOLA, fill d'Arnau Berenguer II d'Anglesola i de Berenguera d'Àger (vegi's més amunt); *doc* 1159–1201.
⟶ Ramon Berenguer ↓.
–?→ Brunissenda: *doc* 1172.
⟶ Beatriu: *doc* 1181.
⟶ Arnau: *doc* 1194, 1196, 1203, 1209.
1172: Ermessenda i Arnau funden el monestir de Vallverd.
1179: Arnau d'Anglesola (pare) dona el seu cos i ànima a l'orde del Temple.
1200: Arnau d'Anglesola (pare) esdevé frare del Temple.
1200: Ermessenda és monja de Vallverd.
1209: Arnau d'Anglesola (fill) dona el seu cos i ànima a l'orde del Temple.

7 RAMON BERENGUER III d'ÀGER.
doc 1172–1214.
⚭ <1189 amb ELDIARDA de CERVERA, filla de Guillem III de Cervera i Berenguera d'Anglesola; *doc* 1184–1241.
⟶ Ramon Berenguer ↓.
⟶ Berenguera: *doc* 1214.
<1209: Ramon Berenguer III esdevé frare del Temple; posteriorment fou comanador de Gardeny (1211–1214) i preceptor de Montsó (1214).
<1210: Eldiarda esdevé monja del monestir de Vallbona, el qual havia estat protegit especialment per sa mare; posteriorment en va ser abadessa (1230–1241).
✝ Eldiarda: 1241/45.

8 RAMON BERENGUER IV d'ÀGER.
doc 1209–1260, feudatari d'Àger i Castelló de Farfanya, senyor de Santalinya, participant en les conquestes de Mallorca i de València.
1209: dona el seu cos i ànima a l'orde del Temple.
⚭ Osca, 1224, amb AGNÉS PÉDRIÇ, tal vegada filla il·legítima del rei Pere el Catòlic.
1234: hereu *de facto* del seu oncle Guillem IV de Cervera.
<1253: ven al comte Àlvar d'Urgell el castell i la vila d'Àger, els quals tenia en feu per Bernat d'Àger (vegi's p. 33 i 35).
1255–1260: frare del Temple i comanador de Gardeny.

Pocs anys després de la mort de Ramon Berenguer IV d'Àger, el monestir de Vallverd es trobava molt endeutat. En aquest sentit és especialment significatiu un memorial de deutes que l'any 1267 va ser presentat per l'abadessa Brunissenda de Toralla a la comtessa Maria (viuda del comte d'Urgell Ponç IV de Cabrera) [*Vallverd*: doc. 59]. Poc després, el testament d'aquesta senyora assignava un cert llegat al monestir i disposava ser enterrada en ell. Tanmateix, el 1293 encara no s'havien complert aquestes disposicions [*Vallverd*: doc. 74bis]. Com tampoc s'havien complert altres llegats testamentaris o promeses en vida de diversos nobles [*Vallverd*: doc. 67]. De fet, el monestir havia entrat en una crisi econòmica que essencialment es mantindria fins a mitjan segle XV, quan es va decretar la seva unió a les Franqueses de Balaguer.

12. Apèndix. Possibles branques col·laterals també connectades amb Vallverd

Més amunt ja hem dit que desconeixem si Ramon Berenguer IV d'Àger va deixar o no descendència directa. Tanmateix, en alguns moments el monestir va ser objecte d'atenció per part de certs personatges de cognom Àger que tal vegada fossin parents seus, ja sigui descendents directes, o bé pertanyents a alguna branca col·lateral. A continuació intentem situar-los genealògicament, la qual cosa ens portarà a examinar en detall dues altres nissagues que també van portar el cognom Àger.

12.1. Els Àger de Montlleó

Així, el 1277 el testament de Berenguera, filla de Ramon d'Àger i Brunissenda, destina 10 sous per un *tumulus* al monestir de Vallverd [*Vallverd*: doc. 64]. Sense altra informació, diríem que està parlant de la seva tomba; però no pot ser ben bé així, ja que el mateix testament deixa clar que elegeix ser sepultada al cementiri de l'església de Sant Pere d'Àger. Davant d'això, sembla que el *tumulus* en qüestió al monestir de Vallverd seria un cenotafi (tomba buida) o algun altre tipus de monument funerari.

Els pares de Berenguera, Ramon d'Àger i Brunissenda, que encara eren vius el 1277, estan documentats també el 1265 en una donació prou remarcable que fan a l'església de Santa Maria de Montlleó, lloc en el qual tenien casa i diversos drets senyorials; a canvi, l'abat d'Àger havia de fer cantar missa en dita església tots els diumenges [*Àger SP*: A 889].

El mateix Ramon d'Àger està documentat també el 1259/60, en què restituïa a Sant Pere d'Àger l'alou i honor de Vilamajor, i al sagristà de dita església el delme d'una coma adjacent que pertanyia ja al terme de Montlleó, les quals coses havia usurpat ell anteriorment per la força. En compensació donava

a Sant Pere d'Àger el delme i la primícia que percebia de dos masos del terme d'Àger així com dos vassalls que tenia a Corçà; aquestes coses consta que les havia adquirit el seu avi Ramon Bernat —o Ramon Berenguer?— per compra a Exabel, senyor dels castells de Pedra i de Montsonís [*Àger SP*: A 1097].

> Textualment, el document diu que dites coses *advenerunt* $\mathit{Ra^{o}}$ $\mathit{Bn^{i}}$*, avo meo.* En l'escriptura de l'època és habitual que $\mathit{Bn^{i}}$ signifiqui *Bernardi*. En lloc d'això, es pot considerar d'interpretar *Berengarii*, amb la idea que es referís a Ramon Berenguer II d'Àger, però en tal cas l'abreviatura normal seria $\mathit{Bg^{i}}$ o $\mathit{Bng^{i}}$.

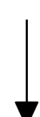
D'altra banda, les connexions amb Vilamajor i Montlleó apunten a una relació de parentiu i descendència hereditària amb el Bernat d'Àger que el 1173 feia les paus amb l'abat d'Àger [*Chesé 2011*: doc. 455] després d'unes fortes disputes entre tots dos [*Chesé 2011*: doc. 450, 451]. En particular, l'abat d'Àger donava a Bernat una part dels delmes de Montlleó i de Vilamajor. Al mateix temps, Bernat donava a l'abat les primícies d'ambdós llocs, però amb la condició que si dit Bernat construïa una església a Montlleó i la dotava amb unes rendes suficients per al manteniment d'un capellà, llavors les primícies de Montlleó serien destinades a aquesta església.

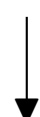
Figura 3: L'església de Santa Maria de Montlleó (gener 2023)

Els Àger de Montlleó

1 ROTLAN MARQUÈS.
doc 1093–1131.
1107: Rotlan i la seva esposa reben el lloc de Montlleó per donació en alou de Guerau Ponç II de Cabrera i la seva esposa Elvira.
⚭ SICARDS; *doc* 1107, 1141.
⟶ Bertran ↓.
-?→ Rotlan de Blancafort: *doc* 1117–1165; castlà de Blancafort (1117, *miles*);
→ Raimon: *doc* 1156/57.
⟶ Beatriu: ⚭ Reginald; ✉ 1145.

2 BERTRAN d'ÀGER.
doc 1117–1132 (1121/22: *Bertran de Ager*).
castlà d'Àger (1132, *castlano*).
⚭ FERRERA; *doc* 1141, 1163.
⟶ Pere ↓.
⟶ Bernat: *doc* 1141–1179, 1187?; castlà d'Àger (∼1173, *castellano*); ⚭ Gasca (*doc.* 1169, 1173); 1173: fa les paus amb l'abat d'Àger; aquest li dona una part dels delmes de Montlleó i de Vilamajor; Bernat dona a l'abat les primícies d'ambdós llocs; s'hi diu que Bernat podria construir una església a Montlleó.
⟶ Bertran: *doc* 1150–1200.
⟶ Berenguer: *doc* 1200 (*Berengarius de Agger*).
⟶ Arnau: *doc* 1200 (*Arnallus de Agger*) senyor del castell superior d'Oroners.

3 PERE BERTRAN.
doc 1141–1200.
castlà o veguer del castell d'Àger (1154: *vicarius castri Ageris*; 1228: *castellanus de Àger*).
✉ 1150, abans d'anar a Hispània a lluitar contra els musulmans.
⚭ amb SIBIL·LA d'ÀGER.
1215: Sibil·la dona una part del delme del molí de Ramon Berenguer d'Àger.
1228: Sibil·la, viuda de Pere Bertran, dona a Sant Pere d'Àger certs drets a Vilamajor.

4 RAMON d'ÀGER.
doc 1259/60–1277.
1259/60: restitueix a Sant Pere d'Àger l'alou i honor de Vilamajor, i al sagristà de dita església el delme d'una coma adjacent que pertanyia ja al terme de Montlleó.
1265: Ramon i la seva esposa fan una donació a l'església de Montlleó.
⚭ BRUNISSENDA; *doc* 1265–1277.
⟶ Berenguera: ✉ 1277.

Aquest Bernat d'Àger era castlà d'Àger [Chesé 2011 : doc. 450], fill d'un Bertran d'Àger que també consta com a castlà el 1132 [Chesé 2011 : doc. 274], i germà d'un Pere Bertran que el 1154 apareix com a veguer del castell [Chesé 2011 : doc. 319].

El cognom Àger que assignem a Bernat i Bertran apareix en els documents només esporàdicament; normalment es fa esment d'ells només pel nom. Quan se'ls hi afegeix el cognom Àger, aquest deu fer referència simplement al seu càrrec en el castell d'aquest nom. Així doncs, en principi no estaríem pas davant de cap branca col·lateral de la nissaga que motiva aquest article.

De fet, està prou clar que Bertran [d'Àger] era fill de Rotlan Marquès i la seva esposa Sicards. En efecte, Rotlan Marquès consta explícitament com a pare de Bertran en un parell de documents [Chesé 2011 : doc. 241, 268]. A més d'això, també sabem que el 1107 Rotlan Marquès i la seva esposa Sicards rebien el lloc de Montlleó —que llavors es coneixia com Nor— dels vescomtes Guerau Ponç II de Cabrera i la seva esposa Elvira [Chesé 2011 : doc. A2].

> En la data d'aquest document, [Chesé 2011] hi llegeix *anno* $X^{co}VII^{o}$ *Felippo rege*, la qual cosa el porta a situar aquest document en l'any 1077, que no és compatible amb els vescomtes esmentats. En canvi, nosaltres hi llegim ... $XL^{o}VII^{o}$ ..., que ens porta a situar-lo en l'any 1107, que sí és compatible amb dits vescomtes.

La identificació de Nor amb Montlleó consta explícitament en el procés del segle XV que conté inserit aquest document. Just abans de la inserció, diu que es tracta de la *quadre de Montleó, que antiquitus solebat vocari de Nor*. D'altra banda, dita identificació també queda recolzada en la donació ja esmentada de 1265, feta per Ramon d'Àger i la seva esposa Brunissenda a favor de l'església de Santa Maria de Montlleó [Àger SP : A 889]. En efecte, aquesta donació inclou els delmes de totes les dominicatures que els donadors tenien al terme de Montlleó, llevat de dues colomines *que sunt ad fontes de Nor*.

Així doncs, la connexió amb Montlleó ens porta a postular una línia genealògico-hereditària que inclouria Rotlan Marquès (documentat 1093–1131), el seu fill Bertran d'Àger (1117–1132), els fills del precedent: Pere Bertran i Bernat d'Àger (1141–1200) i, més endavant en el temps, Ramon d'Àger (1259/60–1277), pare de la Berenguera que el 1277 feia testament i deixava diners per a un monument funerari al monestir de Vallverd.

Dit això, cap d'aquests avantpassats connecta amb la nissaga dels Àger promotors del monestir de Vallverd, de manera que resta sense explicar el lligam entre Berenguera i aquest monestir. Tal vegada la connexió que estem buscant amb aquella nissaga no seria a través d'un avantpassat, sinó d'una avantpassada. D'altra banda, tampoc queda identificat el $R\overset{o}{a}\ B\overset{i}{n}$ que Ramon

d'Àger esmenta com a avi seu. També aquí cal pensar que podria tractar-se de l'avi matern.

> La solució a ambdós enigmes la podria proporcionar Sibil·la d'Àger, la qual està documentada el 1228 com a viuda de Pere Bertran i donadora a Sant Pere d'Àger de certs drets en la coromina de Vilamajor [*Àger SP*: L 161, 965]. Anteriorment, el 1215, apareix com a donadora d'una part del delme del molí de Ramon Berenguer d'Àger, *qui est vire meo* (sic, de significat gens clar) [*Àger SP*: L 150]. Noti's que el delme del molí és esmentat també al [doc. **9**], on Ramon Berenguer III d'Àger apareix junt amb els seus pares i esposa com a donadors d'una (altra?) part de dit delme a Sant Pere d'Àger. El 1289 Sibil·la d'Àger és esmentada com a difunta mare de Ferrer I d'Areny, castlà d'Areny i d'Alberola —que feia testament en aquesta data— i com a àvia de Sibil·la d'Areny, monja de Vallverd [*Vallverd*: doc. 72bis].
>
> Doncs bé, tot quedaria explicat si aquesta senyora fos a la vegada filla de Ramon Berenguer III d'Àger (mort poc després de 1214) i mare de Ramon d'Àger (el pare seria Pere Bertran, primer marit de Sibil·la d'Àger). Per anar bé, però, caldria interpretar *R$\overset{o}{a}$ B$\overset{i}{n}$* com *Raimundo Berengarii* en el document dalt esmentat de 1259/60 [*Àger SP*: A 1097]. A banda de donar raó de l'avi de Ramon d'Àger, que seria Ramon Berenguer II d'Àger, i del lligam de Berenguera, filla de Ramon d'Àger, amb el monestir de Vallverd, aquesta teoria explicaria també altres detalls: (a) En contrast amb el seu pare Pere Bertran, el cognom de Ramon d'Àger provindria de la seva mare Sibil·la. (b) Els drets sobre Vilamajor que Ramon d'Àger restituïa a Sant Pere d'Àger el 1259/60 podrien ser els que Sibil·la havia donat a dita església el 1228. (c) El Ferreró d'Areny, marmessor testamentari de Berenguera el 1277, podria ser el seu oncle (germanastre del pare) d'aquest nom.

12.2. Els Àger de Pilzà

El títol de castlà d'Àger apareix també en una altra branca del llinatge Àger que sembla identificable amb la que es va establir a Pilzà.

A la primera meitat del segle XIV una certa família de cognom Àger venia a l'abat de Sant Pere una part dels edificis que encara tenien en propietat al castell d'Àger [doc. **21**, **22**]. Aquests edificis formaven part del patrimoni de Bernat d'Àger, que havia mort poc abans del 1325 [doc. **20**] i havia estat succeït pel seu fill Pere o Pericó d'Àger. El 1338 dit Bernat d'Àger és qualificat de *militis et castlani Àgeris*, i l'epígraf que hi ha al dors del document el titula *castlà major de Àger* [doc. **22**].

En la primera venda [doc. **21**], feta el 1329, el preu de 300 sous jaquesos va ser suplementat amb 66 sous i 8 diners en concepte del "terç" que havia de rebre l'infant Jaume com a comte d'Urgell i vescomte d'Àger pel fet de ser senyor directe de la propietat venuda (en lloc de 1/3, el suplement en qüestió

és només de 2/9 parts del preu). En la segona venda [doc. **22**], signada el 1338, també s'especifica que els edificis venuts es tenien en feu per dit infant.

Ambdós documents especifiquen amb detall la part que es ven en cada cas. El 1338 aquestes especificacions esmenten de passada que els venedors mantenien en el seu poder una certa torre del castell, la qual podria estar associada a la seva castlania. També és de notar que el document esmenta també una altra torre, la qual anomena "torre major" o "torre vella" (sembla que aquests dos noms es refereixen a la mateixa torre). En particular, l'altura de la part venuda quedava limitada per la torre vella, en el sentit que no es podia obrar fins a una altura superior.

> El document de 1329 es refereix a la part venuda com "una arcada més una alna, un quartó i mig i una polzada —és a dir una arcada i uns 140 cm— de les seves cases situades al castell d'Àger, amb un pati al davant de dita extensió" [doc. **21**].
>
> El document de 1338 es refereix a la part venuda com "unes cases o corrals, amb la seva entrada i el pati contigu". L'epígraf que hi ha al dors del document concreta que es tractava d'un estable, un paller i un corral. El document dona també les següents dimensions: cap al mur del castell hi havia 6 alnes i quart des de la paret del claustre fins a la porta d'una torre que restava en poder dels venedors; i cap a la torre major hi havia 5 alnes des de la paret del claustre fins a la columna d'una certa finestra. El document especifica també les següents afrontacions: "d'una banda, amb el claustre del monestir, d'una altra, amb altres cases o corral dels venedors, d'una altra, amb el mur del castell, i d'una altra, amb els graners comunals i el carrer pel qual s'entra a casa de Gispert d'Abella" [doc. **22**].

Dels tres documents a què ens estem referint, un d'ells no diu el lloc on va ser fet, i els altres dos estan datats a Benavarri. Això porta a creure que els Àger que apareixen en ells pertanyen a la branca d'aquest cognom que s'havia establert a Pilzà, uns 10 km al sud de Benavarri. Aquesta branca inclou el Ramon d'Àger que el 1273 va comprar aquest castell i la seva vila a Guerau de Cabrera i Agnés de Peralta [*Fons Montoliu*: 12 abr 1273] i que el 1286 en va comprar per deu anys la castlania, junt amb certs rèdits de Calladrons, a fra Guillem de Pilzà [*Fons Montoliu*: 13 set 1286].

Aquests dos últims documents, relatius a Ramon d'Àger, provenen del fons dels Montoliu, castlans de Tartareu i senyors de Millà i Alberola, que tenien entre els seus avantpassats els Àger de Pilzà. D'aquest fons prové també el doc. **19** que hem comentat a §10, la qual cosa porta a creure que el Bernat d'Àger que apareix en ell com a castlà d'Àger també deuria pertànyer a aquesta branca.

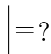
Torre del castell de Pilzà (desembre 2022)

Els Àger de Pilzà

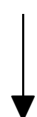
1 BERNAT d'ÀGER.
doc 1253–1256.
castlà d'Àger (1253).
1253: Ramon Berenguer IV d'Àger li dona un vassall a qui estava subinfeudat el castell d'Àger.

2 RAMON d'ÀGER.
doc 1273–1286.
1273: compra el castell i la vila de Pilzà a Guerau de Cabrera i Agnés de Peralta.
1286: compra per 10 anys la castlania de Pilzà i certs rèdits de Calladrons a fra Guillem de Pilzà.

3 ♂ d'ÀGER.
⟶ Bernat ↓.
⟶ Ramon: *doc* 1325.

4 BERNAT d'ÀGER.
castlà major d'Àger.
⚭ RÒMIA; *doc* 1325–1338.
⟶ Pere = Pericó: *doc* 1325–1338; hereu.
⟶ Ramon = Ramonet: *doc* 1325–1338.
⟶ Beatriu: *doc* 1325.
⟶ Bernat: *doc* 1325–1338; espuri; domiciliat a Pilzà.
† Bernat (pare): <1325.
1325: Ròmia és instituïda tutora dels pubills del seu difunt marit.
1329, 1338: Ròmia i els seus fills venen a l'abat d'Àger una part dels edificis que encara tenien en propietat al castell d'Àger.

(Els senyors de Pilzà van mantenir el cognom Àger fins vers 1570, quan l'hereva, Adriana d'Àger, va contraure matrimoni amb Jordi Miquel d'Erill i de Rins)

Sobre la possible connexió d'aquesta branca amb les anteriors, en tot cas hi ha un indici que apuntaria als Àger de Montlleó. En efecte, el 1228 el títol de castlà d'Àger el trobem aplicat a Pere Bertran, llavors ja difunt, de la branca de Montlleó [*Àger SP*: L 161, 965] i el 1253 el trobem aplicat al Bernat d'Àger del doc. **19**, que acabem de situar a la branca de Pilzà. Per tant, si el títol s'havia transmès per via hereditària llavors hi hauria d'haver alguna connexió genealògica entre els dos. D'altra banda, també és de notar que un document d'Àger de 1160 esmenta com a testimoni un [*Pe*]*tri Bertrandi de Pilzan* [*Chesé 2011*: doc. 348], que tal vegada fos aquest mateix Pere Bertran de la branca de Montlleó que tingués ja interessos a Pilzà.

12.3. Altres Àger

Tal com hem vist (§12.1) la Berenguera d'Àger que es refereix al monestir de Vallverd en el seu testament de 1277 [*Vallverd*: doc. 64] pertany a la branca de Montlleó.

El Bernat d'Àger, *militem*, que el 1311 actuava com a dipositari de penyores en un compromís d'arbitratge entre l'abadessa de Vallverd i el procurador del comte d'Urgell [*Vallverd*: doc. 91] podria ser la persona del mateix nom que apareix com a castlà d'Àger per aquesta època en la branca de Pilzà.

Tal vegada pertanyia també a aquesta branca —en particular podria ser fill del precedent— el Ramon d'Àger a qui el 1351/52 la comtessa d'Urgell Cecília de Comenge encomanava l'administració del monestir a proposta de l'abadessa [*Vallverd*: doc. 195].

Restaria pendent de situar genealògicament el Bernat d'Àger que es refereix al monestir de Vallverd en el seu testament de 1212, on fa hereu el seu fill del mateix nom i on actua com a notari un Joan d'Àger [*Vallverd*: doc. 30bis]. A més d'aquest testament, l'Arxiu Capitular de Lleida inclou diversos altres documents referents, pel que sembla, a aquest mateix Bernat d'Àger i al seu fill del mateix nom; la major part d'ells són contractes de compra-venda d'immobles a Lleida.

Altres Àger pendents de situar són el Bertran d'Àger que el 1291 és acusat d'haver pres certs béns (tres mules, quatre sacs i dues capes) a uns veïns de Benavarri [*RC*: reg.85, f.197v, 213v] així com el Bertran d'Àger que el 1326–1331 apareix com a usurpador d'una castlania a Tragó [*Vallverd*: doc. 134, 138].

> A mitjan segle XV està documentat encara un nou Ramon Berenguer d'Àger. El 1446 aquest consta com a pubill —és a dir, orfe de curta edat— i com a hereu del difunt Ramon d'Àger, escuder domiciliat a la vila d'Àger [*AHN*: carp. 2647, perg. 7]. Deu anys més tard està documentat com a perceptor d'un censal que fins llavors li havien fet els veïns de Corsà i

Sant Llorenç [*Àger SP*: perg. Co 497]. El seu pare, l'escuder Ramon d'Àger, està documentat el 1432, en què funda un aniversari a l'església de Sant Pere d'Àger [*Àger SP*: perg. Co 1908], i el 1436, en què dóna a aquesta església el castell i lloc de Cabestany (prop d'Estanya) a canvi de ser enterrat dins dita església i de que s'hi celebrin diversos aniversaris per la seva ànima [*Àger SP*: perg. Co 607].

DOCUMENTS

1

28 juny 1137

Nomenament d'hereu fet per Arnau Berenguer [I] d'Anglesola amb motiu del matrimoni del seu fill Arnau [Berenguer II] amb Berenguera, filla de Ramon Berenguer [II d'Àger]. El contraent és designat hereu de tot el que el seu pare té entre el Coll de la Portella [municipi de Verdú] i el riu Segre. Dit això, el que el donador té a Balaguer romandrà en poder de la seva esposa i mare del donatari mentre aquesta visqui, d'acord amb el seu esponsalici, i el que té més enllà del riu Segre, en particular a Albesa, romandrà en poder del donador mentre visqui. Si aquest hereu no té fills, l'herència passarà al seu germà Berenguer Arnau. En cas que aquest tampoc en tingui, llavors passarà successivament a les seves germanes Arsenda i Eldiarda, a condició que tinguin fills mascles i que adoptin el cognom i signes distintius dels Anglesola. En qualsevol altre cas, l'herència passarà al parent més proper, sota la mateixa condició de mantenir el cognom i signes distintius.

× A 28 jul 1213, *Raymundus, sacerdos*.

α 1633, sentència : Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Audiència, Conclusions Civils, vol. 137, f. 138v–139v.

β 1639, Joan Pere Fontanella : *Sacri Regii Senatus Cathaloniæ Decisiones*, p. 81–89.

▷ a Segle XVII, *ex* A : *Donacion de Arnaldo Berenguer de Anglasola* [...] *hecha a Arnaldo, su hijo, à 4 de las kalendas de julio 1137* (Bib. Catalunya, Fullets Bonsoms, núm. 5196).

γ 1697, sentència : Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Audiència, Conclusions Civils, vol. 185, f. 19v–20r.

► b 1697, *ex* A : *Regia Sententia* [...] *referente nobili don Joanne de Carbonell* [...] *nec non Conclusio Regiæ Sententiæ* [...] *referente magnifico Joanne de Colomer* (Barcelona, Impr. Rafael Figueró; Bib. Catalunya, Fullets Bonsoms, núm. 11738), p. 95–96.

B 1704, sentència : Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Audiència, Conclusions Civils, vol. 191, f. 410r–411r.

c 1704 : *Regia Sententia lata* [...] *die 31 octobris 1704,* [...] *in causa excellentissimi Don Guillermi Raymundi de Moncada, marchionis de Aytona, et egregiorum domnae Teresiae de Boxadors & de Pinós,* [...] *cum illustri Don Guillermo de Rocabertí & de Rocafull, marchione de Anglasola* [...] (Barcelona, Impr. Rafael Figueró; Bib. Catalunya, Fullets Bonsoms, núm. 6329 i 12018), p. 8.

▷ C 1758, Jaume Caresmar, *Cartophylacium ecclesiæ Sanctæ Mariæ Bellipodii Avellanarum ordinis canonicorum præmonstratensium*, vol. I : Arxiu Comarcal de la Noguera, ACN200-85-T2-1, f. XXVII r – v.

Dels exemplars que coneixem, a i b són els únics que inclouen el preàmbul i també són els únics que inclouen les signatures.

95,8 *Mos*[a] *futurorum conjugii divina est Dei providentia* |9 *qualiter Deus et Dominus noster Jesus Christus cun-*|10*cta*[b] *re*[c] *generaliter ordinare disposuit*[d]*. Igitur, in Christi* |11 *nomine. Ut valeat donatio s[icut]*[e] *et emptio, donatio ve-*|12*ro quæ facta fuerit, per voluntatem semper teneat.*

Ego, |13 *Arnaldus Berengarius*[f]*, dominus de Angularia, donator* |14 *sum tibi, Arnaldo, filio meo, nunc tempore conjugii tui*[g] |15 *cum Berengaria, filia Raymundi Berengarii, in manu Ar-*|16*naldi, consulis*[h] *Pallariensis*[i]*, et Petri, bajulus, omnes ca-*|17*stellos*[j] *de campo meo et totam meam honorem de An-*|18*glasola, cum exiis*[k] *et regresiis*[l]*, et cum omni directo* |19 *et stabilimento suo, nec non Balagarium quantum ibi* |20 *habeo, et omnes castros, dominicos et fevos et honores* |21 *quę habeo et debeo habere de*[m] *ipso Colle Portellæ us-*|22*que ad fluminem Sicoris, in allegandum vel per ullos*[n] *se-*|23*niores. Hæc iterum dono tibi, Arnaldo, filio meo, et ad* |24 *tua posteritas per cuncta secula et tuorum, quos de pro-*|25*genia mea creati erunt filios infantes de seniore hono-*|26*ris, quam dono tibi, salvo directo matris tuæ, quod habet* |27 *de vita sua in Balagarium et in his quæ nunc tibi dono* |28 *et laudo, sicuti in sponsalitio suo continetur*[o]*, et salvos de* |29 *vita mea castellos quos*[p] *habeo ultra Sicoris et in Albe-*|30*sa. Et post mortem meam et filiorum meorum sint*[q] *de* |31 *ipsa donatione in cunctis que*[r] *locis.* [s] *Hęc omnia de meo ju-*|32*re in tuo dominio trado atque*[t] *potestate, ut supra scrip-*||**96**,1*tum est, sine contradictione alicujus hominis et fœ-*|2*minę. Et si evenerit de te quod*[u] *filios non habeas, habeat*[v] |3 *post te omnem meam*[w] *honorem Berengarius Arnaldi,* |4 *frater tuus*[x]*. Et si ille obiat sine infantes, habeat Arsendis,* |5 *filia mea, ipsam meam honorem cum filiis suis. Et si non* |6 *habuerit filios viros, remaneat totus honor sorori*[y] *suę* |7 *Eliardæ*[z]*, filia mea. Et omnes teneant semper, cum tota* |8 *posteritate sua, nomen et signaculos meos de Anglasola.* |9 *Et maritus cum ea quę ipsam meam honorem teneret*[aa] *fa-*|10*ciat ipsos signaculos quamdiu*[ab] *cum illa permanserit. Et* |11 *hæc iterum sic constituo*[ac] *omni tempore usque ad finem* |12 *sæculi per maritos et per omnes de genere meo. Qui* |13 *autem ad dirumpendum venerit, vel lęsionem aliquam*[ad] |14 *importaverit,* [ae] *non valeat, sed totum perdat. Et* |15 *rursum*[af] *si ullus*[ag] *de tua posteritas, vel filiorum meo-*|16*rum post vos, qui possideat*[ah] *Anglasola, moriatur*[ai] *si-*|17*ne infantes, vel si contra hunc stabilimentum venerit, ha-*|18*beat ipsam meam honorem propinquior senioris*[aj] [ak] *An-*|19*glasola, qui nomen teneat et signaculos meos faciat de* |20 *Anglasola.*

Actum hunc scriptum quarto kalendas ju-|21*lii, anno ab Incarnatione Domini post millesimo centesi-*|22*mo trigesimo septimo.*

Sig+num Arnaldi Berengarii, |23 *qui hunc scriptum mandavi scribere et testes firmare* |24 *feci.*

Sig+num Arnaldi[al]*, filii sui, sig+num Berenga-*|25*rii Arnalli, sig+num Raymundi Berengarii, sig+-*|26*num Oda[cii]*[am]*, isti testes.*

Sig+num Arnallus, comes Pa-|27*llariensis, sig+num Petri de Sancti Justi, bajulus, visores* |28 *et auditores.*

Bernardus, presbyter[an]*, hęc scripsit.*

[a] a,C: *Nos*; b: *Mos* [b] C: *cunctas* [c] b: *ac*; C: *res* [d] El mateix preàmbul es troba a [Chesé 2011: doc. 144, 288, 589] (anys 1088, 1152, 1188); [Zimmermann 1975: p. 64] recull un preàmbul similar el qual considera un substitut del següent que es troba en un formulari de Ripoll de finals del segle X o principis de l'XI: *Quia lex humana conjugii divina providencia constat esse ordinata, idcirco ...* [e] a,C: *surcit*; b: *servi* [f] a,C: *Berengarii* [g] C: *sui* [h] b: *consule*; C: *consulis* [i] a: *Pallariensi*; b: *Pallariensis* [j] a,C: *castalos* [k] a: *ex hiis* [l] a: *regretiis* [m] a: *in* [n] C: *in allegandum per illos* [o] a: *continentur* [p] a: *quod* [q] b: *sicut* [r] a: *quæ* [s] a,C: *Et* [t] a: *adque* [u] C: *quoad* [v] a: *habet* [w] a: *meum* [x] b: *suus* [y] a,b: *sororis* [z] a: *Ælisardi*; B: *Elisendæ*; C: *Allisardi* [aa] a: *tenebit* [ab] b: *quos de is* [ac] a: *castituo* [ad] a: *aliqual* [ae] b: *Et* [af] C: *Ob et aversum* [ag] a: *ullos*; C: *illos* [ah] C: *possideant* [ai] C: *moriantur* [aj] a,C: *seniores* [ak] a: *de* [al] a: *Arnalli* [am] a: *Odani*; b: *Odum* [an] b: imita els monogrames de *Bernardus, presbyter*

2

2–5 juliol 1137

Arnau [Berenguer II] d'Anglesola dóna en esponsalici a Berenguera, filla de Ramon Berenguer [II d'Àger], la meitat d'Anglesola. Aquesta donació es farà efectiva a la mort de la mare d'Arnau [Berenguer II]. Mentrestant Berenguera tindrà Balaguer. D'altra banda, Ramon Berenguer [II d'Àger] dóna a la seva filla Berenguera, i al seu marit, Arnau [Berenguer II] d'Anglesola, els seus drets a Santalinya, Millà, Tartareu, Os i Sant Jaume.

▸ O Arxiu Capitular de Barcelona, perg. 1-14-163.
Not. dors.: *23, Armari Comuns I, sach A, N° 39*.

A, Donació del contraent:

[1] *In Christi nomine. His est libellum dotis vel donationis quem dat vir honestus, nomine Arnallus, in manu dilecte sponse nomine Berenga-*|[2]*rie. [M]ox futurorum conjugii divina est Dei providentia qualiter Deus et Dominus noster Jesus Christus cuncta re generaliter ordinare disposuit*[a]*.* |[3] *Idcirco, amatissime sponse, dono tibi in tuo sposalitio, videlicet decimam partem sicut lex gotorum continet. ¦Q¦uin insuper medi-*|[4]*etatem Anglerole in dote sua mi¦ta¦d*[b] *atque post obitum matris predicti Arnalli teneat atque possideat medietatem predictam.* |[5] *Et si infantes ab eo abuerit, ipsi teneant et possideant cum ea et tamdiu ibi manere voluerit cum filiis suis absque ma-*|[6]*rito permaneat. Nec non si ipsa inde recedere voluerit, possidentes Anglerolam sibi tria milia solidos donent. Iterum* |[7] *Berengaria teneat Balagarium sicuti Arnallus Berengarius abet pignore in vita matris predicti Arnalli, ac post ejus obitum* |[8] *abeant Anglerolam sicut superius scriptum est et dimitat Balagarium. Et si evenerit ut Berengaria moriatur sine infantibus,*

|[9] *Arnallus predictus atque pater ejus duo milia solidos Raimundo Berengario vel filiis suis reddant. Rursus Arnallus predictus* |[10] *Berengarie, sponse sue, honorem donant que Arnallus Berengarii tenet a consule Palariensi ipsamque medietatem Balagarii, ut in-*|[11]*fantes qui ab ipsis fuerunt creati teneant atque possideant.*

Actum hunc scriptum VIº nonas julii, anno ab Incarnatione Domini post |[12] *millesimum CºXXXºVIIº.*

Sign+um Arnalli, qui hoc scriptum mandavi scribere et testes firmare feci. Sign+um Arnalli |[13] *Berengarii, patris sui. Sign+um Arnalli, comitis Palariensis. Sign+um Raimundi Arnalli. Sign+um Bernardi ¦Arnalli¦.* |[14] *Sign+um Berengarii Arnalli.*

[15] *Bernadus, presbiter, scripsit hoc* (signe).

B, Donació del pare de la contraent:

[1] *Ut ita valeat donatio sicut et emptio. Donatio vero qui per voluntatem facta fuerit, plenam habeat roborem. Igitur, in Dei nomine, ego,* |[2] *Raimundi Berengarii, donator sum tibi, filia mea Berengera, et viro tuo, Arnall de Anglerola. Dono vobis ipsum castrum de Milà,* |[3] *cum duas partes de ipsa villa et de terminos et de suis pertinenciis, ad vestrum proprium alodium. Et de meo jure in vestro trado dominio* |[4] *et potestate. Dono vobis ipsum castrum de Sancta Lezinia et castrum de Hos et castrum de Tartarez et castrum de Sancti Jacobi, in tali* |[5] *condicione ut post obitum meum que habeat Berengera, filia mea, istos castros supra dictos sicut ego habeo vel habere debeo per illos seniores* |[6] *per quem ego habeo. Et de istos castellos supra dictos illos dominicos qui exierint habeant per medietatem Raimundi Berengarii et filia sua,* |[7] *Berengera, et viro suo, Arnallo, in vita Raimundi Berengarii. Insuper dono vobis ipsum castrum de Castiló, cum quartam partem de {ipsa de}*[c] |[8] *ipsa decima et quartam partem de placitis et tol¦?io¦neis et leddas, et quartam partem de ipsos usaticos que ibi abere debeo. Et si* |[9] *Arnallus supra scriptus habuerit infantes de Berengera supra scripta, istam honorem supra dicta alodium et fevum remaneat ad* |[10] *illos, omnique tempore, sine nullorum engan. Et si minus venerit de Berengera sine infantes, istam honorem supra scriptam recuperet* |[11] *eam Raimundi Berengarii aut cui ille dubitaverit.*

Actum hoc scriptum IIIº nonas julii, anno ab Incarnatione Domini post millesimum |[12] $C^{um}XXX^{um}VII^{um}$.

Sign+um Raimundi Berengarii, qui hoc scriptum mandavi scribere et testes firmare feci. Sign+um Raimundi |[13] *Petri de Sancti Justi. Sign+um Odaz. Sign+um Berenger Bernad de Clarmont. Sign+um Raimundo, filio ejus.*

[14] *Bernadus, presbiter, qui hoc scripsit* (signe).

[a] Vegi's la nota [d] del document 1 [b] Per *mittat* [c] Duplicat al principi de la línia següent

3

14 octubre 1163

Arnau d'Anglesola dona a l'Hospital una terra que té al terme de Castelló, en el lloc que en diuen Farfanya.

▸ A GPC, Arxiu Diocesà de Barcelona, Manuscrits, Liber Niger, II, doc. 36, f. 36r–36v.
▹ B *Ibidem*, doc. 37, f. 37r–37v.

36r,19 *[I]n nomine Domini. Ego, Arnallus de Anglerola, donator* |20 *sum Domino Deo et Sancto Hospitali Jerosolimitano. Per hanc* ||**36v**,1 *scripturam donationis nostre dono namque predicto Hospi-*|2*tali una terra que habeo in* [a] *fines castro Castelloni, in* |3 *loco quem vocant ad Farfaina. Et advenit michi per voces* |4 *parentorum meorum vel per quemlibet voces.*

Et affrontat ex |5 *una parte in alaude Sancti Petri Aggerensis. De alia parte* |6 *affrontat in alaude Guilelmo Redel. De tercia in alaude de Ar-*|7*nallus* [b] *Mulner. De IIII*^{a} *vero parte in ipsa cequia.*

8 *Quantum inter istas affrontationes includunt sic* |9 *dono ad Jerosolimitano Hospitali* [c] *ab integrum, cum* |10 *exiis et regressis et suis pertinentiis, in manus comendator* [d] |11 *Ugoni et Bernardus Monsó.*

Hacta ista carta donatio-|12*nis II idus octubris, anni Domini* [e] *MCLXIII.*

13 *Sig+num Arnallus, qui ista carta rogavit* [f] |14 *scribere et testes firmare jussit.*

Continuació i final en l'exemplar A:

36r,14 *Sig+num* |15 *Petrus Bescarri, sig+num Arnallus Mulner,* |16 *sig+num Carbonel de Vila Major. Isti sunt tes-*|17*tes visores et auditores.*

Petrus, sacer, rogatus scripsit, |18 *die et anno quo su*(signe)*pra.*

Continuació i final en l'exemplar B:

37r,15 *Sig+num Sanca, sig+num* |16 *Agnes, sig+num Berengaria.*

Sig+num Petrus |17 *Bescarri, sig+num Arnallus Mulner, sig+num* |18 *Carbonel. Hii sunt testes visores et auditores.*

[19] *Raimundus scripsit et* (signe) |[20] *signum fecit.*

[a] B: *infra* [b] B: *Arnal* [c] B: *Ospitali* [d] B: *comendatorum* [e] B afegeix aquí *Ospitali* [f] B: *rogavi*

4

1 agost 1165

Arnau d'Anglesola, conjuntament amb la seva mare Berenguera [d'Àger], la seva esposa Ermessenda [II d'Àger] i les seves germanes Sança i Agnés, donen a l'Hospital la meitat de la seva torre que es coneix com el Corb, així com la meitat del domenge que tenen al Sas de Castelló. S'acorda que els frares de l'Hospital construiran una cèquia al servei de les dues parts.

► A GPC, Arxiu Diocesà de Barcelona, Manuscrits, Liber Niger, II, doc. 40, f. 39v–40v. Nota al marge a l'inici: *De predicta media pecia terre*.

La torre del Ges que apareix com a afrontació meridional de la torre del Corb havia estat donada el 1163 a Poblet per Ramon Berenguer II d'Àger i la seva esposa Maria amb l'aprovació del mateix Arnau d'Anglesola que atorga la present donació [*Altisent 1993*: doc. 236].

39v,8 [*I*]*n Dei nomine. Ego, Arnaldus de Anglairola, et mater* |[9] *mea Berengaria, et uxor mea Ermesendis, et Santia,* |[10] *germana mea, et Agnes, nos donamus Deo et Sancte Marie* |[11] *et Beati Johannis Babtiste et Hospitali Jerosolimitani, et vobis, Arberti* |[12] *de Petra, comendator Ymposte, et Petro de Zecuta et U-*|[13]*gonis Barbastre et fratribus qui ibi sunt et in antea fu-*|[14]*turi er[u]nt*[a], *pro remissio omnium peccatorum nostrorum patris et ma-*|[15]*tris mee, omnem medietatem de nostram turrem qui dicitur* |[16] *Corb, cum suis terminis.*

Et affrontat de oriente in espon-|[17]*da. A meridie in terminio de la Perrela et de turre del* |[18] *Ge¦c¦s de Raimundi Berengarii. De occidente in via que* ||**40r**,1 *vadit de Castelló ad Albesa. A parte vero circii in alodium* |[2] *de turre vicecomiti.*

Et in alio loco ¦e·l¦ Sas de Castellon |[3] *dono vobis ad francum alodium L astas de meum domen-*|[4]*ge vel medietatem de illum meum domenge de ipso* |[5] *Sas.*

Et nos, fratres Hospitali, convenimus vobis ipsam ce-|[6]*quiam facere et aquam menare ad vestrum servicium* |[7] *et ad nostrum comunaliter.*

Et ego, Arnaldus, conve-|[8]*nio vobis, fratres Hospitalis, ipsam aquam defendere et ad-*|[9]*juvare contra cunctos homines vel feminas ad vestrum* |[10] *servicium et ad nostrum, sine omni vestro inganno.*

Et si ullus |[11] homo vel femine qui contra hanc cartam ad irrumpen-|[12]dum venerit nil valeat sed in duplo componat, et in ira |[13] Dei incurrat, et posteafirma persistat omni tempore.

Et in-|[14]super convenio vobis de hoc donum esse guirent contra |[15] cunctos homines vel feminas sine engan.

Et nos, fratres, |[16] colligimus te propter hoc donum in omnibus beneficiis que |[17] sunt factis in Hospitali Jerusalem omni tempore.

Facta car-|[18]ta kalendis augusti, anno Domini M^{o}C^{o}LX°V^{o}.

Sig+num |[19] Arnaldi de Anglairola, sig+num mater mea domina na Beren-|[20]garia, sig+num uxori mee Ermesendis, ||[40v,1] sig+num Santia, sig+num Agnes, nos qui hanc |[2] cartam scribere jussimus et firmavimus et testes firma-|[3]re rogavimus.

Sig+num Petro Sancti Justi, sig+num |[4] Petri de Casserres, Sig+num Arnaldi Molinerii, |[5] sig+num Wilelmi Rodel, sig+num Petri Jutge, |[6] sig+num Bernardi de Àger.

[7] *Wilelmus de Favars scripsit et suum sig*(signe)*num fecit.*

[a] Ad lit.: *erant*

5

febrer 1166

Arnau d'Anglesola i la seva esposa, Ermessenda [II d'Àger], junt amb Berenguera [d'Àger], mare d'Arnau, donen a l'Hospital la meitat d'un alou a la torre del Corb, junt amb la meitat del Sas. També signen el document Sança i Agnés, germanes d'Arnau.

▸ A GPC, Arxiu Diocesà de Barcelona, Manuscrits, Liber Niger, II, doc. 39, f. 38v–38v. Nota al marge a l'inici: *De miya peza de terra*.

[38v,12] *[I]n Dei nomine. Notum sit omnibus hominibus, tam presen-|[13]tibus quam futuris quod ego, Arnaldus de Anglairola, et uxor mea, |[14] Ermessendis, et mater mea, Berengaria, nos in simul |[15] donatores sumus Deo et Hospitali Jerusalem et fratribus |[16] ejusdem domum pro remissione omnium peccatorum nostrorum, et |[17] tibi, Arberto de Petra, magister Ymposta, omnem medietatem |[18] de alodio quem pertinet vel pertinere debet ad turrem que |[19] dicitur Corb, et omnem medietatem del Sas, de tantum quod ego |[20] ibi habeo vel habere debeo.*

Et affrontat jam dictum alodem ||[39r,1] de turrem del Corb ex parte circii in terminum de la Mer-|[2]ceneira. Et de alia parte in terminum de turre de viceco-|[3]miti. Et de

alia parte in terminum de turre de la Perre-|[4]la de Wilelmi de Mediano. Et affrontat de quartam par-|[5]tem in via de Corbinis, cum totum meum directum del Sas.

[6] *Quantum inter istas affrontationes includunt sic dona-|[7]mus Deo et Hospitali Jerusalem, ita sicut superius scriptum est per cuncta |[8] secula et sine omne aretinimento, quantum nos ibi habemus |[9] et habere debemus. Et no[s], fratres de Hospitali, tenrrem la cèquia |[10] condricta secundum lo poder de aqua unde fatiamus |[11] regare nos et vos.*

[12] *Facta carta in mense febroarii, anno Domini M^o^C^o^LX^o^ |[13] V^o^, regnante Lodoyco rege.*

Sig+num Arnaldi |[14] de Anglairola, sig+num domina na Berengaria, ma-|[15]ter Arnaldi de Anglariola, sig+num Erme-|[16]sendis, uxor Arnaldi de Anglairola, sig+num |[17] Santia, germana Arnaldi, sig+num Agnes, |[18] similiter germana, sig+num Poncius de Cabreira, |[19] vicecomiti, sig+num Wilelmi de Median, ||**39v**,1 *sig+num Petri de Sancti Justi, nos qui hanc cartam lau-|[2]damus et firmamus et testes firmare rogamus.*

[3] *Sig+num Arnaldi Moliner, sig+num Wilelmi |[4] Rodel, sig+num Petri Jutge, sig+num Bernar-|[5]di de Àger.*

[6] *Wilelmus de Favars scripsit et suum |[7] sig*(signe)*num fecit.*

6

9 juliol 1176

Arnau d'Anglesola i la seva esposa, Ermessenda [II d'Àger], confirmen a l'Hospital de Jerusalem, i als pobres que hi viuen, la donació que hi havien fet Ramon Berenguer [II] d'Àger, Ramon Pere de Sant Just i Pere, fill del precedent, en el terme de Castelló de Farfanya. Concretament, es tractava del mas d'Arnau Moliner i una honor al Farfanya. D'altra banda, també confirmen la meitat de Carroçumada, que es troba al terme d'Anglesola i va ser donada a l'Hospital per Arnau Berenguer ¿II? i Berenguer Arnau d'Anglesola.

► A GPC, Arxiu Diocesà de Barcelona, Manuscrits, Liber Niger, II, doc. 38, f. 37v–38v. Nota al marge a mitja altura del f. 38r: *De Farfana et de I mas a Casteyló, et de Caroçumada, terme d·Angleola*.

Si no fos per l'especificació que el lloc de Carroçumada a què es refereix aquest document es trobava al terme d'Anglesola, l'hauríem identificat amb el tossal i ermita de Carrassumada situats al terme de Torres de Segre.

[37v,1] *In Dei nomine. Notum sit cunctis hominibus quoniam ego, |[2] Arnaldus de Anglerola, et Ermessendis, uxor mea, |[3] per nos et per nostros infantes et per nostram posteritatem, lau-|[4]damus et concedimus et donamus Deo et Sancto Hospita-|[5]li Jerusalem, et pauperibus ejus qui ibi sunt vel erunt, |[6] illum donativum quem Raimundus Berenger de Àger et |[7] Raimundus Petri de Sancto Justo et Petrus, filius ejus, olim de-|[8]derunt ipso Sancto Hospitali in termino de Castellione. |[9] Scilicet, ipsum mansum de Arnaldo Molnerio, cum omni-|[10]bus suis pertinentiis quas habet vel habere debet, et in |[11] alio loco ad Farfana ipsum totum honorem quem predictus |[12] Raimundus Berengarii et Raimundus Petri de Sancto Justo et filius ejus Petrus |[13] olim dederunt ipso Hospitali cum ipsa aqua de Far-|[14]faina, et cum molendinis qui ibi sunt vel ibi de cetero |[15] a fatietis, et cum sasso qui ibi est, cum omnibus meliorationi-|[16]bus quas ibi facietis vos, fratres Hospitalis vel pauperes |[17] qui ibi sunt vel erunt.*

Insuper laudamus et concedimus |[18] Deo et Sancto Hospitali Jerusalem, et pauperibus qui ibi sunt |[19] vel erunt, medietatem de Carrozumada et de omnibus sui⌊s⌋ |[20] terminis, que est in termino de Anglerola, in ipso campo ||[38r,1] de Anglerola, quam medietatem Arnaldus Berenguer de Angle-|[2]rola et Berengarius Arnaldus dederunt olim ipso Sancto Hos-|[3]pitali Jerusalem.

Et hec omnia superius nominata cum decimis |[4] et primiciis et cum omnibus rebus que usui hominis pertinent |[5] et pertinere debent, cum ingressibus et egressibus et cum omnibus |[6] meliorationibus que ibi er¿unt? et sunt facte, donamus, con-|[7]cedimus, laudamus Sancto Hospitali Jerusalem, et pauperibus |[8] qui ibi sunt vel erunt, ad propriam illorum voluntatem fatien-|[9]dam per cuncta secula, sine ulla retinentia, quam ibi non |[10] facimus aliquo modo, sed semper habeant in propria illorum hereditate, |[11] per facere quicquid voluerint per omne tempus. Et nos nec filii |[12] nostri nec aliquis homo non possimus unquam magis in pre-|[13]dictis locis aliquid requirere nec clamare vel deman-|[14]dare ipso Sancto Hospitali nec pauperibus ejus nec alicui |[15] homini, sed sicut superius scriptum est sit firmum et stabile per |[16] omne tempus. Et nos et nostri erimus Sancto Hospitali guiren-|[17]tes omnibus hominibus et mulieribus, sine omni enganno, de |[18] Sancto Hospitali Jerusalem. Et hanc donationem fecimus in |[19] manu Pelegrini, comendatoris domus Ylerde, et de Arnal-|[20]do, gramatico.

[38v,1] *Facta carta mense julii, VII idus, anno Domini MC |[2] LXXVI.*

Sig+num Arnaldi de Anglerola, sig+num Er-|[3]mesendis, uxor mea, qui firmamus, laudamus testesque |[4] firmare rogamus.

Sig+num Bernardi d·Àger, miles, |[5] sig+num Guillelmi de Biscarre, sig+num Raimundi de |[6] za Mella, sig+num Bernardi de Freissenet, |[7] sig+num fratris Wilelmi Molnerii.

[8] *Sig+num Raimundi Berengarii, filii de me, Arnaldi de An-|[9]glerola, et de uxore mea, Ermesent.*

[10] *Sig+nu¦m¦ Ramnulfi, qui scripsi roga-|[11] tus ut supra.*

7

2 maig 1185

Arnau d'Anglesola, conjuntament amb la seva esposa, Ermessenda [II d'Àger], i el seu fill, Ramon Berenguer [III d'Àger], donen al Temple el delme de tot el que aquest orde posseïa al castell de Palau [d'Anglesola].

► O GPC, cp. 143, núm. 184. Pergamí.
Not. dors.: 1. *Palad. La donació que n·Arnau d·Anglerola e sa muyler fan al Temple del delme que·ls templers posehexen e han e·l castel de Palad, e en son ¦s XXX et VI¦.* 2. *23, Armari Comuns I, sach B.*

[1] *Notum sit cunctis quomodo ego, Arnaldus de Anglerola, et conjux mea, Ermesen, ac filii nostri Raimundi Berengarii,* |[2] *nos in simul donamus et in perpetua donacione concedimus Domino Deo et Beate Marie et Domui Milicie Templi* |[3] *Salomonis et fratribus presentibus et futuris pro redemcione anime mȩȩ et parentum nostrorum, scilicet ipsum*[a] *deci-*|[4]*mum de quot Manssio et fratris possedunt et habet et homo pro ille habere debet in castro de Pala-*|[5]*d et in suis terminis, ¦vel¦ nos ipsum*[a] *decimum habemus et habere debemus aut homo pro nobis. Ita do-*|[6]*namus illud fratribus presentibus futuris ut nec senoriam nec aliquid ibi retinemus per cuncta secula,* |[7] *¦ad¦ facere illorum volutatem. Et nos recepimus de helemosinis Manssionis XXX et ¦VI¦* |[8] ??.

[9] *A[ct]um est VI nonas madii, anno $M^oC^oLXXX^oV^o$, in presencia Raimundi*[b] *de Canet, magistri* |[10] *Mili[ci]e*[c] *in Provincie et partibus Ispanie, et fratris B. de Albespí, preceptoris Gardenii, et Bernardi* |[11] *de Corneliano, et aliorum fratrum.*

Sig+num Arnaldi de Anglerola, sig+num Erme-|[12]*sendis, sig+num Raimundi Berengarii, nos qui hanc cartam mandavimus*[d] *scribere et ad testes* |[13] *firmare rogavimus. Sig+num Guilelmi de Anglerola, sig+num Bernardi de Àger,* |[14] *sig+num Gilelmi de Clarmont.* (Espai d'uns 20 ch) *Isti sunt testes.*

[15] *Arnaldus*[e]*, diachonus, scripsit die et ano* (signe) *prefixo.*

[a] Ad lit.: *ipsu* [b] Ad lit.: *Raimudi* [c] Ad lit.: *Milie* [d] Ad lit.: *madavimus* [e] Capitals

8

23 juny 1194

Arnau d'Anglesola, conjuntament amb la seva esposa, Ermessenda [II d'Àger],

el seu fill, Ramon Berenguer [*III d'Àger*] *i l'esposa d'aquest, Eldiarda* [*de Cervera*]*, donen a l'Hospital tots els drets que tenen al terme de Ponts, els quals inclouen un mas anomenat Balçol i unes terres que té Pere de Soler.*

▸ O GPC, cp. 141, núm. 60.
Not. dors.: 1. *23, Armari Comuns I, sach A.* 2. *Donació ¿que? Arnau d'Angesola e sa muyler feren al Ospital d·u¿n? mas sitiat en lo terme de Ponc. E de algunes altres coses*.

[1] *Notum sit cunctis quod ego, Arnaldus de Angularia, et uxor mea, Ermesendis, et Raimundus Berengarius, filius noster, et uxor ejus, Eliardis, per nos et* |[2] *per omnes nostros, pro Dei amore et remissione omnium peccatorum nostrorum, damus atque ¿in perpetuum? perpetuo jure possidendum concedimus Domino Deo et Babtiste Dei* |[3] *Sancto Johanni Babtiste et venerabili Domui Hospitalis Jerusalem, in manu fratris Raimundi de Clarmont et fratris Guilelmi de Lisa et fratris Exeme-*|[4]*ni de Pomar, preceptoris Emposte, et aliorum fratrum, quoddam manssum* [*in termi*]*no de Pontibus quod vocatur Balçol, et tenet eum Miró de Balçol, cum* |[5] *hominibus et feminabus, cum domibus et cum molendino seu molendinis, cum terris et vineis, cultis sive incultis, et cum omnibus pertinenciis predic-*|[6]*to mansso pertinentibus.*

Damus etiam predicto Hospitali et fratribus ibi Deo servientibus in predicto termino de Pontibus illas terras et vineas |[7] *et ortos quas Petrus de Soler tenet pro* [a] *nobis. Ita quod predictus Petrus de Soler predictas terras et vineas et ortos habeat et teneat* |[8] *pro Hospitali sicut pro nobis modo tenet.*

Adhuc etiam damus predicto Hospitali omnia jura que habemus vel habere debemus in termi-|[9]*no de Pontibus, ubicumque sint in predicto termino.*

Hec omnia prescripta damus vobis predictis et successoribus vestris libere et quiete, cum introitibus |[10] *et exitibus et cum pertine*[*n*]*ciis* [b] *sibi pertinentibus, ad vestras vestrorum*[*que*] [c] *voluntates faciendas, omni tempore, sicut melius et utilius potest dici* |[11] *nec intelligi, ad profectu Domus Hospitalis et fratrum. Et sic de nostro posse, jure et dominio eicimus omne hoc supra dictum et cum hac* |[12] *presenti carta in posse, jure et dominio Hospitalis et fratrum ibi Deo serviencium tradimus ad vestras voluntates faciendas omni tempore.* |[13] *Et convenimus vobis esse leguales guire*[*n*]*tes* [d] *contra cunctos homines vel feminas de hac donacione omni tempore.*

[14] *Quod est actum VIIII kalendas julii, anno Domini MCLXXXXIIII.*

Sig+num Arnaldi de Angularia, sig+num Erme-|[15]*sendis, uxoris ejus, sig+num Raimundi Berengarii, filii ¿nostri?, sig+num Eliardis, uxoris ejus, nos qui hoc laudamus et* |[16] *firmamus testesque firmare rogamus.*

Sig+num Guilelmi de Clarmont, sig+num Bernardi de Casseres, |[17] *sig+num Petri Bertrandi, hujus rei testes sunt isti.*

Guilelmus de ⌊*Pulcro Loco*⌉, *qui hoc* [·· 8 ch ··] (signe) *fecit, cum literis dapnatis in VII^{ma} linea.*

[a] Paraula tatxada, uns 4 ch [b] Ad lit.: *pertineciis* [c] Ad lit.: *vestrorum* [d] Ad lit.: *guiretes*

9

6 febrer 1199

Arnau d'Anglesola, conjuntament amb la seva esposa, Ermessenda [*II* d'*Àger*], *així com el seu fill, Ramon Berenguer* [*III* d'*Àger*], *i l'esposa d'aquest, Eldiarda, i amb l'aprovació del seu altre fill, Arnau, donen a l'església de Sant Pere d'Àger tot el delme que tenien a l'hort de Sant Pere, al molí i a les cases que estaven edificades al cementiri de Sant Vicenç.*

× O *Ag*, A 1991.
▸ A Segle XIV, *ex* O : *Ag*, Ct 51, f. 33r.
B 1766/68, Jaume Caresmar, *ex* O : *Ag*, Co 1991.
α 1768/70, Jaume Caresmar, *ex* O : *Ag*, Re 416.

33r,9 (Epígraf:) *Qualiter Arnaldo de Angleola dedit Beato Petro omnem decimam quam percipieb*⌊*a*⌉*t*[a] *in orto Sancti Petri et in molendino et in domibus que sunt in ciminterio Sancti Vincencii.*

10 [*S*]*it notum cunctis quod ego, Arnaldus de Anglerola, una cum uxore mea, Ermessendi, atque* |11 *Raimundo Berengarii et conjugi ejus, Elliardi, nos in simul donatores sumus Domino Deo et ecclesie* |12 *Sancti Petri de Àger per hanc scripturam nostre donacionis donamus predicte ecclesie omnem decimum quem nos ha-*|13*bemus in orto Sancti Petri et in molino et in domibus que sunt fundate in ciminterio Sancti Vincencii.* |14 *Et donamus et dimittimus prefate ecclesie, ut de cetero non requiramus in jam dictis domibus ullam subjec-*|15*cionem neque decimum in prenotato orto nec in molino, set dictam ecclesia teneat et possideat prenomi-*|16*natum donum per secula cuncta, et de nostro jure tradimus in dominio predicte ecclesie. Quod facimus pro redempcio-*|17*ne animarum nostrarum et parentum nostrorum.*

Actum est hoc VIII° idus februarii, Dominice Incarnacionis anno |18 *M^{o}C^{o}XC^{o} VIII°.*

Sig+ num Arnaldi de Anglerola, sig+ num Ermessende, conjugis ejus, sig+ num Raimundi Berengarii, sig+ num Elliarde, uxoris ejus, qui hanc cartam donacionis mandavimus scribi, testi-|19*busque firmari.* |20 *Sig+ num Arnaldi, filii eorum, qui hoc laudat et firmat.*

Sig+ num Guilelmi de Àger, sig+ num Petri Bertran, sig+ num Bernardi de Àger, hii sunt testes.

[21] *Beringuarius de Avellanis, presbiter, rogatus scripssit suumque signum* (signe) *posuit die et prefixo anno.*

[a] Esmenat

10

27 gen 1200

Arnau d'Anglesola es dóna en cos i ànima a l'orde del Temple i se sotmet al seu hàbit i cànons per la resta de la seva vida com un dels seus frares regulars. A més, conjuntament amb la seva esposa, Ermessenda [II d'Àger], el seu fill, Ramon Berenguer [III d'Àger], i l'esposa d'aquest, Eldiarda, dóna a l'orde la meitat de les dominicatures que tenen al castell de (Corbins? Tragó?).

▸ O GPC, cp. 140, núm. 10. Pergamí.
Not. dors.: 1. *Carta de Arnaldo de Angularia*. 2. *Instrumentum donacionis Arnaldi de Angularia et uxoris sue quando intravit religione* ⌊*dederit*⌉ *Templo medietate* ⌊*omnium*⌉ ⌊*que*⌉ *habebant in Corbins. N°* CXXIII. 3. *23, Armari Comuns I, sach A*.

a 1998, Ramon Sarobe : *Col·lecció diplomàtica de la Casa del Temple de Gardeny (1070–1200)*, doc. 746.

El costat dret del pergamí està retallat molt netament, amb una pèrdua de text de l'ordre de 10 a 15 caràcters en cada línia.

[1] *In Dei nomine. Notum sit scire volentibus quomodo ego, Arnaldus de Angularia, cum assensu et voluntate venerabilis uxoris mee, domine Ermessendis, libenti animo, dono* ⌊*corpus meum et animam*⌉ |[2] *me*⌊*a*⌉*m Domino Deo et venerabili Domui Milicie Templi Salomonis. Promitens me victurum toto tempore vite mee sub abitu et religione et sacris sive regular*⌊*ibus canonibus*⌉ |[3] *dicte Domus Milicie Templi, sicut unus de regularibus fratribus ejusdem Domus.*

Item ego, prefatus Arnaldus de Angularia, et conjunx mea, Ermessendis, et Raimundus Beren[*garius et uxor*] |[4] *ipsius, quisque nostrum in solidum, per nos et per omnes nostros, donamus et corporaliter tradimus, in remissione peccatorum nostrorum et omnium parentum nostrorum, Domino Deo et supra scripte Do*⌊*mus fratribus*⌉ |[5] *presentibus et futuris totam medietatem omnium dominicaturarum nostrarum, cultarum et incultarum, quas scilicet dominicaturas modo habemus vel in presenti habere debemus quocumque modo in cast*[*ro* ·····]-|[6]*nis*[a]*, ad omnes suas et successorum suorum voluntates, sicut melius et plenius dici vel intelligi potest, ad utilitatem eorum, sine aliqua*

retinencia sive excepcione, quam in supra dicta [·····] |7 et concessa nulla facimus racione. Eo tantum salvo et excepto quod de supra dictis dominicaturis in perpetuam enfiteosim retro temporibus a nobis est collocatum. Item con[v·····]-|8 tores quisque nostrum in solidum, per nos et per nostros, omnibus supra scriptis fratribus et suis, quod supra dictas dominicaturas, cum sepe dicti fratres voluerint, per medium dividamus et divisione f[acta ·····] |9 ipsis fratribus tribuamus. Et promitimus quisque nostrum in solidum, per nos et per nostros, quod partem dimidiam quamlibet ab ipsis electam ipsis habere, possidere et expletare in pace [·····] |10 tes perpetuo faciamus. Item nos, prememorati, quisque nostrum in solidum, per nos et per nostros, perpetuo concedimus et confirmamus predictis fratribus presentibus et futuris omnia illa et [·····] |11 vel in ejus termino a nobis vel a militibus sive rusticis nostris usque nec ex causa donacionis vel empcionis vel ex alia quacumque causa quocumque tempore adquisierunt.

Ad majo[rem ·····] |12 nominati Raimundus Berengarii et uxor mea, Eldiardis, renunciantes omni juri et racioni quam in supra scriptis rebus superius donatis et concessis habebamus [·····] |13 corporaliter tactis sacrosanctis IIII^{or} euvangeliis, nos nullo tempore contra supra scripta vel aliquod supra scriptorum venturos, sic Deus nos adjuvet et hec sancta IIII^{or} [euvangelia.

Hoc] |14 fuit factum in manu et presencia fratris Poncii Mariscalch, in Provincie et partibus Yspanie Domus Milicie Templi magistri, et fratris Arnaldi de Claromonte, et [fratris Bernardi de Claret], |15 preceptoris Gardenii, et fratris Petri de za Aguta, et fratris Guilelmi de Graza, et fratris Bernardi de Montalbà, et fratris Raimundi, sup preceptoris, et fratris Ponc[ii ·····].

16 *Quod est actum VI kalendas febroarii, sub anno Domini MCXCVIIII.*

Sig+num Arnaldi de Angularia, sig+num Ermessendis, uxoris ejus, sig+num Ra[imundi Berengarii, sig+num] |17 Eldiardis, uxoris ipsius, qui hoc firmamus firmarique jussimus, prestito sacramento. Sig+num Bernardi de Angularia, qui hoc firmo [et laudo] firmarique rogo. [Sig+num ····· de] |18 Angularia, qui hoc firmo et concedo.

Sig+num fratris Bernardi de Claret, sig+num fratris Guilelmi de Graza, sig+num fratris Bernardi de Monte Albà, in quorum presencia fuit factum. [Sig+num ·····] |19 qui hoc firmo et concedo firmarique rogo.

Sig+num Guilelmi de Hoscha, sig+num Arnaldi Grass, sig+num Raimundi de Vallebrera, scribe, testes hujusmodi dona[cionis].

20 *Petrus de Gissona scripsit et hoc* (signe) *fecit. Cum literis rasis et emendatis in VII^{a} linea, et cum supra positis in XVII^{a} line[a].*

[a] *Corbinis*? *Trogonis*?

11

25 desembre 1200 / 24 març 1202

Donacions de cos i ànima a l'orde del Temple de Ramon de Cas i Ramon d'Avellanes. Entre els frares que reben Ramon de Cas hi ha fra Arnau d'Anglesola.

▸ O GPC, cp. 48, núm. 643 HH i JJ.
α GPC, lligall 1127, plec 5.

Al primer acte només hi consta l'any: 1201. El segon no té data, però l'escriptura és clarament de la mateixa mà i tinta que el primer, ben bé com si el segon s'hagués escrit immediatament després del primer. Tanmateix, no es pot descartar que s'estigués passant a net uns escrits anteriors de dates lleugerament diferents.

643 HH, Ramon de Cas:

[1] *Notum sit cunctis quod ego, Raimundus de Chas, bono animo et spontanea voluntate, dono corpus meum |[2] et animam, morte ac vita, Domino Deo et Domui Milicie Templi, cum equo meo et meis armis, ligneis et |[3] ferreis. Tali siquidem pacto quod non habeam licenciam nec potestatem dandi me nec mutandi in alio |[4] ordine nisi jamdicte Domui Milicie Templi. Et ubicumque obiero sepeliant me in cimiterio d[icte] |[5] Milicie Templi.*

Hoc fuit factum in posse fratris Raimundi de Gurb, existentis magistri in Provincia, et quibusdam |[6] [Y]spanie partibus et presencia fratris Guilelmus Amil, preceptoris Gardenii, et fratris A[rnaldi] de Angularia.

[7] *Anno Domini M CC I.*

643 JJ, Ramon d'Avellanes:

[1] *Notum sit cunctis quod ego, Raimundus de Avellanes, bono animo ac spontanea voluntate, dono |[2] corpus meum et animam, morte ac vita, Domino Deo et Domui Milicie Templi, cum equo meo quem habuero |[3] et cum meis armis ligneis ac ferreis quas tunc habuero. Tali pacto quod non habeam licenciam nec potestatem |[4] dandi me nec mutandi in alio ordine nisi jamdicte Domui Milicie Templi. Et convenio ad |[5] obitum meum dare unum mansum Domui Milicie Templi.*

12

22 febrer 1203

Bernat [de Vilamur], bisbe de la Seu d'Urgell, conjuntament amb Ramon, prior de dita església, i d'acord amb el seu capítol, infeuden a Pere de Sant Esteve

el castell de Lletó junt amb el feu que dit Pere ja havia tingut per Ramon Berenguer [III] d'Àger i el seu germà Arnau d'Anglesola, el qual feu estava situat a la vila vella de Lletó i havia estat bescanviat amb el bisbe de la Seu.

× O ACU.

► A Segle XIII : ACU, *Liber Dotaliarum Ecclesiae Urgellensis*, doc. 988, f. 281v. Epígraf afegit posteriorment: *Infeudatio castri de Letone*.

α 2018, Benigne Marquès : Catàleg dels documents de l'arxiu capitular d'Urgell (1201–1215), *Urgellia*, vol. 19, doc. 19.

[1] *Notum sit cunctis quod ego, Bernardus, Dei gratia Urgellensis episcopus, et ego, Raimundus, ejusdem ecclesie prior, cum consilio et voluntate tocius nostri capituli, concedimus in feudum* |[2] *tibi, Petro de Sancto Stephano, et tuis in perpetuum, castrum de Leto, ut illud ab Urgellense* ⌊*canonica*⌋ *tu et tui semper teneatis, cum ipso feudo quod a Raimundo Berengarii de Ager et ab Arnaldo* |[3] *de Anglerola, fratre suo, in vetere villa de Leto et in suis finibus de jure habere et tenere conssuevistis, quod etiam cum eorum voluntate tibi comitimus, quia cum eis de hoc excambium fecimus.* |[4] *Sub tali vero pacto hoc tibi et tuis concedimus ut hominium*[a] *pro hoc priori vel preposito, de quocumque magis placuerit capitulo, tu et tui semper faciatis, et potestatem de ipso castro* |[5] *Urgellensi canonice vel cui voluerit donetis, irati et paccati, sine omni dilacione, quocienscumque requisiti fueritis per nuncium vel per nuncios, cum quant[is]cumque*[b] *et quibuscumque hominibus* |[6] *accipere voluerit. Tradita autem potestate, exco¿m?bre*[c] *rerum vestrarum quas ibi habueritis simplici tantum verbo vobis assec¿ur?etur. In statica*[d] *vero nostra quam ibi habemus, nec in rebus hominum* |[7] *nostrorum, sine eorum voluntate quicquam non tangatis vel accipiatis, sed prepositus staticam*[d] *nostram pro velle suo operari faciat et inheritet*[e] *vel inherita¿r?i*[f] *faciatis, et res quascumque in ipsa statica*[d] *vel in ipso* |[8] *castro et in suis finibus habuerit, salvas semper habeat et teneat.*

Et ego, Petrus de Sancto Stephano, per me et per omnes meos successores, hoc quod supra dictum est in feudum accipiens a vobis, Bernardo, domino meo, et a |[9] *priori et ab Urgelli canonica, in mea bona fide vobis predictis promito et universsi Urgelli capitulo quod ego et mei successores predictum castrum et feudum quod a Raimundo Berenguer et ab Arnaldo,* |[10] *fratre suo, in predicta villa tenere solebam, ad servicium et ad fidelitatem vestram et Urgellensis canonice semper tenebimus, et potestatem de ipso castro quocienscumque et quandocumque per nuncium vel per nuncios nobis* |[11] *mandaveritis sine omni dilacione libent¿eri?ssime trademus cum quantiscumque et quibuscumque hominibus accipere volueritis, et ¿hominum? proinde faciam priori vel preposito.*

Actum est hoc anno Christi MCCII, |[12] *VIII kalendas marcii.*

(Signe) *Bernardi, Urgellensis episcopi, sig+num prioris, sig+num Berengarii de Sancta Fide, sacriste, sig+num Raimundi, cappellani Sancti Michaelis et prepositi menssis julii,* |[13] *sig+num Guilelmi de Petramola, archidiaconi, sig+num Petri de Josa, archidiaconi, sig+num Arnaldi de Archavel, sig+num Bernardi Mironis, sig+num*

Raimundi de Urg, sig+num Arnaldi de Aragail, sig+num Petri |14 *de Palad, sig+num Petri Sancti Stephani.*

Sig+num[g] *Johanni, presbiteri,* (signe), *qui hoc translatum feci die et anno quo supra.*[h]

[a] *hominium*: hominis servitium, homagium [du Cange] [b] Ad lit.: *quant*¿*i*?*ciscumque* [c] Tal vegada per *excambre* i *excambire* (vegi's [du Cange: combere]) [d] *statica*: commoratio, domicilium [du Cange] [e] *inhoeritare*: inhabitare [du Cange] [f] L'abreviatura superior és una *a* en lloc d'una *r* [g] Només hi ha el travesser horitzontal de la creu [h] Trasllat en la mateixa data que l'original?

13

¿9–10? abril 1209

Donacions de cos i ànima a l'orde del Temple de les persones següents: un desconegut, Arnau d'Anglesola i Ramon [Berenguer III] d'Àger, fill de fra Ramon Berenguer [IV] d'Àger.

▸ O GPC, cp. 48, núm. 643.

Els pergamins cosits que formen el número 643 recullen diversos actes de donació de cos i ànima a l'orde del Temple. En principi, els diferents actes són designats mitjançant lletres de l'alfabet (després de la Z es continua amb AA, BB etc). Tanmateix, n'hi ha uns quants que són de lectura impossible o molt difícil —fins i tot a la llum ultraviolada— i no tenen assignada cap lletra. Aquests actes estan tots ells al costat llustrós del pergamí, que no és tan impregnat per la tinta. Els tres actes que recollim a continuació es troben tots ells en aquest cas; el tercer està designat com a CC, però els altres dos no tenen cap designació.

Els tres estan signats pel mateix rogatari, el diaca Esteve. Les dates serien molt properes: en el primer hi llegim el ¿*IIII*? *idus aprilis, anno Domini M^{o}CC^{o}VIII°* [·····], el segon és del dia anterior, *V idus aprilis, anno Domini M^{o}CC^{o} nono*, i la data del tercer comença igual: *V* ¿*idus apri*?. Pel que sembla, doncs, tots tres serien del 9–10 d'abril de 1209 o el seu entorn.

Acte no numerat, donat de nom desconegut:

1 (·····|·····)9 (9 línies o més)

10 [*Quod*] *est actum* ¿*IIII*? *idus aprilis, anno Domini M^{o}CC^{o}VIII°.*

11 *Stephanus, diachonus, hoc scripsit et* ¿*sig*(signe)*num ejus*? *fecit.*

Acte no numerat, Arnau d'Anglesola:

1 *Notum sit cunctis quod ego, Arnaldus de Anglerola, bono* [*animo*] *et spontanea voluntate, dono* ¿*et*? |2 ¿*cor*?*pus et animam meam Deo et Domui Milicie Templi, in vita*

et in morte et [·· 5 ch ··] |[3] *in cimiterio* ¦*sepeliri*¦, *et non liceat me ad aliam religionem vel* [*ordinem*] *transvolare.* ¦*Et*¦ |[4] *post obitum meum dono eidem Domui equum meum et arma ferrea et lignea,* |[5] ¦*ubici*¦*cumque sint, et si tunc non habuero equum, convenio eidem Domui dare C mora-*|[6]*betinos. Et si in vita mea voluero habitum accipere, convenio ejusdem Domus* |[7] *habitum suscipere, et de hoc meam voluntatem non possim mutare.*

[8] *Et nos, frater Poncius Marescalci, gerens vicem domini magistri, et frater Guilelmus de Monte Rotundo,* |[9] *recipimus vos, dictum Arnaldum, in donatum et confratrem nostrum, et omnium beneficio-*|[10]*rum domus nostre vos participare* [·· 5 ch ··]*amus.*

[11] *Quod est actum V idus aprilis, anno Domini M^{o}CC^o nono.*

Sig+num predicti Arnaldi de An-|[12]*glerola, qui hoc lauo et confirmo.*

[13] *Stephanus, diachonus in Gardenio, hoc scripsit et sig*(signe)*num ejus fecit.*

643 CC, Ramon d'Àger:

[1] *Notum sit cunctis quod ego, Raimundus de Àger, filius fratris Raimundi Berengarii de Àger, dono corpus* [*et*] |[2] [*an*]*imam mei Domino Deo et Beate Marie Gardenii et venerabili Domui Milicie Templi, vita quod ac* ¦*morte,*¦ |[3] [·· 3 ch ··]*cta quod non liceat me* [·· 15 ch ··] *ordinem vel religionem nisi dicto ordini.* |[4] *Et si voluero accipere habitum* [·· 15 ch ··] *suscipere. Et ubicumque sim sepel*?-|[5]?? *in cimiterio predicte Domus.* ¦*Et promito eidem Domui dare*¦ *meum equum et mea arma,* |[6] *tam ferrea quam lignea, ubicumque sint,* ¦·· 20 ch ·· *dono*¦ *Deo et* |[7] *fratribus predicte Domus* [·· 12 ch ··].

[8] *Et ego, frater Poncius Merescalci, recip*[*io*] [·· 17 ch ··] *in donatum et confratrem* |[9] *nostrum et omnium beneficio*[*rum domus nostre vos*] *participare* ¦*sta*·· 8 ch ··¦.

[10] *Quod est actum V* ¦*idus aprilis, anno Domini M^{o}CC^o nono*¦.

Sig+num Raimundi de |[11] *Àger, qui hoc laudo et confirmo.*

[12] *Stephanus, diachonus, hanc cartam scripsit et hoc sig+num fecit.*

14

6 setembre 1214

Ramon Berenguer [IV] d'Àger, dit el jove, ven o dona al Temple el castell i vila de Cellers. Entre els frares que reben aquest castell hi ha el seu pare fra Ramon Berenguer [III] d'Àger, el qual ostenta el càrrec de preceptor de Montsó.

▸ O GPC, cp. 140, núm. 4.
Not. dors. : 1. *23, Armari Comuns I, sach A.* 2. *La venda que fa en Berenguer Ramon de Àger de un castell y villa és en lo comtat de Palàs. Té senyal de MX.*

α 1910, J. Miret i Sans : *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, p. 351.

[1] *Notum sit cunctis hec audientibus quod ego, Raimundus Berengarii de Àger, ¿juvenis?, per me et per omnes meos successores* (·····) |[2] *jure perpetuo possidendum Domino Deo et venerabili ¿domui? Milicie Templi [Salom]onis in manu et in posse scilicet fratris ¿Guilelmi? de [Monte Rotundo, domus]* |[3] *Milicie Templi in Provincia et quibuscumque partibus Yspanie magistri, et fratris Raimundi Berengarii, patris sui, preceptoris ¿Monteçonis?, et fratris Bernardi de* (·····) |[4] *Bernardi de Clareto et fratris Bernardi ¿Amilii? et omnium aliorum fratrum, presentium et futurorum, castrum et villam qui dicitur Cellers in comitatu Palia[rensi. Et affron]-|*[5]*tat ex una parte in ⌊capud de⌋ Montsech, de alia in flumine Nucharie, de alia in terminis de Moror, de alia in terminis de Guàrdia. Quantum ¿predictis termi?-|*[6]*[n]is clauditur et continetur, vendo et trado in perpetuum vobis, predictis fratribus et successoribus vestris, dictum castrum et villam de Cellers. Cum omnibus suis terminis, here-|*[7]*[m]is et populatis, cum pascuis, cum pratis et aquis et molendinis et furnis, et cum lignis et garriguis, et viis atque ductibus et reductibus, et cum [ingre]-|*[8]*ssibus et regressibus atque affrontationibus, et cum omnibus hominibus et feminabus et dominicaturis, cum questiis, jovis atque trag[ini]s, cum redditibus et exitibus* [·· 5 ch ··] |[9] *et pernis et serviciis et ademprivis et senioratico, et cum omnibus suis pertinenciis et melioramentis quos ibi facere poteritis, per omnia loca de abisso usque ad [celo],* |[10] *et cum omnibus juribus que michi vel meis ibi pertinent vel pertinere debent, gratis vel vim, et cum quod ad usum hominis pertinet. Per dua milia solidos Jaquensium bon*[·· 5 ch ··], |[11] *quos omnes jam a vobis integriter habui et recepi, bene ex eis vester paccatus sum męę voluntati. Ideoque renuntio omni exceptioni non numerate pecunie* [·· 5 ch ··] |[12] [·· 11 ch ··] *atque in perpetuum remito omni beneficio legis, tam romane quam gotice, et omni rationi et exceptioni, et omni legi et usatico sive omni consu[etudini]* |[13] *terre que dici vel nominari possit ulla ratione qua venitur contra vendictionem continentem deceptionem ultra terciam vel dimidiam justi precii. Ita quod* [·· 3 ch ··] |[14] *venditricio ab hac die in antea michi vel meis valere nec adjuvare non possit, set pro jam dicto pretio dictum castrum et villam de Cellers [et suis]* |[15] *terminis, ut dictum est, habeatis, teneatis et possideatis et ex[pleteti]s, jure emptionis vestre, vos et qui volueritis secure et potenter pro vendere [impig]-|*[16]*norare, pro donare sive pro alienare et ad omnes alias vestras vestrorumque voluntates perpetuo faciendas, sicut melius et utilius dici et* [·· 6 ch ··] *cogitari* |[17] *potest vestro comodo et salvamento et vestrorum. Et sic, de meo posse et jure dictum castrum et villam de Cellers cum omnia opredicta et singula* [·· 8 ch ··] |[18] *traho et in vestrum jus et dominium et potestate vrstra et vestrorum mito, trado cum hac presenti carta pro vestro proprio alodio francho, absque omni ¿vinculo et?* |[19] *retentu nostro et nostrorum. Et si predicta vendictio aliquid plus de predicto pretio valet modo vel in antea valebit, parum sive multum,* [·· 7 ch ··]-|[20]*ramento quod ibi fiat,*

totum illud ex bona voluntate in remissione peccatorum meorum et parentum meorum atque omnium fidelium de functorum domino D[eo et] |[21] beate Marie et predicte domui Milicie Templi perhenniter dono et dimito, omni sue voluntati facere. Et ego et mei erimus in perpetuo garentes ¦legales¦ et |[22] deffensores ex omni predicta vendictione predicte domui et fratribus contra omnes homines et feminas. Dono itaque nunc vobis, predictis fratribus et vestris successoribus [fidan]-|[23]cias salvetatis, scilicet Guilelmum de Cervaria et Raimundum de Montcada, quemque illorum pro toto, qui totam hanc prefatam vendictionem vobis et vetris successoribus |[24] faciant habere, tenere et possidere atque expletare in pace contra omnes homines et feminas in perpetuum, mecum et sine me.

Nos, igitur, Guilelmum[sic] *de Cervaria et Raimun[dum] |[25] de Montcada, qui libenter hanc fidanciam vobis, predictis fratribus, et successoribus vestris facimus et concedimus bona fide, ut superius continetur.*

[26] *Quod est actum VIII idus septembris, anno ab Incarnatione Domini MºCCº quartodecimo.*

Sig+num Raimundi Berengarii de Àger, |[27] sig+num Berengarie, sororis ejus, sig+num Guilelmi de Cervaria, sig+num Raimundi de Montcada, qui hoc firmamus et |[28] concedimus firmarique rogamus.

Sig+num Guidi de Momnesma, sig+num Petri Alnaldi de Momnesma, frater ejus, sig+num |[29] Berengarii de Montessor, sig+num Raimundi de z·Abadia, qui manet in Corbins, testes sunt.

[30] *Bernardus de Arenn, levita, scripsit et hoc* (signe) *impressit die et anno quo supra, cum suprapositis literis in quinta linea.*

15

Osca, 11 maig 1224

Donació que fa Ramon Berenguer [IV] d'Àger a Agnés Pédriç, amb la qual contrau matrimoni davant l'església. Li dona 6 000 morabatins alfonsins d'or, 4 000 dels quals ell ha rebut com a dot. Com a garantia ell posa els llocs de Palau d'Anglesola, Sarsènit, Corbins i Tragó, així com altres que la seva mare havia tingut en esponsalici. Si a la seva mort Agnés deixa infants del present matrimoni, aquests rebran 5 000 morabatins i Agnés podrà disposar dels altres 1 000. Si en canvi, no deixa infants del present matrimoni, llavors ella podrà disposar de 2 000 morabatins i els altres 4 000 hauran de revertir a Ramon Berenguer o als seus.

► O GPC, cp. 98, núm. 2. Pergamí, carta partida per *ABC DEF GHJ*.
Not. dors.: 1. *Corbins e·l Palau d·[Englerola] 1214*. 2. *La donació que en Ramon Beringuer d·Àger fa a na Agnés Pédriz* [·· 35 ch ··] *sobre lo Palau d·Englerola e sobre Corbins e sobre Tragó* [·· 5 ch ··] 3. *14, Armari de Corbins, sach F*.

[1] *In Christi nomine. Notum sit cunctis quod ego, Raimundus Berengarii de Àger, bono animo et gratuita voluntate, dono tibi, dilecte mee Agneti Pedriç, quam in facie ecclesie per verba de presenti duco in uxorem,* |[2] *sex milia morabatinos alfonsinos bonos boni auri et pensi et sine enganno, scilicet quatuor milia quos tecum in exuvario accepi in meis manibus numeratos, renuntians exceptioni non numerate peccu-*|[3]*nie, et duo milia de meis propriis. Hos sex milia morabatinos habeas super Palatium de Angularia et super Exarabceni[o] et super Corbins et super Trogon et super aliis que mater mea habuit pro suo* |[4] *sponsalitio obligata. Quos sex milia morabatinos habeas in predictis castris et villis, cum militibus, hominibus et feminis, fortiis, et omnibus meis juribus et directis, sicut ego ea melius habeo et* |[5] *habere debeo ullo modo. Et teneas, possideas et expletes secure, potenter et integre omnibus diebus vite tue, cum infante et sine infante, mecum et sine me, cum marito et* |[6] *sine marito. Ad obitum vero tuum, si infantes de me in te procreati superstites fuerint, habeant ipsi infantes quinque milia morabatinos de predictis sex milibus morabatinos, et tu faties* |[7] *voluntatem tuam de mille morabatinis residuis. Si vero infantes de me in te procreati superstites in obitu tuo non fuerint, fatias tu voluntatem tuam de duobus milibus aureorum* |[8] *et quatuor milia revertantur ad me vel ad meos propinquos, vel ad quos ego mandavero, scripto vel mandato.*

Data Osce, V idus madii, anno Domini M^o^CC^o^XX quarto.

[9] *Sig+num Raimundi Berengarii de Àger, qui hoc fatio, laudo et firmo, et a testibus firmari rogo.*

[10] *Testibus presentibus Nunone Sancii, Ato de Focibus, majordomo regni Aragonum, Guilelmo de Cervaria, Guilelmo de Angularia, Guilelmo de Alcarratio.*

[11] *Ego, Guilelmus Rabaza, notarius domini regis pro teste firmo* (signe).

[12] *Sig*(signe)*num Bertrandi de Villanova, qui, mandato Raimundi Berengarii de Àger predicti, hoc scripsit loco, die et anno prefixis.*

16

10 novembre 1228

La comtessa Aurembiaix dona a Ramon Berenguer [IV] d'Àger el castell i la vila de Santalinya.

► O RC, pg. Jaume I 362. Not. dors. : 1. *Donacio facta de castro de Leynia Raimundo Berengario de Ager per dominam Aurembiax, comitissam Urgelli*. 2. *Cartes de Senta Lizinia ¦et deuen ésser retudes¦ a·n Guillemó de Cardona*. 3. Il·legible. 4. *16, Armari de Urgell, sach A. N°92*.

A 1229 abril 26, trasllat per Guillem Ramon, escrivà : RC, pg. Jaume I 362 dup. Not. dors. : 1. *Donacio facta per comitissam Urgelli de castro [et] villa de Sancta Leynia*. 2. *3, Armari de Lleyda, sach F. N°265*.

B Segle XIX, Pròsper de Bofarull i Mascaró : RC, *Traslado de las escrituras en pergamino pertenecientes al reynado del Señor Don Jayme I^{o}*, vol. 1, f. 559r–561v.

[1] *Notum sit cunctis quod nos, domina Aurembiaix, Dei gracia comitissa Urgellensis, per nos et omnes successors nostros, bonis animis et spontaneis nostris voluntatibus, damus et cum hoc presenti instrumento publice confecto in·perpetuum tradimus vobis, Raimundo Berengarii* |[2] *de Àger, et successoribus vestris et cui vel quibus volueritis, castrum et villam de Sancta Leynia, cum ingressibus et exitibus et affrontacionibus et melioramentis cunctisque suis pertinenciis, et cum omnibus militibus et hominibus et feminis ibi habitantibus et* |[3] *habitaturis, et cum toto pleno jure et dominio ac potestate quam ibi habemus et habere debemus aliqua racione vel causa, et cum terris, alodiis, dominicaturis, heremis et populatis, et cum decimis et furnis, jovis, traginis, batutis, censsibus usaticis, pernis, servi-*|[4]*ciis, questiis, ademprivis placitis, firmamentis, stacamentis, toltis, forciis, nemoribus et garricis et carrigiis et venacionibus et pascuis et erbaticis et bovaticis et monedaticis, et cum hostibus et cavalcatis, et cum omnibus exitibus et redditibus* |[5] *que inde nobis exiunt et exire debent, amore vel vi, et que ad usum hominis pertinent et pertinere debent, et que ibi habemus et habere debemus aliqua racione vel causa, sicut melius et plenius dioci et scribi et intelligi potest ad comodum et* |[6] *salvamentum vestrum et vestrorum. Ut ab hac die in antea in qua hec scribitur carta predictum castrum et villam de Sancta Leynia, cum omnibus terminis et pertinenciis suis et cum aliis predictis et singulis, vos, prememoratus Raimundus* |[7] *Berengarii de Àger et vestri et quos volueritis habeatis, teneatis, possideatis et expletetis, ad dandum, vendendum, impignorandum, alienandum et quicquid volueritis in·perpetuum faciendum, franch, libere et quiete per vestrum proprium alodium. Et* |[8] *nos, Aurembiaix, comitissa Urgelli, et successoris nostri, erimus vobis, Raimundo Berengarii de Àger predicto et successoribus vestris quirentes et legitimi deffensores contra omnes personas. Et sic, cum hoc* |[9] *presenti instrumento, predictum castrum et villam de Sancta Leynia, cum omnibus terminis et pertinenciss suis, de jure et dominio nostro et nostrorum eicimus et abstraymus et in vestrum jus et dominium et tenedonem et* |[10] *corporalem possesionem vestram et vestrorum illud mitimus et tradimus per vestrum proprium alodium franchum et liberum per omnes vestras vestrorumque voluntates in·perpetuum faciendas*[a] *vestro bono intellectui et vestrorum, sine aliquo* |[11] *retentu nostro et nostrorum, quod ibi non facimus aliquo modo.* [b] *Renunciantes scienter et prudenter omni juri et legi et consuetudini et beneficio et auxilio scripto et non scripto nobis et nostris contra vos et* |[12] *vestros juvantibus tanquam hic specialiter enumerato. Item omnes milites et homines et feminas in dicto castro et villa de Sancta Leynia de jure et dominio nostro et nostrorum*

eicimus et abstraymus et in vestrum jus |13 *et dominium et tenedonem et corporalem possesionem vestram et vestrorum eos mitimus et tradimus in·perpetuum sine aliquo retentu nostro et nostrorum, quod in eis non facimus aliquo modo.* [c] *Et absolvimus et diffinimus eos penitus in·perpetuum* |14 *ab omni naturalitate et fidelitate et hominio quod nobis tenentur aliquo modo. Et mandamus eis quod vobis et vestris semper attendant et teneant se vobiscum contra nos et omnes alias personas in·perpetuum, et hoc veniant vobis et* |15 *vestris ita firmiter tenere et inviolabiliter observare, cum hominio et sacramento quod vobis faciant. Si qua, vero, huic presenti pagine defunt que aliquo tempore possent vobis vel vestris prodesse, semper intelligantur esse apposita ad* |16 *utilitatem vestram, ac si hic essent specialiter scripta. Et si qua apposita sunt que per cavillacionem vel nimiam juris subtilitatem vobis et vestris obbesse possent, illa volumus et concedimus ad vestrum comodum interpretari juxta* |17 *vestrum utilem intellectum et vestrorum.*

18 *Quod est actum IIII idus novembris, anno Domini MºCCºXXVIIIº.*

Sig+num domine Aurembiaix, Dei gracia comitisse Urgelli, que hoc firmamus et concedimus testesque firmare rogamus.

19 *Sig+num Guilelmi de Cervaria, sig+num Poncii de Cervaria.* [d] *Sig+num* [e] *mei, fratris Bernardi, abbatis Sanctarum Crucum, qui precibus comitisse prefate subscripsi.* [f] *Signum fratris +* [g] *Raimundi de Monteacuto, sig+num fratrum Bernardi* |20 *Figuera, testium.*

21 *Sig*(signe)*num Poncii de Clarisvallibus, qui hoc scripsit.*

[a] Ad lit.: *faciandas* [b] Aquí comença un fragment que manca a A [c] Aquí finalitza el fragment que manca a A [d] La signatura que segueix és d'una altra ma [e] El pal vertical de la creu acaba amb un cercle a cada extrem [f] La signatura que segueix sembla autògrafa [g] La creu és patada

17

24 juliol 1230

Constança [infanta d'Aragó] dona a Ramon Berenguer [IV] d'Àger, mentre ella visqui, els castells de Seròs, Aitona, Camarasa, Cubells, Segura, Monteró i Montgai.

▸ O GPC, cp. 141, núm. 73.
Not. dors.: 1. *23, Armari Comuns I, sach A.* 2. *Aquestes cartes són d·en Ramon Berenguer de Àger* [·· 9 ch ··].

α Segle XVIII : GPC, lligall 1146, plec *Segura*.

[1] *Notum sit cunctis quod ego, dompna Constancia, bono animo et spontanea mea voluntate, scienter et consulte, cum hoc presenti instrumento publice confecto, per me et omnes meos, dono et trado, |[2] titulo perfecte donacionis vobis, Raimundo Berengario de Àger et vestris, in tota vita mea, castrum et villam de Seròs, et castrum et villam de Aitona, et castrum et villam de Camarasa, et castrum |[3] et villam de Cubels, et castrum et villam de Segura, et castrum et villam de Montoró, et castrum et villam de Montgai.*

Cum omnibus hominibus et feminis habitantibus et habitaturis ibidem, tam s[arracenis] |[4] quam christianis, et cum hedificiis et tectibus ac fundamentis, et cum domibus et corrallibus de celo usque in abissum, cum furnis et navibus et aquis ac viis, cum pascuis et garrigiis, cum lignis et nemo-|[5]ribus, et cum pratis, cum jumentis et peccoribus, cum venacionibus et piscacionibus, cum aqueductibus et reductibus, cum montibus et planis, cum vallibus seu cumbis, et cum dominicaturis et censibus ac ¦pernis¦?, cum |[6] questiis, toltis, forciis, ademprivviis, cum leçdis, pedagiis, passaticis, portaticis, et cum placitis et staquamentis ac firmamentis, cum omnibus terminis suis cultis et incultis, heremis et populatis, cum |[7] rupibus et lapidibus, ac cum glebis et cum omnibus expletis tam presentibus quam futuris, et cum exitibus universis, et cum omnibus que ad usum hominis spectant et pertinent ac debent et possint |[8] ullatenus pertinere, et cum omnibus tenamentis et afrontacionibus sive terminacionibus suis, et cum omnibus in se habentibus intus et extra, et cum ingressibus et egressibus et melioramentis, |[9] cunctisque pertinenciis suis, cum omnibus eciam aliis et singulis que dici vel excogitari possint quecumque ad unumquodque castrorum et villarum predictarum et terminos suos et super hiis omnibus |[10] et singulis prenominatis habeo et habere debeo seu eciam habere possum et in michi vel meis proveniunt et debent ac possunt provenire gratis vel vi aliquo modo, cum toto loco et jure |[11] ac dominio meo pleno, et hec pro intellectu vestro et vestrorum.

Omnia siquidem supra dicta et singula, cum omnibus suis pertinenciis de toto posse, jure et dominio meo et meorum penitus eicio et extraho |[12] et in vestrum vestrorumque jus, posse et dominium mitto et transfero in vita mea tantum, ita ut predicta omnia et singula habeatis, teneatis, possideatis et expletetis potenter et in pace. |[13] Post vero vitam meam, omnia supra dicta et singula revertantur michi et meis sine aliquo contradictu et prolongamento. Promitto preterea quod hanc voluntatem non mutabo in tota vita mea, |[14] quod si forte facerem michi vel meis valere non possit, nec vobis neque vestris nocere. Et ut securior inde sitis, renuncio scienter omni exceptioni juris et facti totique |[15] rei preconveniende, omnique alii juris auxilio, divino et humano, scripto et non scripto, et eciam consuetudini [·· 4 ch ··] *et usatico Barchinone michi vel meis contra predicta vel eorum aliquod compe-|[16]tentibus vel competituris, tanquam hic specialiter enumeratis.*

Tactis corporaliter sacro sanctis IIII[or] evangeliis et cru+ce Domini, juro me omnia predicta et singula fideliter observa-|[17]turam et completuram et in aliquo non violaturam neque contraventuram nec machinaturam, per me vel per interpositam personam aliqua

racione, jure vel causa, sic Deus me adjuvet |[18] *et hec sacro sancta IIII*[or] *evangelia coram me posita et tacta.*

[19] *Quod est actum VIIII ¦kalendas¦ augusti, anno Domini M*[o]*CC*[o]*XXX*[o]*.*

Sig+num dompne Constancie, jurate, que hoc firmo et concedo et testes firmare rogo.

[20] *Sig+num Guiraldi Alaman, sig+num Guilelmi de Robione, sig+num Berengarii de Montpahó, militum, sig+num Raimundi de Liminana, testium.*

[21] *Sig*(signe)*num Dominici de Villa nova, qui hoc scripsit.*

18

circa 1250

Explicació sobre la descendència i successió de Guillem [IV] de Cervera. Inicialment va deixar tots els seus béns al seu fill Folc de Pontevés. Posteriorment, aquest va morir deixant un fill i quatre filles, i llavors Guillem [IV] de Cervera va redirigir els seus béns de Catalunya al seu nebot Ramon Berenguer [IV] d'Àger.

► O Madrid, Archivo Histórico Nacional, Sec. Clero, pergaminos, cp. 2362, núm. 14.

[1] *Notum sit cunctis quod dominus Guilelmus de Cervaria, habu¦it¦ uxorem dominam Lauram de Sancto Fultano, ¦de Provincia¦, et habuit ex ea duos filios, scilicet* |[2] *dominum Fulchonem de Pontevés, primum, et Raimundum de Cervaria, secundum. Mortua domina Laura [et]*[a] *d¦icto¦ Raimundo, secundo filio, dictus dominus Wilelmus de Cervaria vendidit* |[3] *Monoascham villam et alia castra multa Ospitalariis Sancti Johannis, quas hereditates habebat d¦ict¦us Wilelmus de Cervaria ex parte uxoris sue, dicte Laure.* |[4] *Set in procedente tempore dictus dominus Wilelmus intravit in ordinem Cisternenssium ¦licet monachus¦ professionem fecit testamentum. ¦In¦ suo testamento dimisit* |[5] *omnia que habebat in hoc mundo filio suo dicto Fulcho de Pontevés, set retinuit sibi red¦it¦us et fructus omnium hereditatum ad persolvenda debita* |[6] *sua per X annos. Set dictus Fulcho de Pontevés venit ad dominum Guilelm[um] dictum de Cervaria, patrem suum, et dixit ei, cum consanguineis suis, quod emen-*|[7]*deret sibi* [b] *et redderet hereditates quas vendidit in Provincia que fuere ex parte ¦matri¦s*[c] *sue, domine Laure, et de aliis hereditatibus faceret ad voluntatem* |[8] *suam. Set dominus Wilelmus dictus noluit hoc facere, immo dedit et concessit ei omnia que habebat ut dictum est. Et dictus Fulco numquam fuit sibi contrarius,* |[9] *set sustinuit. Set infra dictos X annos dictus Fulcho mortuus est, et dimisit vivum filium legitimum nomine Raimundum de Cervaria et IIII*[or] *filias, Lauram,* |[10] *Audiartz et Mabilia et B¦e¦atris, ut isti hereditarent in omnibus bonis suis que habebat vel debebat habere ex pa[r]te matris et patris sui, dicti* |[11] *Wilellmi, in Catalonia, et ex*

parte domine matris sue, dicte Laure, in Provincia. Set quia dictus dominus Wilellmus vixit postea V annos, in hoc spacio tem-|[12]poris[d] *dedit omni que habebat in Catalonia cuidam nepoti suo, filio sororis sue, nomine Raimundo Berengarii de Ager*[e] *et exhereditavit filium |[13] et filias dicti filii sui Fulci de Pontevés, et fecit dominus Wilelmus dictus hanc donacionem concedere domino regi, et insuper rogavit conventum Populeti, |[14] unde erat monachus quod ipsi monachi facerent similiter hanc donacionem, quia ipse non poterat quia professus erat. Et totus conventus respondit quod hoc |[15] nullo modo faceret, quod exhereditarent illos quos ipse hereditavit. Super hoc dictus Wilelmus dixit dicto nepoti suo nomine*[f] *Raimundo Berengarii quod |[16] ipse daret dicto conventu in unoquoque anno centum aureos de ipse eadem hereditatem*[sic]*, et concessit quod faceret, et propter hoc dictus conventus dictam dona-|[17]cionem concessit et fecit dicto Raimundo Berengario. Et super hoc mortuus est Wilelmus dictus de Cervaria, et in fine dierum suorum hanc in-|[18]juriam noluit restituere.*

[a] Afegit per l'editor [b] Duplicació: *sibi sibi* [c] Esmenat? [d] Duplicació: *tem-temporis* [e] Ad lit.: *Agent* [f] Ad lit.: *noomine*

19

7 agost 1253

Ramon Berenguer ⸢IV⸣ d'Àger dona a Bernat d'Àger el vassall Guillem de Puigverd junt amb la seva esposa Elicsenda, a qui estan subinfeudats el castell i la vila d'Àger. Aquesta donació es fa després que Ramon Berenguer ⸢IV⸣ d'Àger hagués venut aquests castell i vila al comte Àlvar d'Urgell amb l'aprovació de dit Bernat d'Àger. Ramon Berenguer ⸢IV⸣ d'Àger tenia aquest castell i vila en feu per dit Bernat d'Àger.

▸ O ACA, Diversos, Fons Montoliu. Pergamí, carta partida per *ABC ABC ABC*.

[1] *Noverint universi quod ego, Raimundus Berengarii de Àger, attendens liberalitatem quam vos, Bernardus de Àger erga me habetis, quia, precibus meis plurimis et |[2] instant⸢i⸣ necessitate et maxima comiditate*[sic] *mea, concessistis domino Alvaro, Dei gracia comiti Urgellensi, cum instrumento firmato, venditionem quam ipsi co-|[3]miti feci de castro et villa de Àger, que a vobis in feudum tenebam. Ideoque, cum hac presenti publica scriptura, in recompensatione tocius juris et do-|[4]minii quod in me, ratione illius castri, habebatis, dono et trado ac cedo vobis, dicto Bernardo de Àger et successoribus vestris in·perpetuum, Guilelm de Podio Viridi, |[5] militem, vel dominam Elicsendem, uxorem suam, cujus dictum feudum esse dinoscitur, qui ipsum castrum pro me in feudum similiter tenent, et totum jus, |[6] dominium, districtum et firmamentum que in ipsos, ratione illius castri, habeo et habere debeo sive possum. Absolvens ipsos in presenti a*

fidelitate, natu-|7ralitate et homagio et omnibus aliis quibuscumque michi tenentur respondere. Mittens et tradens eis in posse, jure et dominio vestro. Mandans eis |8 ut in continenti recipiant vos, Bernardum de Àger, ratione illius castri, in dominum suum proprium et naturalem, ut ab hac die in antea qua presens scribitur instrumentum |9 ipsi et successores sui teneant semper in feudum pro vobis et successoribus vestris ipsum castrum et villam, et donent vobis et vestris successoribus po-|10testatem de ipso castro et villa, irati et paccati, quando et quocienscumque volueritis aut mandaveritis, pro ut in Catalonia de consuetudine di-|11noscitur observari. Sine aliqua retencione comitis Urgellensis, non obstante aliqua contradiccione ipsius comitis vel ejus successorum, quod nisi fecerint |12 possitis ipsos et eorum successores impetere et inculpare, sicut ego possum.

Ego, vero, dictus Guilelmus de Podio Viri[di] [a]*, habito super hoc speciali mandato ab ipso |13 Raimundo Berengarii, recipio vos, dictum Bernardum de Àger, in dominum meum proprium et naturalem racione ipsius castri et ville de Àger, et recipio etiam |14 a vobis idem castrum et villam in feudum tanquam a vobis et vestris semper habitum et possessum. Quod castrum et villam ego et successores mei tenebimus in |15* ¦·· 3 ch ··*ate*¦ *semper decetero in feudum secundum consuetudinem Catalonie pro vobis et successoribus vestris. Et dabimus semper vobis et successoribus vestris potestatem |16 de eode[m c]astro et villa, sine aliqua mei et meorum retencione, non obstante aliqua contradiccione dicti comitis vel suorum successorum, quando et quociens-|17cumque a vobis et successoribus vestris requisiti fuerimus. Et ut tucior inde sitis, tradens me ipsum vobis, dicto Bernardo de Àger, in hominem |18 vestrum proprium ore et manibus secundum usaticum Barchinone omnia predicta attendere et complere et in aliquo non violare.*

Quod est actum VII idus augusti, an-|19no Incarnacionis Christi M^oCC^oL^o tercio.

Sig+num Raimundi Berengarii de Àger, [b] *Guilelmi de Podio Viridi, qui hoc concedimus et firmamus firmarique ro-|20gamus.*

Sig+num Raimundi de Cervaria, sig+num Petri de Yvarcio, militum, sig+num Thomasii de Sancto Clemente, sig+num Jordani de Sebra, civium Ilerdensium, |21 sig+num Petri Carbonelli, rectoris ecclesie Sancti Laurencii, testium Raimundi Berengarii.

22 *Berengarius Bardina, notarius publicus Ilerdensis scripsit hoc, et hoc* ¦*sig*¦ (signe) ¦*num* ·· 4 ch ··¦.

[a] Ad lit.: *Podio Viri* [b] Espai en blanc d'amplada adient per a *sig+num*

20

[Benavarri], 25 maig 1325

Guillem Quilis, justícia de Benavarri, encarrega la tutoria de Pere, Ramon,

Beatriu i Bernat, fills pubills del difunt Bernat d'Àger, a Ròmia, esposa de dit Bernat i mare de dits pubills. Això es fa a instància del cavaller Ramon d'Àger, oncle de dits pubills, que havia renunciat a dita tutoria a causa d'una malaltia.

× A 1327, abril, 4, còpia autenticada per Ramon (cognom no identificat), notari de Lleida, i subscrita per Guillem de Boix i Pere de Prats, notaris de Lleida.

► B 1329, juliol, 4, còpia autenticada per Nicolau Nadal, notari de Lleida, i subscrita per Arnau de Puig i Guillem de Boix, notaris de Lleida., *ex* A : *Ag*, A 1289. Not. dors.: ¦2¦[a] *Traslat de quant na Ròmia, uxor Bernedí de Àger. quondam, fonch instituïda tutora y curadora de ¦sos¦ fills. Fet VIIIº kalendas juni, anno MºCCCºXXVº.*

α 1766/68, Jaume Caresmar : *Ag*, Co 1289.

β 1768/70, Jaume Caresmar : *Ag*, Re 1248.

[2] *Noverint universi quod coram honorabili Guilelmo Quiliz, justicia in Benavare et in illis partibus pro honorabili Galaciano de Tarba, procuratore* |[3] *generali in comitatu Ripacurcie pro excellentisimo domino infante Petro, comite Ripacurcie, comparuit honorabilis Raymundus d·Àger, miles, avunculus, proximus et amicus Petri et Raymundi, Beatricis et Bernardi, pupillorum filiorum honorabilis* |[4] *Bernardi d·Àger, deffuncti, et domine Romie, viventis, uxoris dicti Bernardi d·Àger. Et dixit et asseruit quod cum ipse renunciaset tutorie predictorum filiorum dicti Bernardi d·Àger racione infirmitatis quam patitur dictus Raymundus d·Àger, ideo, petivit dictis pupillis,* |[5] *tutore carentibus, et eorum bonis tutorem ydoneum dari et asignari, ut eorum bona mala aministracione valeant deperire, et requisivit Guilelmum Quiliç, justiciam predictum, ut daret et asignaret in tutricem dictis pupillis honorabilem dominam* |[6] *Romiam predictam, matrem dictorum filiorum suorum et dicti Bernardi d·Àger.*

Et Guilelmus Quiliz, justicia predictus, visa requisicione dicti Raymundi d·Àger et aliquorum amicorum dicti Bernardi d·Àger, atendens postulacionem predictam, asignavit domi-|[7]*nam Romiam, matrem dictorum pupillorum in tutricem dictis pupillis et bonis eorum in hunc videlicet modum, quod de omnibus bonis mobilibus et inmobilibus Petro et Raymundo, Beatrici et Bernardo, pupillis predictis, pertinentibus et* |[8] *pertinere debentibus faciat legitime inventarium, et personas ipsorum pupillorum tueatur, nutriat et bonis moribus instruat et bono eorum procuret, reguat fideliter et administret, utilia eis procurando et inutilia penitus evitando,* |[9] *et de gestis et administratis per eam de bonis dictorum Petri et Raymundi, Beatricis et Bernardi, pupillorum, reddat et restituat eisdem pupillis cum ad tempus adoloscentie pervenerint, aut justicie bonum compotum et legitimam morem* |[10] *et eaque reddito compoto de predictis bonis cum suo augmento si superfuerint predictis pupillis restituat sive fraudet, et omnia alia faciat que diligens tutrix circa cautelam sibi comisam debet facere et tenetur.*

Et |[11] *ego, vera Romia predicta, recipio gratanter a vobis, dicto justicia, tutelam dictorum Petri et Raymundi, Beatricis et Bernardi predictorum, et administracionem*

bonorum suorum sub modis et condicionibus supra dictis convenio et bona fide promito |[12] vobis, dicto justicie, recipienti nomine dictorum pupillorum, predicta omnia et singula facere, atendere et complere fideliter prout expresa sunt superius et notata, et que diligens tutrix circa tutelam sibi comisam facere tenetur atque |[13] debet. Pro quibus omnibus et singulis a me firmiter atendendis ac complendis obliguo, titulo firmi pignoris, trado vobis, dicto justicie, nomine dictorum pupillorum, omnia bona mea mobilia et inmobilia, specialiter et generaliter, ubique habita et[a] |[14] *habenda. Et tactis a me propria manu mea corporaliter et libenter sanctis quatuor evangelis, et cru+ce Domini, juro predicta omnia et singula atendere et complere et in aliquo non contravenire. Sic Deus me adjuvet et hec sancta Dey* |[15] *evangelia coram me posita.*

Quod est actum octo kalendas junii, anno Domini millessimo trecentessimo vicessimo quinto, presentibus testibus Portolesio de Bayonna et Raymundo Maça, vicinis de Benavare.

[16] *Sig*(signe)*num Bernardi de l·Abadia, notarii publici de Benavare, qui hoc scripsit, cum supra posito in secunda linea, ubi dicitur "Petro", et eciam supra posito in* ?? *linea, ubi dicitur "pupillis".*

[a] Duplicat a l'inici de la línia següent

21

21 juny 1329

Ròmia, viuda de Bernat d'Àger, conjuntament amb el seu fill hereu, Pericó d'Àger, venen a l'abat d'Àger una part de les cases o corrals que tenien al castell d'Àger, El preu de la venda és de 300 sous jaquesos, la qual quantitat és suplementada amb 66 sous i 8 diners jaquesos que l'abat d'Àger ha pagat per raó del terç de dita venda al conseller de l'infant Jaume, comte d'Urgell i vescomte d'Àger.

- ▸ O *Ag*, A 1438. Not. dors.: 4ª *La àpocha dels CCCLXVI sous VIII dinés de la compra del arcade, alna y quartó y mitg y un p⌊a⌉l⌊m⌉ per l·abat Andreu ⌊en⌉ l·any ⌊pª ???⌉ julii, anno MºCCCº XXVIIII.*
- α 1766/68, Jaume Caresmar : *Ag*, Co 1438.
- β 1768/70, Jaume Caresmar : *Ag*, Re 1059. Conté un error en la data, ja que diu 1306 en lloc de 1329.

[1] *Noverint universi quod nos, Romia, uxor quondam Bernardi de Àger, olim militis, et Periconus de Àger, filius quondam et heres universalis dicti* |[2] *Bernardi de Àger, per nos et nostros, confitemur et in veritate recognoscimus vobis, reverendo domino dompno Andree, Dei gracia abbati Agerensi, presenti, et vestris,* |[3] *quod vos dedistis nobis, et*

nos a vobis numerando habuimus et recepimus, trecentos sexsaginta et sex solidos et octo denarios Jachenses, videlicet tr-|[4]escentos solidos Jachenses pro quibus vobis vendidimus, et vos a nobis emistis, quandam archatam et unam alnam et unum quartonum et medi-|[5]um et unam polizatam domorum nostram [a] *sitarum in castro Agerense, cum antuxano sive pati ante posito archate, alne, uno quartono et me-|[6]dio et una polizata, cum publico instrumento quod notarius infra scriptus scribi fecit, et sexsaginta et sex solidos et octo denarios Jachenses, quos dedistis nomine nostro |[7] Ferrario de Apilia, consiliario domini regis ac procuratori generali domini inffantis Jacobi, Dei gracia comitis Urgellensis et vicecomitis Agerensis, racione |[8] tercii dicte vendicionis. Unde bene contenti sumus. Quare renunciamus scienter excepcioni non facte vendicionis predicte et non tradite peccunie de ma-|[9]ndato et voluntate nostra, et non habite et non numerate, et doli et in factum.*

Quod est actum undecimo kalendas julii, anno Domini millesimo trecentesimo vi-|[10]cesimo nono.

Sig+num domine Romie, uxoris quondam Bernardi de Àger, olim militis, sig+num Periconi de Àger, filii quondam et heredis |[11] universalis dicti Bernardi de Àger, predictorum, qui hoc concedimus et firmamus, firmarique rogamus.

Sig+num Raymundi C⌊uin⌈?a, vicini, sig+num Bernardi |[12] de Sarranyana, mercatoris Ilerdensis, testium.

Sig (signe) *num Nicholay Natalis, notarii publici Ilerensis, qui hoc scripsit.*

[a] Pro *nostrarum*

22

Benavarri, 3 novembre 1338 – Àger, 6 novembre 1338

Ròmia, viuda del cavaller Bernat d'Àger, conjuntament amb el seu fill hereu, Pericó d'Àger, i Ramonet, germà del precedent, venen a l'abat d'Àger una part de les cases o corrals que tenien al castell d'Àger. Se'n donen les afrontacions i les mides.

► O *Ag*, A 1302. Not. dors.: *Carta de la compra del stable, pay ller e corral que lo reverend senyor abbat Hugo comprà del castlà major de Àger, situats dins lo castell de Àger. Feta a III de nohembre 1338. A·y ferma del com⌊pt⌈?e de Urgel.*

α 1766/68, Jaume Caresmar : *Ag*, Co 1302.

β 1768/70, Jaume Caresmar : *Ag*, Re 1307.

Inclou signatura comtal feta a Balaguer, 4 setembre 1342.

[1] *Noverint universi quod nos, Romia, uxor Bernardi de Agere, condam militis et castlani Ageris, Periconus de Agere, filius et heres universalis dicti Bernardi de Agere, et Raymundetus, frater dicti* |[2] *Periconi*[a], *filiique comunes Bernardi et mei, Romie, conjugum predictorum, per nos et omnes nostros, ex certa sciencia et consulta, de assensu et voluntate incliti domini inffantis Jacobi, Dei gracia comitis Urgelli,* |[3] *et vicecomitis Agerensis, quisque nostrum in solidum, cum tstimonio hujus presentis publici instrumenti, vendimus, tradimus de presenti et imperpetuum concedimus, titulo perffecte et irrevocabilis vendicionis,* |[4] *vobis, reverendo domino Hugoni, Dei gracia abbati Agerensi, et successoribus vestris ac ecclesie Agerensi, et vobis, notario infrascripto recipienti et stipulanti legitime nomine dicti domini abbatis, et* |[5] *successorum suorum ac ecclesie Agerensi imperpetuum***,** *quandam partem domorum nostrarum seu corralium cum introytu suo et patio eis contiguo, quas dictus Bernardus de Agere condam habebat et nos* |[6] *habemus in castro Ageris, et eas in feudum tenebat, et residuum dictarum domorum nostrarum seu corralium nos in feudum tenemus pro inclito domino inffante Jacobo, comite Urgellense* |[7] *et viçecomite Agerense predicto.*

Que quidem pars dictarum domorum seu corralium vobis per nos vendita est signata et limitata nunc tempore dicte vendicionis, videlicet quod versus partem valli |[8] *Ageris habet dicta pars corralium seu domorum in longum a pariete claustri monasterii usque ad portam turris, quam nobis retinemus, sex alnas et unum quartum ad rectam alnam Ageris,* |[9] *et versus turrem majorem a pariete dicti claustri usque ad columpnam cujusdam finestre habet quinque alnas ad dictam alnam. Et affrontat dicta pars vobis vendita, cum introytu* |[10] *suo et patio ei contiguo, ex una parte in claustro monasterii predicti, et de alia in domibus seu corrali nostrorum, venditorum predictorum, et de alia in valle seu muro castri Agerensis, et de* |[11] *alia cum graneriis comunibus et via publica per quam intratur ad domum Gizperti de Apilia. Quam quidem partem dictarum domorum seu corralium vobis venditam sic signatam et limi-*|[12]*tatam, ex abissu usque ad capud turris veteris qui nunc ibi est cum quo conffrotatur, ita quod altius operam facere aut aliquid operari minime valeatis, francham et liberam ab introytu,* |[13] *quem per eam nobis non retinemus, ad dictam aliam partem nostram nec aliquam aliam servitutem***,** *vendimus, tradimus et transferimus vobis, dictis emptoribus et vestris, pro ducentis* |[14] *et quinquaginta solidis Jacchensium, quos omnes jam a vobis habuisse et recepisse, numeracione continua confitemur. Unde vestri bene paccati et contenti sumus ad totam voluntatem* |[15] *nostram.*

Quare, renunciamus scienter excepcioni non facte vendicionis predicte et non habite seu non numerate dicte peccunie, et doli et accioni in factum, et beneficio dividende |[16] *accionis et nove constitucionis, tam in sequentibus quam in premissis. Et si forte predicta vendicio valet plus, vel in futurum valebit, precio supra dicto, parum vel plurimum, quo-*|[17]*quomodo, totum illud, quantumcumque sit, ex nostra mera liberalitate, titulo perffecte et irrevocabilis donacionis facte simpliciter inter vivos, damus, tradimus et concedimus vobis, dictis empto-*|[18]*ribus et vestris, ad omnes vestras vestrorumque volun-*

tates inde penitus perpetuo faciendas. Renunciantes scienter illi juri quod decepcionem prohibet ultra dimidiam justi precii, et omni |[19] beneffìcio minoris precii. Et cum hoc eodem publico instrumento, ex omni nostro nostrorumque jure, posse, dominio, tenedone et corporali possessione, predictam partem domorum seu corralium supra |[20] signatam, limitatam seu mensuratam quam vobis vendimus, eycimus penitus et extrahimus ipsamque in vestrum vestrorumque jus, posse, dominium, tenedonem et corporalem possessionem mitimus et tra-|[21]dimus ac omnino fransferimus de presenti. Confitentes nos predicta que vobis vendimus interim loco et nomine vestro tenere et possidere donec ipsorum nactus fueritis corporalem possessionem |[22] quam intrandi et apprehendendi acque percipiendi deinceps quando volueritis, vobis plena sit licencia et potestas, ut ab hac die in antea qua presens scribitur instrumentum vos, dicti |[23] emptores et vestri et quos volueritis predicte que vobis vendimus habeatis, teneatis, possideatis et ecpletetis, ad vendendum, dandum, impignorandum et alienandum |[24] et ad omnes vestras vestrorumque voluntates inde penitus perpetuo faciendas. Salvo tamen quod si dictam partem domorum seu corralium umquam vendere vel impignorare |[25] volueritis, id dicto domino Jacobo, Dei gracia comite Urgellensi et viçecomite Agerensi qui nunc est et successoribus suis qui pro tempore fuerint decem diebus ante scire faciatis, que |[26] si retinere voluerint per quantum et persona alia habeant, sin autem facite semper omnes vestras vestrorumque voluntates cuilibet perpetuo faciendas. Et sic, nos, venditores et nostri facie-|[27]mus semper vos, dictos emptores et vestros predicta que vobis vendimus habere, tenere, paciffice possidere et expletare in pace. Et faciemus semper inde vobis et vestris bonam |[28] salvetatem et legitimam garenciam et eviccionem, ante causam, in causa et post causam, in jure et extra jus ubique, nostris propriis sumptibus et expensis, absque omni |[29] dampno, gravamine, expensa et missione vestri et vestrorum, contra omnes personas, excepta potestate terre. Pro garencia autem et eviccione et aliis predictis obligamus |[30] vobis, dictis emptoribus et vestris, omnia bona nostra, et cujusque nostrum, mobilia et imobilia, specialiter et generaliter, ubique habita et habenda.

Quod est actum in loco de Benavarre, |[31] tercio nonas novembris, anno Domini millesimo trescentesimo tricesimo octavo.

Sig+num Romie, uxoris Bernardi de Agere, condam, sig+num Periconi de Agere, |[32] sig+num Raymundeti de Agere, predictorum, qui hec firmamus et laudamus.

Sig++na Bernardi d·Àger, spurii, filii Bernardi d·Àger, condam, et Anthonii d·Ayschles, habita-|[33]toris de Pinçà, testium firme dicti Periconi de Agere.

Sig++na Jacobi de Box et Raymundi Ferrarii, habitatorum Ageris, testium firme dicte domine Romie, que predicta |[34] firmavit in villa Ageris nonas novembris, anno predicto.

Sig++na Petri Lena, rectoris ecclesie Sancti Vincencii Ageris, et Petri Arnaldi Cerdà, habitatoris dicti loci, testium |[35] firme dicti Raymundeti de Agere, qui predicta firmavit VIII° idus novembris, anno quo supra.

Signum (signe comtal) *infantis Jacobi, illustrissimi domini Alfonsi, bone memorie regis Aragonum, filii, Dei gracia comitis Urgelli et vicecomitis Agerensis, qui ad suppli-*|[36]*cacionem venerabilis Guilelmi, abbatis dicti monasterii, hanc vendicionem concedimus et firmamus, salvo tamen in omnibus jure nostro ac etiam sine juris* |[37] *prejudicio alieni, appositum hic de mandato nostro per dilectum notarium et sigilla nostra tenentem Bernardum de Corronibus, in cujus manu et posse hanc* |[38] *firmam fecimus in civitate Balagarii IIIIº idus septembris, anno Domini MºCCCºXLº secundo. Et ideo, ego, dictus Bernardus de Corronibus, notarius et tenens sigilla predicta, et regia auctoritate* |[39] *notarius publicus per totam terram et dominacionem domini regis Aragonum, hanc firmam per dictum dominum infantem factam manu propria et sig*(signe)*num meum hic apposui in testimonium* |[40] *premissorum die et anno predictis, presentibus testibus nobili Guilelmo de Bellera, majordomo, Garsia de Sancto Paulo, rectore ecclesie Balagarii, consiliariis, Petro Guitar-*|[41]*di, et Guilelmo Barba, judicibus curie domini infantis predicti.*

Sig(signe)*num mei, Petri Cardoneti, notarii publici per totam terram et dominacionem illustrisimi domini regis Aragonum, qui hoc scribi feci,* |[42] *predictis interfui, et auctoritate ipsius clausi, cum rasso et emendato in secunda linea, ubi dicitur "Periconi".*

[a] Esmenat

A Índex onomàstic

Aquest índex inclou tant topònims com antropònims. Els topònims els escrivim en lletra *inclinada* (que difereix de la *itàlica*). Els antropònims els escrivim en lletra normal, llevat de les entrades que no comencen per un cognom sinó per un nom, les quals distingim mitjançat lletra **negreta**. Quan es tracta de grafies antigues que difereixen de la grafia actual, o que no han sobreviscut fins l'actualitat, llavors usem lletra de tipus *Palatino Italic*, tant si es tracta de topònims com d'antropònims.

En els dos casos, l'entrada pot estar suplementada amb una indicació de localització, la qual posem entre parèntesis, i/o una indicació de funció, la qual posem a continuació d'un punt volat. La indicació de localització la utilitzem per a situar un topònim dins d'una entitat geogràfica més àmplia. En el cas dels antropònims, la indicació de localització especifica una població; aquesta pot ser el lloc on residia la persona en qüestió o bé on tenia propietats.

Els noms han estat normalitzats per tal de poder reunir totes les variacions referents a un mateix lloc o persona. Les distincions entre persones homònimes són temptatives.

Els números en tipus normal són números de pàgina, mentre que els que estan en negreta són números de document.

B Notació

Taula A. Signes utilitzats en la transcripció de textos

Notum sit cunctis	text transcrit
quod ego, Guilelma,	lletres abreujades (en color gris)
uxor B.ₒ de Castell.ₒ,	abreviatures no desenvolupades
dono a·n Gilabert de Roda	contracció aliena a l'ortografia actual
trametet-nos	guionet normalitzat en lloc d'espai
unam bar¦cariam¦ sitam	lectura incerta
in parrochia [Sancte Eug]enie,	restitució d'un fragment perdut
quam ego [compar]avi	restitució incerta d'un fragment perdut
scu[ti]fero[a],	addició o correcció de l'editor (amb nota explicativa)
alias Se??c.	lletres no resoltes
Adam Rossell |*alias de Guilaniu*|,	addició interlinear, a línia seguida o mitjançant una crida
[·····]	fragment no resolt
[·· 23 ch ··]	longitud aproximada, en caràcters

Taula B. Signes utilitzats en les taules de tradició

O (O' ...)	original(s)
P	exemplar primerenc no pròpiament original
A, B ...	còpies manuscrites
a, b ...	edicions impreses
α, β ...	regestos, extractes i casos similars
▸	exemplar bàsic
▹	exemplar auxiliar
×	exemplar perdut (localització desconeguda)
*	exemplar postulat

Taula C. Signes utilitzats en l'esquema genealògic

✻	naixement
⚭	matrimoni
2⚭	matrimoni, segones núpcies
†	mort
✉	testament
⟶	fill o filla
↓	vegeu més avall, a la següent generació
∼1233	vers 1233
<1233	abans de 1233
>1233	després de 1233
1233/38	entre 1233 i 1238
1233–38	des de 1233 fins a 1238
↓	fill o filla, usualment hereu o pubilla
↯	hereu o pubilla quan no es tracta d'un fill; usualment és un nebot o neboda
⇣	filiació dubtosa

C Fonts i bibliografia

[*Abarca*] Ana Francisca Abarca de Bolea, Mur y Castro, 1655. *Catorze Vidas de Santas de la Orden del Cister*. Zaragoza: Herederos de Pedro Lanaja y Lamarca.

[*ACB*] Ignasi J. Baiges, Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (directors), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Pere Galceran, Margot Pons, Núria Sadurní, Alberto Torra, 2010. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, volum 1, volum 2, volum 3 i volum 4. Barcelona, Fundació Noguera.

[*ACS I*] Antoni Llorens i Solé, 1992–93. Els documents dels segles X i XI de l'Arxiu Capitular de Solsona. *Urgellia*, vol. 11, p. 301–486.

[*ACS II*] Antoni Bach i Riu, 1996-97. Els documents del segle XI de l'Arxiu Capitular de Solsona. *Urgellia*, vol. 13, p. 37–334.

[*ACU I*] Cebrià Baraut i Obiols, 1979–1193. [Els documents de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell (segle IX–1200)]. *Urgellia*, vol. 2, p. 7–145; vol. 3, p. 7–166; vol. 4, p. 7–186; vol. 5, p. 7–158; vol. 6, p. 7–243; vol. 7, p. 7–218; vol. 8, p. 7–149; vol. 9, p. 7–312; vol. 10, p. 7–349; vol. 11, p. 7–160.

[*ADS*] Antoni Bach Riu, 2002. *Diplomatari de l'Arxiu Diocesà de Solsona*, volum 1 i volum 2. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Àger SP*] Església de Sant Pere d'Àger. Pergamins. Usem les següents abreviatures (vegi's [*Vallverd*]): A · Àger; B · Barcelona; L · Lleida; Ct · Cartulari; Co · Compendi de Jaume Caresmar; Re · Resumen de Jaume Caresmar.

[*AHN*] Archivo Histórico Nacional (Madrid), secció Clero.

[*Alonso 2007*] Raquel Alonso Álvarez, 2007. Los promotores de la Orden del Císter en los reinos de Castilla y León: familias aristocráticas y damas nobles. *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 37, p. 653–710.

[*Altisent 1993*] Agustí Altisent, 1993. *Diplomatari de Santa Maria de Poblet, I. 960–1177*. Barcelona.

[*Bach 2002*] Antoni Bach i Riu, 2002. *Montmajor i el seu comú*.

[*Baury 2013*] Ghislain Baury, 2013. Las monjas Cistercienses, sus patronos y la orden en Castilla (siglos XII y XIII). *Mosteiros Cistercienses* (ed. J. Albuquerque; Alcobaça), tom III, p. 35–46.

[*Bellpuig Cart*] Jaume Caresmar, 1752–1758. *Cartophylacium ecclesiæ Sanctæ Mariæ Bellipodii Avellanarum ordinis canonicorum præmonstratensium*.

[*Benseny 2015*] Laura Benseny i Cases, 2015. *Ramon Berenguer d'Àger en el regnat de Jaume I*. Treball de Fi de Grau, Univ. Autònoma de Barcelona.

[*Bertran 1978*] Prim Bertran, 1978. Dolça, comtessa d'Urgell, i els orígens del monestir de les Franqueses. *Urgellia*, vol. 1, p. 291–300.

[*Boix 1996*] Jordi Boix i Pociello, 1996. Castell d'Estopanyà. *Catalunya Romànica* (dir. A. Pladevall; Barcelona), vol. 16, p. 361–363.

[*Bonet Sanmartí 2018*] Maria Bonet, Montserrat Sanmartí, 2018. *Els hospitalers al Pallars i a l'Urgell (segles XII–XIII). Diplomatari. Comandes i societat.* Univ. de Lleida.

[*Cardona AD*] Francesc Rodríguez Bernal, 2016. *Col·lecció diplomàtica de l'Archivo Ducal de Cardona (965–1230)*. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Casbas*] Agustín Ubieto Arteta, 1966. *Documentos de Casbas*. València, Anúbar.

[*Cateura 1997*] Pau Cateura Bennàsser, 1997. *Mallorca en el segle XIII.* Palma de Mallorca, el Tall.

[*Cavero 2021*] Gregoria Cavero Domínguez, 2021. Aristocracia femenina y monasterios cistercienses hispanos (1140-1199): fundar para gobernar. *Il Tarlo dello Storico* (ed. R. Mucciarelli e M. Pellegrini), tom I, p. 55–86.

[*Chesé 2011*] Ramon Chesé, 2011. *Col·lecció Diplomàtica de Sant Pere d'Àger fins 1198*, volum 1 i volum 2. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Cingolani 2022*] Stefano M. Cingolani, 2022. Monarcas infieles: amantes e hijos ilegítimos en la Corona de Aragón, desde Ramón Berenguer IV a Jaime II (1131-1327). *España Medieval*, 45: 261–286.

[*Costafreda 2020*] Virgínia Costafreda, 2020. Oruça i Mir de Ponts, tronc d'un llinatge de repobladors del comtat d'Urgell (segles X–XI). *Urtx*, 34: 145–171.

[*DCVB*] Antoni M. Alcover, Francesc de B. Moll, 1930–1962 (1a edició), 1978–79 (2a edició). *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 volums). Palma de Mallorca.

[*Domingo 2007*] Dolors Domingo, 2007. *A la recerca d'Aurembiaix d'Urgell.* Univ. de Lleida.

[*du Cange*] Charles du Fresne, sieur du Cange, 1678 (1a edició) – 1954 (5a edició). *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*.

[*Feliu 2010*] Gaspar Feliu i Monfort, 2010. Origen i primers temps de la nissaga dels Anglesola. *Anglesola. Estudis sobre la vila i la nissaga* (Actes de la jornada de treball XXXIX, Anglesola, 2009; Grup de Recerques de les Terres de Ponent), p. 195–222.

[*Fernández-Xesta 1991*] Ernesto Fernández-Xesta y Vázquez, 1991. *Un magnate catalán en la corte de Alfonso VII. Comes Poncius de Cabreira, princeps Çemore.* Madrid: Prensa y Ediciones Iberoamericanas.

[*Ferrer 2009*] M. Teresa Ferrer i Mallol, Manuel Riu i Riu (directors), 2009–18. *Tractats i negociacions diplomàtiques de Catalunya i de la Corona catalanoaragonesa a l'edat mitjana* (volums I.2 i I.2). IEC.

[*Fité Bolós 1994*] Francesc Fité i Llebot, Jordi Bolós i Masclans, 1994. Camí de Terradets. *Catalunya Romànica* (dir. A. Pladevall; Barcelona), vol. 17, p. 160.

[*Fité González 2010*] Francesc Fité i Llevot, Eduard González i Montardit, 2010. *Arnau Mir de Tost. Un senyor de frontera del segle XI.* Univ. de Lleida.

[*Fons Montoliu*] Fons del Marquès de Montoliu. Arxiu de la Corona d'Aragó.

[*Font 1969*] Josep M. Font i Rius, 1969. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, vol. 1. CSIC.

[*Fontette 1966*] Micheline de Fontette, 1966. *Les Religieuses à l'âge classique du droit canon: Recherches sur les structures juridiques des branches féminines des ordres.* Paris: Vrin.

[*Gascón 2021*] Carles Gascón Chopo, 2021. Els testaments del segle XIII de l'Arxiu Capitular d'Urgell: Fons de pergamins i cartulari de la catedral. *Urgellia*, vol. 20, p. 447–543.

[*González 2015*] Eduard González i Montardit, 2015. *100 nobles senyors de l'entorn d'Arnau Mir de Tost*. Àger: Fundació Arnau Mir de Tost.

[*Gonzalvo Salas 1998*] Gener Gonzalvo Bou, Manel Salas Flotats, 1998. Guillem IV de Cervera, cavaller i monjo de Poblet. *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 28, p. 405–418.

[*GPC*] Gran Priorat de Catalunya. Si no es diu el contrari, es refereix a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, secció d'Ordes Religioso-Militars. En cas contrari indiquem l'ubicació en qüestió, que pot ser l'Arxiu Capitular de Barcelona o bé l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

[*Huici Cabanes*] Ambrosio Huici Miranda, M. Desamparados Cabanes Pecourt, 1976–2017. *Documentos de Jaime I de Aragón* (7 volums). Ediciones Anubar, Col. Textos Medievales, vol. 49, 50, 51, 55, 77, 99, 100.

[*LFM*] Francisco Miquel i Rosell, 1945. *Liber feudorum maior · Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*. Barcelona, CSIC.

[*Ll Feits*] Ferran Soldevila, Jordi Bruguera, M. Teresa Ferrer, 2007. *Les quatre grans cròniques. I: Llibre dels feits del rei en Jaume*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

[*Miret 1904*] Joaquim Miret i Sans, 1904. El més antig text literari escrit en català, precedit per una collecció documents dels segles XIè, XIIè i XIIIè. *Revista de Bibliografia Catalana*, núm. 7, p. 5–45.

[*Miret 1910a*] Joaquim Miret i Sans, 1910. *Les cases de templers y hospitalers en Catalunya*. Barcelona.

[*Miret 1910b*] Joaquim Miret i Sans, 1910. Notes per la biografia del trovador Guerau de Cabrera. *Estudis Universitaris Catalans*, vol. 4, p. 299–331.

[*Monjo 2005*] Marta Monjo i Gallego, 2005. Noves aportacions a la genealogia de la família Montcada, senyors de la baronia d'Aitona. *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, vol. 26, p. 327–343.

[*Mora 2010*] Xavier Mora Giné, 2010. *Un poble del comtat d'Urgell: Alberola*. Univ. de Lleida.

[*Mora 2021a*] Xavier Mora Giné, 2021. *Notes històriques sobre Tragó de Noguera*.

[*Mora 2021b*] Xavier Mora Giné, 2021. *Jaume d'Alaric i els seus possibles orígens*.

[*Ordeig 2001*] Ramon Ordeig i Mata, 2001. Cel·les monàstiques vinculades a Guifré el Pelós i a la seva obra repobladora (vers 871–897). *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, vol. 22, p. 89–119.

[*Piquer 1967*] Josep Joan Piquer i Jover, 1967. *Catalunya Cistercenca. Petit intent de localització dels cenobis cistercencs catalans*. Hermandad Cisterciense de Santa María de Vallbona.

[*Piquer 1968*] Josep Joan Piquer i Jover, 1968. *El senyoriu de Verdú*. Tarragona: Real Societat Arqueològica.

[*RC*] Reial Cancelleria. Arxiu de la Corona d'Aragó.

[*Roda*] Núria Grau Quiroga, 2010. *Roda de Isábena en los siglos X–XIII*. Zaragoza, Inst. Fernando el Católico.

[*Rosselló 2007*] Guillem Rosselló Bordoy, 2007. *Documents cabdals del Regne de Mallorca* (3 volums). Palma de Mallorca, Parlament de les Illes Balears.

[*Sancho Sales Alegría 2019*] Marta Sancho Planas, Jordina Sales-Carbonell, Walter Alegría Tejedor, 2019. Santa Cecilia de Els Altimiris (Sant Esteve de la Sarga, Lleida): Un monasterio de montaña entre la antigüedad tardía y la temprana Edad Media. *El cristianisme en l'Antiguitat Tardana. Noves perspectives* (ed. Jordi López Vilar; Univ. Rovira i Virgili, Institut d'Estudis Catalans), p. 225–234.

[*Sans 2002*] Josep M. Sans i Travé, 2002. *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154–1185)*. Lleida: Pagès.

[*Sans 2006*] Josep M. Sans i Travé, 2006. *Arnau de Torroja: Un català mestre major de l'orde del Temple (1118/1120?–1184)*. Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres.

[*Sansalvador Peidró 1998*] Josep Sansalvador, Eliseu Peidró, 1998. *El romànic poc conegut de l'Alt Urgell*.

[*Sarobe 1998*] Ramon Sarobe Huesca, 1998. *Col·lecció Diplomàtica de la Casa del Temple de Gardeny (1070–1200)* (2 volums). Barcelona, Fundació Noguera.

[*Serra 1908*] Joan Serra Vilaró, 1908. Don Jaume lo Conqueridor y en Guerau de Cabrera. *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 4, p. 303–305.

[*Siscar Esp*] Ramon de Siscar i de Rocabruna, finalitzat vers 1806. [Llibre d'Espectàncies]. En poder dels darrers descendents de la família. Esborrany a Agramunt, Arxiu Històric Municipal, fons Siscar.

[*Tomás 2014*] Guillermo Tomás Faci, 2014. La señora de Castarlenas: Trayectoria vital y estrategias sociales de una aristócrata aragonesa del siglo XII. *Mujeres de la Edad Media: actividades políticas, socioeconómicas y culturales* (coord. M. Carmen García Herrero, Cristina Pérez Galán; Zaragoza, Inst. Fernando el Católico), p. 37–49.

[*Vallbona*] Josep M. Sans i Travé, Ramon Sarobe Huesca, 2022 (pendent d'impressió). *Col·lecció Diplomàtica de Santa Maria de Vallbona*. Generalitat de Catalunya.

[*Vallverd*] Xavier Mora Giné, Avel·lí André Gabián, 2019–2023. *Col·lecció diplomàtica de Santa Maria de Vallverd*.

[*Villaró 1992*] Albert Villaró i Boix, 1992. Castell de Sant Jaume del Cadí. *Catalunya Romànica* (dir. A. Pladevall; Barcelona), vol. 6, p. 36.

[*Zimmermann 1975*] Michel Zimmermann, 1975. Protocoles et préambules dans les documents catalans du X au XII s.: Evolution diplomatique et signification spirituelle. II: Les préambules. *Mélanges de la Casa de Velázquez*, vol. 11, p. 51–79.